

CONCLUZIILE AVOCATULUI GENERAL
JULIANE KOKOTT
prezentate la 14 aprilie 2011¹

Cuprins

I — Introducere	I - 10337
II — Istoricul cauzei	I - 10338
III — Procedura în fața Curții de Justiție	I - 10340
IV — Cu privire la cererea de anulare a hotărârii atacate	I - 10341
A — Cu privire la câteva aspecte juridice referitoare la aplicarea articolului 82 CE (al șaselea, al șaptelea, al optulea și al nouălea motiv de recurs)	I - 10341
1. Observații preliminare	I - 10341
2. Cu privire la delimitarea pieței geografice relevante (al șaselea motiv de recurs)	I - 10342
a) Primul aspect al celui de al șaselea motiv de recurs	I - 10342
b) Al doilea aspect al celui de al șaselea motiv de recurs	I - 10344
c) Cu privire la alte câteva argumente invocate în cadrul celui de al șaselea motiv de recurs	I - 10345
d) Concluzie intermediară	I - 10346
3. Cu privire la poziția de piață dominantă deținută de întreprinderea Solvay (al șaptelea motiv de recurs)	I - 10346
a) Cu privire la trimiterile făcute de Solvay la cel de al șaselea motiv de recurs	I - 10347

¹ — Limba originală: germana.

- b) Cu privire la existența unei poziții dominante pe piețele naționale (al doilea aspect al celui de al șaptelea motiv de recurs) ..... I - 10347
  - i) Cu privire la pretinsa limitare a analizei Tribunalului la simple cote de piață ..... I - 10347
  - ii) Cu privire la pretinsa lipsă a unor răspunsuri la diferite argumente prezentate de Solvay ..... I - 10348
  - iii) Cu privire la afirmația conform căreia probele referitoare la cotele de piață ar fi fost insuficiente ..... I - 10349
- c) Cu privire la preținsele circumstanțe excepționale (al treilea aspect al celui de al șaptelea motiv de recurs) ..... I - 10349
  - i) Cu privire la cerințele referitoare la motivarea hotărârii atacate I - 10349
  - ii) Cu privire la cerințele referitoare la motivarea deciziei în litigiu ..... I - 10350
  - iii) Cu privire la pretinsa încălcare a articolului 102 TFUE (articolul 82 CE) ..... I - 10351
- d) Concluzie intermediară ..... I - 10351
- 4. Cu privire la abuzul de poziție dominantă din partea întreprinderii Solvay (al optulea și al nouălea motiv de recurs) ..... I - 10351
  - a) Cu privire la reducerea de grup acordată societății Saint-Gobain (al optulea motiv de recurs) ..... I - 10351
    - i) Cu privire la argumentul referitor la lipsa clauzei de exclusivitate ..... I - 10352
    - ii) Cu privire la argumentul referitor la valoarea redusă a reducerii de grup ..... I - 10354
    - iii) Cu privire la argumentul referitor la lipsa efectelor asupra concurenței ..... I - 10355
    - iv) Concluzie intermediară ..... I - 10356

- b) Cu privire la caracterul discriminatoriu al practicilor comerciale ale întreprinderii Solvay (al nouălea motiv de recurs) ..... I - 10356
  - i) Primul aspect al celui de al nouălea motiv de recurs ..... I - 10356
    - Cu privire la presupusa denaturare a înscrisurilor depuse de Solvay ..... I - 10356
    - Cu privire la eroarea de drept material ..... I - 10357
  - ii) Al doilea aspect al celui de al nouălea motiv de recurs ..... I - 10361
    - Cu privire la presupusa denaturare a înscrisurilor depuse de Solvay ..... I - 10361
    - Cu privire la nemotivare ..... I - 10361
  - iii) Concluzie intermediară ..... I - 10363
- B — Cu privire la interdicția de valorificare a probelor prezentate în cadrul verificării efectuate în aprilie 1989 (al doilea motiv de recurs) ..... I - 10363
  - 1. Admisibilitatea celui de al doilea motiv de recurs ..... I - 10363
  - 2. Temeinicia celui de al doilea motiv de recurs ..... I - 10364
    - a) Cu privire la primele două aspecte ale celui de al doilea motiv [încălcare articolului 14 alineatul (3) și a articolului 20 alineatul (1) din Regulamentul nr. 17] ..... I - 10364
    - b) Cu privire la al treilea aspect al celui de al doilea motiv de recurs (critica întemeiată pe denaturarea situației de fapt) ..... I - 10367
    - c) Concluzie intermediară ..... I - 10368
- C — Cu privire la dreptul la apărare (al treilea, al patrulea și al cincilea motiv de recurs) ..... I - 10368
  - 1. Cu privire la dreptul de acces la dosar (al treilea și al patrulea motiv de recurs) ..... I - 10369
    - a) Admisibilitatea celui de al treilea și a celui de al patrulea motiv de recurs ..... I - 10371

- b) Cu privire la documentele din dosar care au putut fi consultate doar la grefa Tribunalului (al patrulea motiv de recurs) ..... I - 10372
  - i) Primul aspect al celui de al patrulea motiv de recurs ..... I - 10372
  - ii) Al doilea aspect al celui de al patrulea motiv de recurs ..... I - 10375
  - iii) Concluzie intermediară ..... I - 10377
- c) Cu privire la pierderea unor acte din dosar (al treilea motiv de recurs) ..... I - 10377
- 2. Cu privire la dreptul de a fi ascultat (al cincilea motiv de recurs) ..... I - 10381
  - a) Primul aspect al celui de al cincilea motiv de recurs ..... I - 10381
  - b) Al doilea aspect al celui de al cincilea motiv de recurs ..... I - 10382
  - c) Concluzie intermediară ..... I - 10386
- D — Cu privire la dreptul de a fi judecat într-un termen rezonabil (primul motiv de recurs) ..... I - 10386
  - 1. Cerințele privind aprecierea duratei procedurii (primul și al doilea aspect ale primului motiv de recurs) ..... I - 10386
    - a) Cu privire la întrebarea preliminară dacă criticile invocate de Solvay au caracter inoperant ..... I - 10387
    - b) Cu privire la necesitatea aprecierii globale a duratei procedurii (primul aspect al primului motiv de recurs) ..... I - 10387
    - c) Cu privire la nemotivarea invocată (al doilea aspect al primului motiv de recurs) ..... I - 10389
  - 2. Consecințele juridice ale unei proceduri excesiv de lungi (al treilea și al cincilea aspect ale primului motiv de recurs) ..... I - 10390
    - a) Necesitatea existenței unei atingeri aduse dreptului la apărare (al treilea aspect al primului motiv de recurs) ..... I - 10390

b)	Efectele aferente duratei procedurii asupra posibilității întreprinderii Solvay de a se apăra în speță (al patrulea aspect al primului motiv de recurs)	I - 10393
i)	Cu privire la nemotivarea invocată	I - 10394
ii)	Cu privire la erorile de fond invocate	I - 10394
iii)	Cu privire la unele dintre celelalte critici	I - 10396
iv)	Concluzie intermediară	I - 10396
c)	Cu privire la pretinsa renunțare din partea Solvay la o reducere a amenzii (al cincilea aspect al primului motiv de recurs)	I - 10396
3.	Concluzie intermediară	I - 10398
E —	Anularea hotărârii atacate	I - 10398
F —	Examinarea acțiunii formulate în primă instanță	I - 10399
1.	Cu privire la dreptul de acces la dosar	I - 10399
2.	Cu privire la dreptul de a fi ascultat	I - 10400
3.	Cu privire la dreptul de a fi judecat într-un termen rezonabil	I - 10400
4.	Concluzie intermediară	I - 10403
V —	Cu privire la cererea de reducere a amenzii	I - 10403
A —	Observație preliminară	I - 10404
B —	Reducerea amenzii	I - 10406
1.	Cu privire la durata excesivă a procedurii administrative și a celei judiciare	I - 10406
2.	Cu privire la întinderea reducerii amenzii	I - 10409
VI —	Cheltuieli de judecată	I - 10411
VII —	Concluzie	I - 10412
I -	10336	

I — Introducere

1. Având în vedere prezentul litigiu, poate fi serios pus la îndoială aspectul dacă timpul vindecă într-adevăr toate rănilile, așa cum spune o vorbă din popor. Acest caz se află de mai bine de 20 de ani pe masa autorităților administrative și a instanțelor judecătorești de la nivel european. Generații întregi de juriști s-au ocupat de acest caz. Au dispărut înregistrări de la dosar, iar procedurile judiciare s-au prelungit ani la rând.

2. Începuturile acestui litigiu datează încă din anii '80. Comisia impută întreprinderii belgiene Solvay, printre altele, faptul că între anii 1983 și 1990 ar fi abuzat de poziția sa dominantă pe piața sodiei². Din acest motiv, Comisia a aplicat întreprinderii Solvay în două rânduri (în anii 1990 și 2000) o amendă pe care Solvay continuă în prezent să o conteste în instanță.

3. Curții de Justiție i se solicită deja pentru a doua oară să se pronunțe în această cauză în calitate de instanță de recurs. În stadiul actual, litigiul dintre părțile la procedură

2 — Soda este folosită pentru fabricarea sticlei (soda grea) și în industria chimică, precum și în metalurgie (soda ușoară). Trebuie făcută distincția între soda naturală (sodă grea) și soda sintetică (sodă grea și sodă ușoară). Soda naturală este obținută prin măcinarea, purificarea și calcinarea tronei. Soda sintetică este rezultată din reacția sării obișnuite și a calcarului prin procedeu amoniacal, „amoniac-sodă”, conceput de frații Solvay în 1863.

are, în esență, ca obiect – pe lângă numeroase alte puncte – două aspecte juridice de o importanță fundamentală, dintre care unul se referă la dreptul de acces la dosar, iar celălalt privește principiul termenului rezonabil.

4. Pe de o parte, Solvay invocă faptul că nu i-ar fi fost acordat acces la dosar în mod legal, fiind astfel încălcat dreptul său la apărare. În acest context, Curtea trebuie să se pronunțe printre altele cu privire la consecințele care pot fi deduse din faptul că Comisia a pierdut o parte dintre documentele conținute de dosarul său administrativ.

5. Pe de altă parte, Solvay susține că durata procedurii administrative și a celei judiciare a fost excesivă în acest caz. Acest fapt ar implica o încălcare a dreptului fundamental de a fi judecat într-un termen rezonabil, care trebuie sancționată în mod eficace.

6. În paralel cu prezenta procedură de recurs, Solvay invocă durata excesivă a procedurii și în cadrul unei acțiuni³ în fața Curții Europene a Drepturilor Omului (denumită în continuare „Curtea EDO”), care este îndreptată împotriva tuturor celor 27 de state membre ale Uniunii Europene și se întemeiază pe o pretinsă încălcare a articolului 6 alineatul (1) din Convenția europeană pentru apărarea

3 — Cererea de introducere a căii de atac depusă de Solvay în fața Curții EDO este datată 26 februarie 2010 și este anexată la cererea de recurs formulată de întreprindere în prezenta acțiune.

drepturilor omului și a libertăților fundamentale (denumită în continuare „CEDO”)⁴.

dominantă pe care o deținea pe piața sodei calcate.

II — Istoricul cauzei

7. Astfel cum a constatat Tribunalul⁵, Comisia Europeană a efectuat în aprilie 1989, în temeiul articolului 14 din Regulamentul nr. 17⁶, verificări inopinate („investigații”) la sediile mai multor întreprinderi care își desfășoară activitatea pe piața sodei, printre care se numără și întreprinderea belgiană Solvay⁷. Ulterior, Comisia a solicitat informații suplimentare de la întreprinderile în cauză.

8. După încheierea investigațiilor, Comisia a imputat întreprinderii Solvay, pe de o parte, faptul că a participat la înțelegeri, iar pe de altă parte, faptul că a abuzat de poziția

9. Prezenta cauză privește doar abuzul de poziție dominantă constatată de Comisie⁸. În acest sens, Comisia a aplicat întreprinderii Solvay, în anul 1990, printr-o primă decizie adoptată conform articolului 86 din Tratatul CEE coroborat cu Regulamentul nr. 17 (Decizia 91/299/CEE⁹), o amendă al cărei quantum era echivalent cu 20 de milioane de euro¹⁰, care la acel moment reprezenta o sumă relativ mare. Întrucât această primă decizie a fost însă afectată de un viciu de formă cu privire la modul de redactare, nu a putut produce efecte în fața Tribunalului¹¹. În consecință, Comisia a adoptat în anul 2000, fără alte etape procedurale¹² – în special fără a asculta din

4 — Convenția europeană pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale (denumită în continuare „CEDO”, semnată la Roma la 4 noiembrie 1950).

5 — A se vedea, cu privire la acest aspect și la următoarele, punctele 19-59 din hotărârea atacată.

6 — Regulamentul (CEE) nr. 17 al Consiliului din 6 februarie 1962: Primul regulament de punere în aplicare a articolelor 85 și 86 din tratat (JO 1962, 13, p. 204, Ediție specială, 08/vol. 1, p. 3).

7 — Solvay SA (anterior Solvay et Cie SA) este o societate pe acțiuni de drept belgian care își desfășoară activitatea în sectoarele farmaciei, chimiei, materialelor sintetice și prelucrării. În afară de Solvay, investigațiile au vizat de asemenea întreprinderile AKZO, Chemische Fabrik Kalk (CFK), Imperial Chemical Industries (ICI), Matthes & Weber și Rhône Poulenc. Aceste investigații au fost efectuate în temeiul Deciziei Comisiei din 5 aprilie 1989 referitoare la investigația care urma să fie efectuată, din cuprinsul căreia sunt citate unele fragmente la punctul 19 din hotărârea atacată.

8 — În ceea ce privește constatarea Comisiei cu privire la participarea Solvay la un acord, facem trimitere la Concluziile noastre prezentate în aceeași zi în cauza paralelă Solvay/Comisia aflată de asemenea pe rolul Curții de Justiție a Uniunii Europene (C-110/10 P).

9 — Decizia 91/299/CEE a Comisiei din 19 decembrie 1990 privind o procedură de aplicare a articolului 86 din Tratatul CEE (IV/33.133 – C: Carbonat de sodiu – Solvay; JO 1991, L 152, p. 21). Această decizie este doar una dintre cele patru decizii adreseate de Comisie în aceeași zi întreprinderilor care își desfășoară activitatea pe piața sodei. Dintre celelalte decizii, una este îndreptată împotriva Solvay și ICI (Decizia 91/297/CEE a Comisiei din 19 decembrie 1990 privind o procedură de aplicare a articolului 85 din Tratatul CEE [IV/33.133 – A: Carbonat de sodiu – Solvay, ICI; JO 1991, L 152, p. 1]), una împotriva Solvay și CFK (Decizia 91/298/CEE a Comisiei din 19 decembrie 1990 privind o procedură de aplicare a articolului 85 din Tratatul CEE [IV/33.133 – B: Carbonat de sodiu – Solvay și CFK; JO 1991, L 152, p. 16]), precum și una împotriva ICI (Decizia 91/300/CEE a Comisiei din 19 decembrie 1990 privind o procedură de aplicare a articolului 86 din Tratatul CEE [IV/33.133 – D: Carbonat de sodiu – ICI; JO 1991, L 152, p. 40]).

10 — La acea dată, 20 de milioane ECU.

11 — Hotărârea Tribunalului din 29 iunie 1995, Solvay/Comisia (T-32/91, Rec., p. II-1825), confirmată prin Hotărârea Curții din 6 aprilie 2000, Comisia/Solvay (C-287/95 P și C-288/95 P, Rec., p. I-2391).

12 — Punctul 455 din hotărârea atacată.

nou întreprinderea Solvay –, o a doua decizie, întemeiată de această dată pe articolul 82 CE coroborat cu Regulamentul nr. 17, prin care a aplicat din nou întreprinderii Solvay o amendă având aceeași valoare (Decizia 2003/6/CE)¹³. Prezenta procedură în fața Curții se întemeiază pe această ultimă decizie a Comisiei.

10. În primă instanță, acțiunea în anulare introdusă de Solvay împotriva Deciziei 2003/6 nu a fost admisă decât în parte: prin Hotărârea din 17 decembrie 2009, Tribunalul a redus cuantumul amenzii cu 5%, aceasta ajungând astfel la 19 milioane de euro, însă a respins acțiunea introdusă de Solvay ca fiind nefondată în ceea ce privește celelalte capete de cerere¹⁴. Prezentul recurs formulat de Solvay¹⁵ este îndreptat împotriva acestei hotărâri a primei instanțe, până la a cărei pronunțare s-au scurs nici mai mult, nici mai puțin de opt ani și nouă luni.

13 — Decizia 2003/6/CE a Comisiei din 13 decembrie 2009 privind o procedură de aplicare a articolului 82 din Tratatul CEE (cauza COMP/33.133 – C: Carbonat de sodiu – Solvay; JO 2003, L 10, p. 10, denumită în continuare și „decizia în litigiu”). În aceeași zi a fost adoptată și Decizia 2003/5/CE a Comisiei din 13 decembrie 2000 privind o procedură de aplicare a articolului 81 din Tratatul CEE (COMP/33.133 – B: Carbonat de sodiu – Solvay, CFK; JO 2003, L 10, p. 1), care se află la originea cauzei paralele Solvay/Comisia ce a dat naștere celui alt recurs pendinte în fața Curții (C-110/10 P).

14 — Hotărârea Tribunalului din 17 decembrie 2009, Solvay/Comisia (T-57/01, Rep., p. II-4621). În aceeași zi a fost pronunțată și hotărârea Tribunalului în acțiunea paralelă Solvay/Comisia (T-58/01, Rep., p. II-4781); cea din urmă hotărâre face obiectul procedurii de recurs în cauza Solvay/Comisia (C-110/10 P), aflată de asemenea pe rolul Curții.

15 — Denumită în continuare și „recurenta”.

11. Principalele etape parcurse în acest litigiu pot fi rezumate în ordine cronologică după cum urmează:

— *Procedură administrativă până la adoptarea primei decizii de aplicare a unei amenzi*

Aprilie 1989: Verificări efectuate de Comisie

Martie 1990: Comunicarea privind obiecțiunile

Decembrie 1990: Decizia 91/299 a Comisiei privind aplicarea unei amenzi

— *Procedură judiciară având ca obiect cererea de anulare a primei decizii de aplicare a amenzii*

Mai 1991: Acțiunea în anulare introdusă de Solvay în fața Tribunalului (T-32/91)

Iunie 1995: Anularea Deciziei 91/299

August 1995: Recursul formulat de Comisie (C-288/95 P)

Aprilie 2000: Respingerea recursului

- *Procedură administrativă până la adoptarea celei de a doua decizii de aplicare a unei amenzi*
- reexaminarea acțiunii în ceea ce privește aspectele anulate și anularea, în tot sau în parte, a Deciziei Comisiei din 13 decembrie 2000, în conformitate cu motivele avute în vedere;

Decembrie 2000: Decizia 2003/6 a Comisiei privind aplicarea unei amenzi

- *Procedură judiciară ulterioară adoptării celei de a doua decizii de aplicare unei amenzi*
- anularea amenzii de 19 milioane de euro sau, în caz contrar, reducerea substanțială a acesteia cu titlu de reparație a prejudiciului grav suferit de recurentă ca urmare a duratei excesive a procedurii;

Martie 2001: Acțiunea în anulare introdusă de Solvay în fața Tribunalului (T-57/01)

- obligarea Comisiei la plata cheltuielilor de judecată efectuate în recurs, precum și a cheltuielilor de judecată efectuate în procedura desfășurată la Tribunal.

Decembrie 2009: Hotărârea atacată pronunțată de Tribunal (T-57/01)

13. La rândul său, Comisia solicită:

Martie 2010: Prezentul recurs introdus de Solvay (C-109/10 P)

- respingerea recursului și

III — Procedura în fața Curții de Justiție

- obligarea recurenteii la plata cheltuielilor de judecată.

12. Prin prezentul recurs, Solvay solicită:

- anularea hotărârii atacate din 17 decembrie 2009;

14. Procedura de recurs în fața Curții s-a desfășurat, într-o primă fază, în scris, fiind urmată de audierea din 18 ianuarie 2009. Această audiere a fost comună pentru cauzele C-109/10 P și C-110/10 P.

IV — Cu privire la cererea de anulare a hotărârii atacate

15. Întemeindu-și cererea principală pe nouă motive de recurs, Solvay solicită anularea hotărârii atacate. Vom analiza aceste motive într-o ordine diferită față de cea urmată în recurs: aspectele juridice cu privire la aplicarea articolului 82 CE vor fi examinate la început (a se vedea secțiunea A de mai jos), în continuare vor fi apreciate aspectele de drept procedural (a se vedea secțiunile B și C de mai jos), iar în încheierea aprecierii juridice ne vom îndrepta atenția asupra motivelor de recurs referitoare la dreptul de a fi judecat într-un termen rezonabil (a se vedea secțiunea D de mai jos).

16. În pofida faptului că vechiul regulament privind procedura desfășurată în materie de concurență, astfel cum a fost modificat prin Regulamentul nr. 17, era încă incident în acest caz, problemele de drept ridicate nu și-au pierdut relevanța nici ulterior actualizării normelor de procedură în materie de concurență prin adoptarea Regulamentului (CE) nr. 1/2003¹⁶.

16 — Regulamentul (CE) nr. 1/2003 al Consiliului din 16 decembrie 2002 privind punerea în aplicare a normelor de concurență prevăzute la articolele 81 și 82 din tratat (JO 2003, L 1, p. 1, Ediție specială, 08/vol. 1, p. 167). Astfel cum rezultă din articolul 45 alineatul (2), acest regulament se aplică începând cu 1 mai 2004.

A — Cu privire la câteva aspecte juridice referitoare la aplicarea articolului 82 CE (al șaselea, al șaptelea, al optulea și al nouălea motiv de recurs)

17. Prin intermediul celui de al șaselea, al celui de al șaptelea, al celui de al optulea și al celui de al nouălea motiv de recurs, Solvay ridică o serie de probleme cu privire la aplicarea în speță a articolului 82 CE.

1. Observații preliminare

18. Înaintea de examinarea propriu-zisă a motivelor invocate de Solvay, se impun două scurte observații care vizează, pe de o parte, normele de drept material aplicabile și, pe de altă parte, relevanța anumitor comunicări ale Comisiei cu privire la politica în domeniul concurenței.

19. În ceea ce privește în primul rând normele de drept material aplicabile, Solvay citează în mod constant articolul 102 TFUE. Or, întrucât situația juridică de la momentul adoptării deciziei în litigiu este determinanță, considerăm că este preferabil să ne raportăm la articolul 82 CE¹⁷. Desigur, acest lucru nu modifică cu nimic aprecierea juridică a

17 — Întrucât decizia în litigiu a fost adoptată în decembrie 2000, aceasta face obiectul Tratatului CE în versiunea Tratatului de la Amsterdam (semnat la 2 octombrie 1997 și intrat în vigoare la 1 mai 1999).

recursului, întrucât ambele dispoziții, în măsura în care sunt relevante pentru prezentul recurs, au același conținut.

20. În ceea ce privește comunicările Comisiei cu privire la politica în domeniul concurenței, Solvay se întemeiază în repetate rânduri în recursul său pe o comunicare din anul 2009, care cuprinde „Orientări privind prioritățile Comisiei în aplicarea articolului 82 din Tratatul CE la practicile de excludere abuzivă ale întreprinderilor dominante”¹⁸.

21. Această comunicare nu poate prezenta relevanță pentru aprecierea prezentului recurs. Modul în care Comisia intenționează să își organizeze pe viitor politica în domeniul concurenței cu privire la articolul 102 TFUE (fostul articol 82 CE) este lipsit de relevanță. Astfel, pe de o parte, eventualele noi direcții în aplicarea acestei dispoziții pot avea importanță doar pentru deciziile viitoare ale Comisiei, nu însă pentru aprecierea juridică a unei decizii deja adoptate. Pe de altă parte, chiar și în cazul unei modificări a practicii sale administrative, Comisia ar trebui să continue să acționeze în limitele prevăzute de tratate, astfel cum sunt acestea interpretate de Curte¹⁹.

18 — JO 2009, C 45, p. 7.

19 — A se vedea în acest sens Concluziile noastre prezentate la 23 martie 2006 în cauza British Airways/Comisia (cunoscută sub numele „British Airways”, C-95/04 P, Rec., p. I-2331, punctul 28).

2. Cu privire la delimitarea pieței geografice relevante (al șaselea motiv de recurs)

22. Al șaselea motiv, care se referă la punctele 252-259 din hotărârea atacată, critică argumentele Tribunalului cu privire la delimitarea pieței geografice relevante.

23. În principal, Solvay impută Tribunalului faptul că a motivat insuficient hotărârea atacată: pe de o parte, motivarea hotărârii ar fi imprecisă și contradictorie (primul aspect al celui de al șaselea motiv de recurs), pe de altă parte, aceasta ar fi incompletă și nu ar analiza numeroase argumente ale recurente formulate în primă instanță (al doilea aspect al celui de al șaselea motiv). Astfel, acest motiv se întemeiază pe obligația Tribunalului de a-și motiva hotărârea în mod corespunzător [articolul 36 coroborat cu articolul 53 primul paragraf din Statutul Curții de Justiție].

a) Primul aspect al celui de al șaselea motiv de recurs

24. Primul aspect al celui de al șaselea motiv de recurs își are originea într-o anumită confuzie terminologică existentă în decizia în litigiu. În cadrul acesteia, Comisia definește piața geografică relevantă ca fiind „piața CE

(cu excepția Regatului Unit și a Irlandei)”²⁰, însă în anumite pasaje folosește și expresii cum sunt „Comunitatea”, „Europa de Vest” și „Europa Occidentală”²¹. În cazul în care Comisia ar fi folosit o terminologie clară și uniformă în decizia în litigiu, instanțele Uniunii nu ar mai fi trebuit să analizeze argumentele schimbate pe această temă.

25. Solvay consideră că din hotărârea atacată nu ar reieși dacă Tribunalul folosește termenii „Comunitatea”, „Comunitatea, cu excepția Regatului Unit și a Irlandei”, „Europa de Vest” și „Europa Occidentală” într-un mod interschimbabil sau dacă acesta consideră că termenii menționați se contrazic.

26. Această critică nu rezistă unei examinări mai amănunțite.

27. Potrivit jurisprudenței constante, motivarea unei hotărâri trebuie să menționeze în mod clar și neechivoc raționamentul Tribunalului, astfel încât să dea posibilitatea persoanelor interesate să ia cunoștință de temeiurile deciziei adoptate, iar Curții să își exercite funcția sa de control²².

20 — Considerentul (136) al deciziei în litigiu, redat la punctul 251 din hotărârea atacată.

21 — A se vedea în acest sens dovezile de la punctul 253 din hotărârea atacată.

22 — Hotărârea din 14 mai 1998, Consiliul/de Nil și Impens (C-259/96 P, Rec., p. I-2915, punctele 32 și 33), Hotărârea din 17 mai 2001, IECC/Comisia (C-449/98 P, Rec., p. I-3875, punctul 70), Hotărârea din 2 aprilie 2009, France Télécom/Comisia (C-202/07 P, Rep., p. I-2369, punctul 29), și Hotărârea din 14 octombrie 2010, Deutsche Telekom/Comisia (C-280/08 P, Rep., p. I-9555, punctul 136).

28. În cazul în care citim punctele 251-254 din hotărârea atacată în contextul acesteia, reiese în mod clar și neechivoc faptul că Tribunalul *nu* a efectuat nicio diferență de fond între termenii menționați.

29. În raționamentul său, Tribunalul a pornit de la definiția dată de Comisie pieței geografice relevante și anume „piața CE, cu excepția Regatului Unit și a Irlandei”²³. În plus, în cadrul procedurii judiciare desfășurate în primă instanță, acesta a solicitat Comisiei să confirme faptul că referirile la „Europa Occidentală”, la „Europa de Vest” sau la „Comunitate” în anumite pasaje din decizia în litigiu se referă la aceeași piață geografică, așadar și la „piața CE, cu excepția Regatului Unit și a Irlandei”²⁴. Mai mult, Tribunalul a subliniat că definiția pieței geografice relevante ca „piața CE, cu excepția Regatului Unit și a Irlandei” în considerentul (136) al deciziei în litigiu „nu ar fi incompatibilă cu alte considerente” ale deciziei²⁵.

30. Astfel, hotărârea atacată este motivată în mod clar și lipsit de contradicții în ceea ce privește punctul criticat de Solvay. Este posibil ca Solvay să nu considere corecte pe fond argumentele Tribunalului cu privire la piața geografică relevantă. Or, simplul fapt că

23 — Punctul 251 din hotărârea atacată.

24 — Punctele 252 și 253 din hotărârea atacată.

25 — Punctul 254 prima teză din hotărârea atacată.

Tribunalul a ajuns, pe fond, la o altă concluzie decât recurenta nu poate, în sine, să ducă la concluzia că hotărârea atacată este viciată de nemotivare²⁶. În consecință, argumentul referitor la nemotivare nu poate fi primit.

b) Al doilea aspect al celui de al șaselea motiv de recurs

31. În cuprinsul celui de al doilea aspect al prezentului motiv, Solvay impută Tribunalului faptul că nu ar fi prezentat în detaliu motivele pentru care consideră piețele naționale ca fiind relevante pentru aprecierea legalității deciziei în litigiu. În plus, Tribunalul nu ar fi analizat numeroase argumente prezentate de Solvay în această privință în cadrul procedurii desfășurate în primă instanță.

32. Acest aspect al celui de al șaselea motiv de recurs nu poate avea câștig de cauză pentru două motive.

33. În primul rând, motivul invocat de Solvay se întemeiază pe o interpretare eronată a hotărârii atacate. Contrar celor susținute de Solvay, în niciun caz Tribunalul nu a „considerat

piețele naționale ca fiind relevante”. Acesta s-a pronunțat doar cu titlu subsidiar asupra problemei piețelor naționale, pentru cazul în care Comisia nu ar fi definit în mod corect²⁷ – așa cum susține Solvay – piața geografică relevantă ca fiind „piața comunitară, cu excepția Regatului Unit și a Irlandei”²⁸.

34. Astfel, critica formulată de recurentă cu privire la piețele naționale privește de fapt un fragment din motive care nu constituie un element necesar al motivelor, ci trebuie considerate ca fiind *obiter dicta*. Potrivit unei jurisprudențe constante, astfel de critici trebuie respinse ca fiind „lipsite de efect”, respectiv „inoperante” (în franceză „inopérant”)²⁹.

35. În al doilea rând, critica formulată de recurentă cuprinde cerințe exagerate cu privire la întinderea obligației de motivare a hotărârilor pronunțate în primă instanță. Jurisprudența constantă nu impune Tribunalului să realizeze o motivare care să urmeze în mod exhaustiv și unul câte unul toate argumentele prezentate de părțile în litigiu și, prin urmare, motivarea poate fi implicită, cu

26 — Hotărârea din 7 iunie 2007, Wunenburger/Comisia (C-362/05 P, Rep., p. I-4333, punctul 80), și Hotărârea din 20 mai 2010, Gogos/Comisia (C-583/08 P, Rep., p. I-4469, punctul 35).

27 — Acest fapt rezultă în special de la punctul 259 din hotărârea atacată.

28 — A se vedea și considerentul (136) al deciziei în litigiu și punctul 251 din hotărârea atacată.

29 — Hotărârea din 18 martie 1993, Parlamentul European/Frederiksen (C-35/92 P, Rec., p. I-991, punctul 31), Hotărârea din 25 ianuarie 2007, Sumitomo Metal Industries și Nippon Steel/Comisia (cunoscută sub numele „Sumitomo”, C-403/04 P și C-405/04 P, Rep., p. I-729, punctul 106), Hotărârea din 2 aprilie 2009, Bouygues și Bouygues Télécom/Comisia (C-431/07 P, Rep., p. I-2665, punctele 148 și 152), și Hotărârea Deutsche Telekom/Comisia (citată la nota de subsol 22, punctul 108).

condiția de a permite persoanelor interesate să cunoască motivele pentru care Tribunalul nu le-a admis argumentele, iar Curții să dispună de elemente suficiente pentru a exercita controlul³⁰.

36. Într-adevăr, Tribunalul trebuie să ia în considerare în hotărârea sa toate încălcările de drept invocate³¹. Cu toate acestea, tocmai în cazul unui litigiu complex în materia concurenței este posibil ca, având în vedere resursele limitate, instanțele Uniunii să nu aibă ca atribuție să analizeze în detaliu fiecare argument formulat de părți, oricât de puțin relevant ar fi acesta. Într-un caz precum cel din speță, singurul aspect decisiv este ca Tribunalul să dovedească prin argumente pertinente – fie și în mod succint – motivele pentru care consideră decizia în litigiu a Comisiei ca fiind fondată din punct de vedere juridic.

37. În speță, Tribunalul și-a îndeplinit obligațiile în ceea ce privește acest aspect: acesta a afirmat că, inclusiv în cazul în care piețele naționale ar fi considerate relevante, Solvay a deținut o poziție dominantă în fiecare dintre statele în care i se impută săvârșirea încălcărilor dispozițiilor legale³². Tribunalul a concluzionat în mod logic că, chiar dacă se presupune că Comisia a delimitat piața în mod eronat (și anume reținând în mod

greșit că piața înseamnă piața CE, cu excepția Regatului Unit și a Irlandei, iar nu piețele naționale), acest lucru nu ar putea determina anularea deciziei în litigiu³³. O concluzie atât de clară nu necesită argumente suplimentare.

c) Cu privire la alte câteva argumente invocate în cadrul celui de al șaselea motiv de recurs

38. În cadrul celui de al șaselea motiv de recurs, Solvay invocă și o încălcare a articolului 102 TFUE (articolul 82 CE). Totuși, motivele invocate în această privință sunt lipsite de conținut autonom în raport cu viciile de motivare invocate de Solvay, astfel încât nu se impune o analiză separată a acestora. Considerațiile menționate mai sus cu privire la nemotivare se aplică *mutatis mutandis* și în privința acestora³⁴.

39. În plus, Solvay susține că Tribunalul ar fi denaturat fapte și elemente de probă. Însă și acest motiv este lipsit de conținut autonom. În special, Solvay nu și-a îndeplinit obligațiile, astfel cum acestea decurg, potrivit unei jurisprudențe constante, din articolul 256

30 — Hotărârea din 9 septembrie 2008, FIAMM și FIAMM Technologies/Consiliul și Comisia, C-120/06 P și C-121/06 P, Rep., p. I-6513, punctul 96), Hotărârea din 16 iulie 2009, Comisia/Schneider Electric (C-440/07 P, Rep., p. I-6413, punctul 135), Hotărârea Gogos/Comisia (citată la nota de subsol 26, punctul 30) și Hotărârea din 16 decembrie 2010, AceaElectrabel Produzione/Comisia (C-480/09 P, Rep., p. I-13355, punctul 77).

31 — Hotărârea din 25 octombrie 2007, Komninou și alții/Comisia (C-167/06 P, Rec., p. I-141, punctul 22).

32 — Punctul 258 din hotărârea atacată.

33 — Punctul 259 din hotărârea atacată.

34 — A se vedea în acest sens punctele 24-37 din prezentele concluzii.

TFUE, din articolul 58 primul paragraf din Statutul Curții și din articolul 112 alineatul (1) primul paragraf litera (c) din Regulamentul de procedură al Curții³⁵: în cererea de recurs nu se indică cu exactitate probele care ar fi fost denaturate de Tribunal și nu se explică în detaliu erorile de apreciere pe care Tribunalul le-ar fi comis în cadrul acestei denaturări.

nu trebuie să corespundă în mod necesar reprezentărilor geografice sau politice uzuale, chiar dacă acest lucru nu este de dorit. Astfel, după cum Comisia subliniază în mod întemeiat, conform normelor de concurență, piața geografică relevantă este un termen funcțional a cărui delimitare se întemeiază în primul rând pe considerente economice.

40. În final, Solvay invocă o încălcare a articolului 299 alineatul (1) CE [fostul articol 227 alineatul (1) din Tratatul CEE], în care ar fi definit teritoriul Comunității Europene³⁶. Având în vedere această dispoziție, nu ar exista temei juridic pentru a considera ca fiind echivalente noțiunile „Comunitate Europeană”, „Europa de Vest” și „Europa Occidentală”.

d) Concluzie intermediară

42. În consecință, al șaselea motiv este în totalitate nefondat.

41. Nici această argumentare nu este convingătoare. Este adevărat că, în limbajul curent, noțiunea geografică, respectiv politică „Europa de Vest” nu este echivalentă cu teritoriul Comunității Europene, astfel cum se prezenta acesta la momentul în discuție. Cu toate acestea, într-o decizie în materie de concurență, Comisia (și, prin urmare, instanțele Uniunii) poate face uz de o terminologie proprie, care

3. Cu privire la poziția de piață dominantă deținută de întreprinderea Solvay (al șaptelea motiv de recurs)

43. Al șaptelea motiv de recurs are ca obiect poziția dominantă deținută de întreprinderea Solvay. Prin acesta se contestă punctele 275-305 din hotărârea atacată. Solvay consideră că Tribunalul a confirmat în mod neîntemeiat constatările Comisiei cu privire la poziția dominantă a întreprinderii în cauză. Procedând astfel, Tribunalul ar fi încălcat obligația de motivare [articolul 36 coroborat cu articolul 53 primul paragraf din Statutul Curții de

35 — Hotărârea din 7 ianuarie 2004, Aalborg Portland și alții/Comisia (cunoscută sub numele „Aalborg Portland”, C-204/00 P, C-205/00 P, C-211/00 P, C-213/00 P, C-217/00 P și C-219/00 P, Rec., p. I-123, punctul 50), Hotărârea Komninou și alții/Comisia (citată la nota de subsol 31, punctul 41) și Hotărârea din 17 iunie 2010, Lafarge/Comisia (C-413/08 P, Rep., p. I-5361, punctul 16).

36 — În sens strict este vorba despre domeniul teritorial de aplicare al Tratatului CE(E).

Justiție], precum și prevederile articolului 102 TFUE (articolul 82 CE).

b) Cu privire la existența unei poziții dominante pe piețele naționale (al doilea aspect al celui de al șaptelea motiv de recurs)

a) Cu privire la trimiterile făcute de Solvay la cel de al șaselea motiv de recurs

44. În cadrul primului aspect – precum și în câteva pasaje din cel de al doilea și din cel de al treilea aspect – al prezentului motiv, Solvay se limitează, în esență, la argumentele sale cu privire la cel de al șaselea motiv de recurs. Întrucât, în opinia sa, ar exista neclarități cu privire la delimitarea pieței geografice relevante, Tribunalul nu ar putea constata existența unei poziții dominante „pe piața comuniara”³⁷.

45. Criticile formulate în acest sens depind, pe fond, în totalitate de soluția pronunțată în cazul celui de al șaselea motiv de recurs, la care acestea se referă în principal. Așadar, respingerea primului aspect al celui de al șaselea motiv de recurs³⁸, astfel cum recomandăm, atrage după sine și respingerea primului aspect al celui de al șaptelea motiv de recurs. De asemenea, ar trebui respinse și pasajele din cadrul celui de al doilea și al celui de al treilea aspect ale celui de al șaptelea motiv de recurs, care se referă doar la problema delimitării pieței.

46. Al doilea aspect al celui de al șaptelea motiv are ca obiect cerințele pe care mijloacele de probă trebuie să le respecte pentru a se putea dovedi existența unei poziții dominante.

i) Cu privire la pretinsa limitare a analizei Tribunalului la simple cote de piață

47. Pe de o parte, Solvay invocă faptul că Tribunalul ar fi încălcat prevederile articolului 102 TFUE (articolul 82 CE), întrucât ar fi constatat existența unei poziții dominante a întreprinderii pe piețele naționale exclusiv în temeiul unei analize a cotelor de piață ale acesteia, fără a lua în considerare alți factori relevanți.

48. Această argumentare nu este convingătoare. Ea se întemeiază în mod evident pe o înțelegere eronată a hotărârii atacate.

49. Tribunalul nu și-a limitat, în niciun caz, analiza la cotele de piață. Într-o primă etapă, acesta s-a referit, dimpotrivă, la jurisprudența conform căreia existența unei poziții dominante ar rezulta în general din îmbinarea mai

37 — Punctul 283 din hotărârea atacată.

38 — A se vedea punctele 24-30 și 38 din prezentele concluzii.

multor factori, care, considerați în mod izolat, nu trebuie să fie în mod obligatoriu decisivi³⁹.

50. Totuși, într-o a doua etapă, Tribunalul a plecat în mod întemeiat de la premisa că, exceptând unele situații excepționale, cotele de piață foarte mari constituie, *per se*, dovada existenței unei poziții dominante⁴⁰. În plus, acesta a subliniat în mod întemeiat că o cotă de piață de 50 % constituie prin ea însăși, în afara unor situații excepționale, dovada existenței unei poziții dominante⁴¹.

51. Într-o a treia etapă, Tribunalul a analizat în cele din urmă o serie de probleme ridicate în cursul procedurii desfășurate în primă instanță, care, în opinia Solvay, ar constitui situații excepționale susceptibile să răstoarne prezumția referitoare la poziția dominantă⁴².

52. Astfel, contrar celor susținute de Solvay, Tribunalul a examinat și alți factori decât cotele de piață. În raționamentul său, acesta s-a limitat să plece de la prezumția poziției dominante care rezulta din cotele de piață mai mari sau egale cu 50 %, completându-și ulterior raționamentul cu argumente referitoare

la posibilitatea existenței unor circumstanțe excepționale. O astfel de abordare este în deplină concordanță cu cerințele care decurg din articolul 82 CE (articolul 102 TFUE) și cu jurisprudența referitoare la acest subiect.

ii) Cu privire la pretinsa lipsă a unor răspunsuri la diferite argumente prezentate de Solvay

53. Pe de altă parte, Solvay susține că Tribunalul nu ar fi analizat numeroase argumente aduse de aceasta în cadrul procedurii desfășurate în primă instanță. Este vorba, pe de o parte, despre diferența dintre cotele de piață deținute de Solvay și cele ale concurenților săi, iar pe de altă parte, despre capacitățile de producție. Solvay denunță, în esență, o încălcare a obligației de motivare⁴³.

54. Această critică nu are câștig de cauză pentru motivele menționate anterior în cadrul celui de al șaselea motiv de recurs⁴⁴. Atât timp cât Tribunalul se pronunță, în mod argumentat, cu privire la toate neregulile semnalate, astfel cum acesta a procedat în speță, nu este necesar să analizeze în mod detaliat fiecare argument specific adus de părți.

39 — Punctul 276 din hotărârea atacată, în cuprinsul căruia se face trimitere la Hotărârea din 14 februarie 1978, *United Brands și United Brands Continental/Comisia* (cunoscută sub numele „United Brands”, 27/76, Rec., p. 207, punctul 66).

40 — Punctul 277 din hotărârea atacată, în cuprinsul căruia se face trimitere la Hotărârea din 13 februarie 1979, *Hoffmann-La Roche/Comisia* (cunoscută sub numele „Hoffmann-La Roche”, 85/76, Rec., p. 461, punctul 41).

41 — Punctul 279 din hotărârea atacată, în cuprinsul căruia se face trimitere la Hotărârea din 3 iulie 1991, *AKZO/Comisia* (C-62/86, Rec., p. I-3359, punctul 60).

42 — Punctele 286-304 din hotărârea atacată.

43 — Hotărârea *Gogos/Comisia* (citată la nota de subsol 26, punctul 29); a se vedea în același sens Hotărârea din 1 octombrie 1991, *Vidrányi/Comisia* (C-283/90 P, Rec., p. I-4339, punctul 29), și Hotărârea din 17 decembrie 1992, *Moritz/Comisia* (C-68/91 P, Rec., p. I-6849, punctele 37-39).

44 — Punctele 35 și 36 din prezentele concluzii.

iii) Cu privire la afirmația conform căreia probele referitoare la cotele de piață ar fi fost insuficiente

55. În sfârșit, Solvay invocă faptul că probele referitoare la cotele sale de piață, pe care s-a întemeiat constatarea privind poziția sa dominantă, ar fi fost insuficiente.

56. Această argumentare trebuie respinsă de la început ca fiind inadmisibilă, întrucât aceasta are ca efect repunerea în discuție a aprecierii situației de fapt și a probelor realizate de Tribunal, aspect care nu ține de competența Curții în cadrul procedurii de recurs⁴⁵.

c) Cu privire la preținsele circumstanțe excepționale (al treilea aspect al celui de al șaptelea motiv de recurs)

57. În cadrul celui de al treilea aspect al prezentului motiv, Solvay impută Tribunalului faptul că nu ar fi analizat argumentele sale cu privire la existența unor circumstanțe excepționale, care, în opinia Solvay, ar fi reprezentat un argument împotriva existenței unei poziții dominante a acestei întreprinderi.

58. Această critică este neîntemeiată. Nu mai puțin de 19 puncte din hotărârea atacată⁴⁶ au ca obiect examinarea eventualelor circumstanțe excepționale și argumentele formulate în această privință de Solvay.

i) Cu privire la cerințele referitoare la motivarea hotărârii atacate

59. Astfel cum am menționat deja, obligația de motivare nu impune Tribunalului să realizeze o motivare care să urmeze în mod exhaustiv și unul câte unul toate argumentele prezentate de părțile în litigiu și, prin urmare, motivarea poate fi implicită, cu condiția de a permite persoanelor interesate să cunoască motivele pentru care Tribunalul nu le-a admis argumentele, iar Curții să dispună de elemente suficiente pentru a exercita controlul⁴⁷.

60. Este posibil ca Solvay să nu fie de acord, pe fond, cu motivele pentru care Tribunalul a respins existența unor circumstanțe excepționale. Cu toate acestea, nu se poate deduce doar în temeiul acestui fapt că hotărârea atacată este afectată de un viciu de motivare⁴⁸.

45 — Hotărârile Aalborg Portland (citată la nota de subsol 35, punctele 47-49), Wunenburger/Comisia (citată la nota de subsol 26, punctul 66), Sumitomo (citată la nota de subsol 29, punctul 38) și Comisia/Scheider Electric (citată la nota de subsol 30, punctul 103).

46 — Punctele 286-304 din hotărârea atacată.

47 — A se vedea în acest sens jurisprudența citată la nota de subsol 30 din prezentele concluzii.

48 — A se vedea punctul 30 de mai sus și nota de subsol 26 din prezentele concluzii.

61. Contrar celor susținute de recurență, Tribunalul nu exclude existența unor circumstanțe excepționale făcând trimitere doar la cotele de piață semnificative deținute de Solvay. Dimpotrivă, Tribunalul analizează în cadrul pasajului din hotărâre în discuție numeroși alți factori, precum preținsele posibilități de substituie a produselor furnizate de Solvay⁴⁹ și aspectul privind pretinsa putere compensatorie a clienților⁵⁰.

62. Sub rezerva unei eventuale denaturări care nu a fost invocată în speță, în rest, nu intră în atribuțiile Curții ca, în cadrul procedurii de recurs, să substituie prin propria apreciere a situației de fapt pe cea realizată de Tribunal în legătură cu preținsele circumstanțe excepționale⁵¹.

ii) Cu privire la cerințele referitoare la motivarea deciziei în litigiu

63. În plus, în continuarea celui de al treilea aspect al prezentului motiv, Solvay a imputat Tribunalului faptul că ar fi încălcat prevederile articolului 296 TFUE (fostul articol 253

CE), întrucât nu ar fi contestat nemotivarea privind puterea compensatorie a clienților întreprinderii Solvay care ar afecta decizia în litigiu adoptată de Comisie.

64. Nici acest argument nu ar putea fi admis.

65. Potrivit unei jurisprudențe constante, motivarea impusă la articolul 253 CE (articolul 296 TFUE) trebuie să fie adaptată naturii actului în cauză și trebuie să menționeze în mod clar și neechivoc raționamentul instituției Uniunii care a emis actul, astfel încât să dea posibilitatea persoanelor interesate să ia cunoștință de temeiurile măsurii luate, iar instanței competente să își exercite controlul⁵².

66. Totuși, autorul unui astfel de act nu este obligat să se pronunțe cu privire la elemente în mod clar secundare sau să anticipeze obiecțiunile potențiale⁵³. În mod similar Tribunalului în hotărârea atacată, nici Comisia nu era obligată să analizeze în mod necesar, în cadrul deciziei în litigiu, fiecare argument invocat de Solvay.

49 — Tribunalul examinează în special „posibilitatea de a înlocui carbonatul de sodiu cu soda caustică și calcina” (punctele 295-298 din hotărârea atacată).

50 — Punctele 299-303 din hotărârea atacată, care au ca obiect „presiunea concurențială exercitată de clienți”.

51 — A se vedea în acest sens jurisprudența citată la nota de subsol 45.

52 — Hotărârea din 2 aprilie 1998, Comisia/Sytraval și Brink's France (C-367/95 P, Rec., p. I-1719, punctul 63), Hotărârea din 10 iulie 2008, Bertelsmann și Sony Corporation of America/Impala (cunoscută sub numele „Impala”, C-413/06 P, Rep., p. I-4951, punctul 166), și Hotărârea Deutsche Telekom/Comisia (citată la nota de subsol 22, punctul 130).

53 — Hotărârea din 25 octombrie 2005, Germania și Danemarca/Comisia (cunoscută sub numele „Feta”, C-465/02 și C-466/02, Rec., p. I-9115, punctul 106), și Hotărârea Impala (citată la nota de subsol 52, punctul 167).

iii) Cu privire la pretinsa încălcare a articolului 102 TFUE (articolul 82 CE)

67. În sfârșit, în cadrul acestui al treilea aspect al celui de al șaptelea motiv, Solvay invocă în repetate rânduri încălcarea articolului 102 TFUE (articolul 82 CE). Totuși, această dispoziție este menționată fără alte explicații, în mod succint, împreună cu presupusa nemotivare⁵⁴. O astfel de critică este lipsită de conținut autonom și nu necesită o examinare separată.

d) Concluzie intermediară

68. În ansamblu, cel de al șaptelea motiv de recurs este în parte inadmisibil și în parte nefondat.

4. Cu privire la abuzul de poziție dominantă din partea întreprinderii Solvay (al optulea și al nouălea motiv de recurs)

69. În cadrul celui de al optulea și al celui de al nouălea motiv de recurs sunt invocate preținse erori de drept în ceea ce privește constatarea Comisiei referitoare la un abuz de poziție dominantă în cazul întreprinderii Solvay.

a) Cu privire la reducerea de grup acordată societății Saint-Gobain (al optulea motiv de recurs)

70. Al optulea motiv de recurs are ca obiect reducerea de grup de 1,5% pe care Solvay a acordat-o într-un „protocol secret” societății franceze Saint-Gobain, întrucât era unul dintre cei mai importanți clienți ai săi. În decizia în litigiu, Comisia, având aprobarea Tribunalului, a considerat această reducere de grup ca fiind un abuz de poziție dominantă din partea întreprinderii Solvay⁵⁵. Solvay contestă în acest context argumentele Tribunalului de la punctele 348-358 din hotărârea atacată: Tribunalul ar fi considerat în mod neîntemeiat că reducerea de grup menționată reprezenta un rabat de fidelitate abuziv, incompatibil cu prevederile articolului 82 CE⁵⁶.

71. Mai precis, Solvay invocă, pe de o parte, o încălcare a articolului 102 TFUE (articolul 82 CE), iar pe de altă parte, o încălcare a obligației de motivare a hotărârilor pronunțate în primă instanță (articolul 36 și articolul 53 primul paragraf din Statutul Curții). Cu toate acestea, presupusa încălcare a obligației de motivare nu are niciun conținut autonom în raport cu erorile de drept material invocate. În realitate, opinia Solvay diferă *pe fond* de cea a Tribunalului în ceea ce privește evaluarea reducerii de grup. Totuși, diferențele de opinie de fond nu intră, astfel cum am menționat anterior,

54 — Considerațiile cu privire la cel de al șaptelea motiv de recurs conțin adesea formulări precum „l'arrêt attaqué ne motive pas régulièrement sa décision et viole de surcroît l'article 102 TFUE”.

55 — Considerentele (161)-(165) ale deciziei în litigiu și punctul 48 din hotărârea atacată.

56 — A se vedea în special punctele 354, 355 și 358 din hotărârea atacată.

sub incidența obligației de motivare⁵⁷, astfel încât critica întemeiată pe nemotivare trebuie respinsă de la bun început. Prin urmare, vom examina în continuare al optulea motiv de recurs exclusiv din punctul de vedere al presupusei încălcări a articolului 82 CE (articolul 102 TFUE).

i) Cu privire la argumentul referitor la lipsa clauzei de exclusivitate

72. Solvay impută, în primul rând, Tribunalului faptul că ar fi calificat în mod neîntemeiat reducerea de grup acordată societății Saint-Gobain ca fiind rabat de fidelitate. Tribunalul ar fi neglijat faptul că, la data producerii faptelor, Solvay acoperea doar aproximativ 67 % din necesarul societății Saint-Gobain, iar în Franța doar 15 %. În aceste condiții, reducerea de grup acordată de Solvay nu ar fi fost legată de o exclusivitate sau de o cvasiexclusivitate în aprovizionarea societății Saint-Gobain, aspect care, în opinia recurente, ar fi reprezentat condiția pentru a se putea constata existența unui rabat de fidelitate acordat în mod abuziv.

73. La prima vedere, am putea conchide că prin aceste argumente Solvay ar intenționa în mod inadmisibil să încurajeze Curtea de Justiție, în calitate de instanță de recurs, să substituie prin propria apreciere cu privire la

situația de fapt și elementele de probă pe cea realizată de Tribunal. În realitate însă, critica se întemeiază pe faptul că, atunci când a apreciat reducerea de grup, Tribunalul ar fi omis un criteriu pe care Solvay îl consideră ca fiind decisiv din punct de vedere juridic: criteriul de exclusivitate sau de cvasiexclusivitate a aprovizionării beneficiarului reducerii de către întreprinderea care deține o poziție dominantă. Aspectul dacă un astfel de criteriu de exclusivitate este relevant din punct de vedere juridic pentru a stabili existența unui abuz în sensul articolului 82 CE constituie o problemă de drept care este supusă controlului Curții în cadrul procedurii de recurs⁵⁸.

74. Solvay consideră că din jurisprudența existentă a Curții se poate deduce un principiu conform căruia rabaturile de fidelitate reprezintă practici comerciale abuzive doar în cazul în care sunt asociate cu o aprovizionare exclusivă sau cvasiexclusivă a clientului de către întreprinderea care deține poziția dominantă.

75. Această constatare este eronată. În acest sens, este relevant faptul că Solvay invocă numai hotărârea pronunțată în cauza Hoffmann-La Roche⁵⁹. Alte hotărâri relevante pronunțate de Curte cu privire la problema

57 — A se vedea în acest sens punctul 30 din prezentele concluzii și jurisprudența citată la nota de subsol 26.

58 — A se vedea în același sens Hotărârea Deutsche Telekom/Comisia (citată la nota de subsol 22, punctele 77, 155 și 195), în care Curtea a considerat ca fiind admisibile diferite critici prin care se imputa Tribunalului faptul că ar fi reținut în hotărârea pronunțată în primă instanță criteriul incorect din punct de vedere juridic; a se vedea și Hotărârile Sumitomo (citată la nota de subsol 29, punctul 40) și Impala (citată la nota de subsol 52, punctul 117) și Hotărârea din 16 decembrie 2008, Masdar (UK)/Comisia (C-47/07 P, Rep., p. I-9761, punctul 77).

59 — Citată la nota de subsol 40.

reducerilor, în special Hotărârea Michelin I⁶⁰ și Hotărârea British Airways⁶¹, nu sunt menționate nici măcar marginal.

76. Astfel cum a subliniat Curtea, din hotărârile pronunțate anterior referitoare la articolul 86 din Tratatul CEE (articolul 82 CE) nu se poate deduce sub nicio formă faptul că primele și rabaturile acordate de o întreprindere care deține o poziție dominantă ar fi abuzive doar în situațiile descrise în respectivele hotărâri⁶².

77. Caracterul abuziv al rabaturilor acordate de întreprinderile care dețin o poziție dominantă este evaluat mai degrabă în funcție de ansamblul circumstanțelor din respectivul caz individual, acordându-se o atenție deosebită criteriilor și modalităților de acordare a acestor rabaturi⁶³. Este esențial să se stabilească dacă reducerile pot produce un *efect de eliminare*, cu alte cuvinte dacă sunt apte, pe de o parte, să facă mai dificil, chiar imposibil, accesul pe piață al concurenților întreprinderii aflate în poziție dominantă și, pe de altă parte, să facă mai dificilă, chiar imposibilă, pentru cocontractanții acesteia alegerea între mai multe surse de aprovizionare sau

parteneri comerciali⁶⁴. Trebuie să se stabilească în continuare dacă există o justificare economică obiectivă a rabaturilor și a primelor consimțite⁶⁵.

78. Din jurisprudența existentă nu reiese aptul că rabaturile ar avea un caracter abuziv doar în cazul în care există un raport de exclusivitate sau de cvasiexclusivitate între client și întreprinderea aflată în poziție dominantă. Dimpotrivă, cauzele Michelin I⁶⁶ și British Airways⁶⁷ aveau ca obiect sisteme de reduceri, respectiv sisteme de prime care *nu* cuprindeau o astfel de clauză de exclusivitate.

79. În consecință, faptul că Tribunalul s-a abținut să constate în mod expres caracterul exclusiv sau cvasiexclusiv al aprovizionării societății Saint-Gobain de către Solvay nu reprezintă o eroare de drept⁶⁸.

60 — Hotărârea din 9 noiembrie 1983, *Nederlandsche Banden-Industrie-Michelin/Comisia* (cunoscută sub numele „Michelin I”, 322/81, Rec., p. 3461).

61 — Hotărârea din 15 martie 2007, *British Airways/Comisia* (cunoscută sub numele „British Airways”, C-95/04 P, Rep., p. I-2331).

62 — Hotărârea *British Airways* (citată la nota de subsol 61, punctul 64).

63 — Hotărârile *Michelin I* (citată la nota de subsol 60, punctul 73) și *British Airways* (citată la nota de subsol 61, punctul 67).

64 — Hotărârea *British Airways* (citată la nota de subsol 61, punctul 68); a se vedea în același sens Hotărârea *Michelin I* (citată la nota de subsol 60, punctul 73).

65 — Hotărârea *British Airways* (citată la nota de subsol 61, punctele 69 și 84-86); în general, în ceea ce privește criteriul unei justificări economice obiective a comportamentului de piață al întreprinderii aflate în poziție dominantă, a se vedea Hotărârea *United Brands* (citată la nota de subsol 39, punctul 184), Hotărârea din 16 septembrie 2008, *Sot. Lélou kai Sia* (C-468/06-C-478/06, Rep., p. I-7139, punctul 39), Hotărârea din 11 decembrie 2008, *Kanal 5 și TV 4* (C-52/07, Rep., p. I-9275, punctul 47), și Hotărârea din 17 februarie 2011, *TeliaSonera Sverige* (C-52/09, Rep., p. I-5227, punctele 31 și 75).

66 — Hotărârea *Michelin I* (citată la nota de subsol 60, în special punctul 72); a se vedea și Hotărârea *British Airways* (citată la nota de subsol 61, punctul 65).

67 — Hotărârea *British Airways* (citată la nota de subsol 61, punctele 3-9).

68 — În hotărârea atacată (punctele 349 și 352) se constată doar că reducerea de grup de 1,5% s-ar aplica „întregii cantități de carbonat de sodiu pe care Saint-Gobain o achiziționează în Europa de la întreprinderea Solvay”. Acest lucru nu implică în mod necesar faptul că Saint-Gobain își acoperă întregul sau aproape întregul necesar de carbonat de sodiu în Europa de la Solvay.

80. Din motive exclusiv de exhaustivitate adăugăm că și critica – motivată în mod sumar – invocată de Solvay conform căreia jurisprudența Curții referitoare la rabaturi de fidelitate ar avea un caracter excesiv de formal și ar fi lipsită de temei economic este nefondată. După cum am menționat anterior, Curtea apreciază astfel sistemele de reduceri în funcție de totalitatea circumstanțelor din speță și recunoaște în mod expres posibilitatea unei justificări economice obiective⁶⁹. O astfel de abordare este departe de a fi formalistă.

ii) Cu privire la argumentul referitor la valoarea redusă a reducerii de grup

81. În al doilea rând, Solvay susține că valoarea reducerii de grup de 1,5% ar fi fost prea redusă pentru a fi de natură să influențeze în mod vizibil deciziile comerciale luate de grupul Saint-Gobain. Tribunalul nu ar explica în ce măsură rabatul acordat de Solvay ar fi putut să influențeze în mod concret comportamentul grupului Saint-Gobain.

82. Într-adevăr, la punctul 355 din hotărârea atacată, Tribunalul a realizat doar o analiză succintă a problemei posibilelor efecte anticoncurențiale ale reducerii de grup. Constatarea sa concisă conform căreia, „deși

modest, cuantumul unui rabat de fidelitate exercită o influență asupra condițiilor de concurență” trebuie însă să fie înțeleasă în contextul analizei precedente realizate de Tribunal. În special, Tribunalul a subliniat că Solvay a acordat reducerea de grup fără să țină seama de avantajele economice în termeni de eficiență și de economii de scară și a extins această reducere asupra întregii cantități de carbonat de sodiu achiziționate de Saint-Gobain în Europa de la întreprinderea Solvay⁷⁰.

83. Jurisprudența a recunoscut că astfel de reduceri sunt susceptibile de a avea un efect de excludere anticoncurențial. Așa cum a precizat Curtea, legarea cocontractanților de întreprinderea aflată în poziție dominantă și presiunea exercitată asupra acestora pot fi deosebit de puternice în cazul în care un rabat sau o primă nu se raportează numai la creșterea cifrei de afaceri referitoare la achizițiile sau la vânzările produselor acestei întreprinderi realizate de cocontractanți în decursul perioadei luate în considerare, ci se aplică de asemenea totalului cifrei de afaceri referitoare la aceste achiziții sau vânzări⁷¹.

84. În plus, pentru concurenții întreprinderii aflați în poziție dominantă este deosebit de dificil să supraliciteze în comparație cu

69 — Hotărârea *British Airways* (citată la nota de subsol 61, în special punctele 67, 69 și 84-86).

70 — Punctele 349, 352 și 354 din hotărârea atacată.

71 — Hotărârea *British Airways* (citată la nota de subsol 61, punctul 73).

rabaturile sau cu primele bazate pe volumul global al vânzărilor. Cota sa de piață mult mai ridicată este suficientă pentru ca întreprinderea aflată în poziție dominantă să constituie în general un partener comercial inevitabil pe piață. Cel mai frecvent, rabaturile sau primele acordate de o astfel de întreprindere pe baza cifrei de afaceri globale primează, în termeni absoluți, chiar și în fața ofertelor celor mai generoase ale concurenților acesteia. Pentru a atrage cocontractanții întreprinderii aflate în poziție dominantă sau pentru a primi de la aceștia un volum de comenzi suficient, concurenții ar trebui să le ofere procente de rabaturi sau prime net superioare⁷².

85. Rabaturile, respectiv comisioanele considerate ca fiind abuzive în jurisprudența existentă, nu depășeau în unele cazuri 1 %⁷³, fiind, așadar, din punct de vedere procentual mai mici decât reducerea de grup de 1,5 % în discuție în prezenta cauză.

86. În aceste condiții, constatarea Tribunalului conform căreia, „deși modest, cuantumului unui rabat de fidelitate exercită o influență asupra condițiilor de concurență” nu apare

ca fiind eronată din punct de vedere juridic, având în vedere circumstanțele din prezenta cauză. Aceasta este întemeiată pe considerații economice solide.

iii) Cu privire la argumentul referitor la lipsa efectelor asupra concurenței

87. În al treilea rând, Solvay contestă constatarea Tribunalului conform căreia acesta nu ar fi prezentat probe în susținerea afirmațiilor sale cu privire la comportamentul filialelor naționale ale societății Saint-Gobain. Este vorba despre argumentul invocat de Solvay în primă instanță conform căruia filialele naționale ale societății Saint-Gobain ar fi reușit să negocieze în beneficiul lor condiții contractuale mai avantajoase sau chiar să rezilieze contractul încheiat cu întreprinderea Solvay, precum în cazul Saint-Gobain France⁷⁴.

88. Într-adevăr, Tribunalul a respins acest argument invocat de Solvay ca nefiind suficient de întemeiat⁷⁵. Totuși, nu mai este necesar să se stabilească dacă argumentele invocate de Solvay nu au fost suficiente de clar formulate sau susținute. Aceasta deoarece argumentul respectiv a fost, în orice caz, inoperant, astfel cum Tribunalul a subliniat în mod întemeiat⁷⁶. Astfel, caracterul anticoncurențial al unei practici comerciale a întreprinderii aflate în poziție dominantă nu poate fi înlăturat

72 — Hotărârea British Airways (citată la nota de subsol 61, punctul 75).

73 — A se vedea Hotărârea British Airways (citată la nota de subsol 61, punctul 9), conform căreia fiecare agent de voiaj din Regatul Unit putea obține, pe lângă comisionul de bază, un comision suplimentar de „până la 1 %” pentru biletele pentru zboruri interne ale BA.

74 — Punctul 346 din hotărârea atacată.

75 — Punctul 357 din hotărârea atacată.

76 — La punctul 357 din hotărârea atacată, Tribunalul subliniază că argumentul în cauză „nu se referă la o circumstanță excepțională care să justifice un comportament calificat drept abuz de poziție dominantă”.

prin faptul că aceasta onorează dorința unui client⁷⁷ și cu atât mai puțin prin faptul că, printr-o negociere abilă⁷⁸, clientul reușește să obțină de la întreprinderea în poziție dominantă și alte avantaje.

din hotărârea atacată cu privire la caracterul discriminatoriu al practicilor comerciale ale întreprinderii Solvay în sensul articolului 82 alineatul (2) litera (c) CE.

89. Așadar, nici al treilea argument invocat de întreprinderea Solvay nu este concludent.

i) Primul aspect al celui de al nouălea motiv de recurs

iv) Concluzie intermediară

90. Al optulea motiv de recurs este în totalitate nefondat.

92. În cadrul primului aspect al prezentului motiv, Solvay contestă în special punctele 397-400 din hotărârea atacată și invocă faptul că Tribunalul ar fi denaturat înscrisurile acestuia depuse în primă instanță și ar fi încălcat articolul 102 al doilea paragraf litera (c) TFUE [articolul 82 alineatul (2) litera (c) din CE].

b) Cu privire la caracterul discriminatoriu al practicilor comerciale ale întreprinderii Solvay (al nouălea motiv de recurs)

— Cu privire la presupusa denaturare a înscrisurilor depuse de Solvay

91. Al nouălea motiv are ca obiect argumentele Tribunalului de la punctele 397-402

93. Recurenta critică mai întâi acel pasaj din hotărârea atacată în care Tribunalul pleacă de la premisa că Solvay nu ar fi contestat concluziile cu privire la sistemul de reduceri aplicat în Franța⁷⁹. În opinia Solvay, această afirmație se află în contradicție cu cererea sa introductivă, precum și cu memoriul în replică depus în primă instanță, care ar fi fost denaturate de Tribunal.

77 — Hotărârile Hoffmann-La Roche (citată la nota de subsol 40, punctul 89) și AKZO/Comisia (citată la nota de subsol 41, punctul 149), precum și Hotărârea din 27 aprilie 1994, Almelo (C-393/92, Rec., p. I-1477, punctul 44), și Ordonanța Curții din 28 septembrie 2006, Unilever Bestfoods/Comisia (C-552/03 P, Rec., p. I-9091, punctul 129, ultima teză).

78 — A se vedea în acest sens considerentul (84) al deciziei în litigiu, menționat chiar de Solvay, conform căruia „Saint-Gobain [a făcut uz] (spre vădita nemulțumire a întreprinderii Solvay) [de] prezența sa în diferite țări pentru a exercita presiuni asupra Solvay în vederea unei reduceri a diferențelor de preț practicate de această societate”.

79 — A se vedea în special punctul 397 din hotărârea atacată.

94. Potrivit unei jurisprudențe constante, o denaturare are loc numai atunci când, fără a recurge la noi elemente de probă, aprecierea elementelor de probă existente apare ca fiind vădit greșită⁸⁰. Dacă transpunem această afirmație argumentelor invocate de părți în primă instanță, se poate constata o denaturare a acestora doar în cazul în care au fost înțelese vădit greșit de Tribunal sau au fost redatate cu sens modificat.

95. În speță nu există suficiente dovezi în acest sens.

96. Astfel cum admite însăși Solvay⁸¹, observațiile specifice fiecărei țări care figurează în cererea sa introductivă formulată în primă instanță se refereau la piața germană. În rest, Solvay s-a limitat să conteste, la modul general, faptul că rabaturile practice ar fi avut caracterul unor rabataturi de fidelitate. Cererea sa introductivă cuprindea la fel de puține argumente care ar fi vizat în mod special piața franceză precum memoriul în replică prezentat în primă instanță. Nici pasajele din memoriul său în replică deus în primă instanță⁸², subliniate în mod deosebit

de Solvay, nu se referă decât marginal la piața franceză și, în orice caz, nu au legătură cu problema discriminării partenerilor comerciali, care prezintă interes în prezenta cauză⁸³.

97. În acest context, Tribunalului nu i se poate imputa faptul că ar fi înțeles în mod vădit greșit argumentele invocate de întreprinderea Solvay sau că le-ar fi prezentat cu sens modificat. În consecință, critica întemeiată pe denaturare trebuie să fie respinsă.

— Cu privire la eroarea de drept material

98. În plus, Solvay invocă o încălcare a articolului 102 al doilea paragraf litera (c) TFUE [articolul 82 al doilea paragraf litera (c) CE] pe care o localizează la punctele 398 și 400 din hotărârea atacată. Tribunalul ar fi omis în mod incorect să analizeze existența unei relații de concurență între clienții Solvay menționați cu titlu de exemplu, și anume, pe de o parte, între doi clienți francezi (Durand și Perrier) și, pe de altă parte, între producătorii germani de sticlă plată și articole din sticlă.

99. *Admisibilitatea acestei critici este contestată de Comisie pentru motivul că, în primă*

80 — Hotărârea din 18 ianuarie 2007, PKK și KNK/Consiliul (C-229/05 P, Rep., p. I-439, punctul 37), Hotărârea din 22 noiembrie 2007, Sniace/Comisia (C-260/05 P, Rep., p. I-10005, punctul 37), și Hotărârea Lafarge/Comisia (citată la nota de subsol 35, punctul 17).

81 — Punctele 329 și 330 din cererea de recurs.

82 — Solvay face trimitere la punctele 375 și 387 din memoriul său în replică deus în primă instanță.

83 — Punctele 464-474 din memoriul în replică deus în primă instanță aveau ca obiect problema discriminării, fără să conțină însă argumentări specifice cu privire la Franța.

instanță, Solvay nu ar fi invocat nicio încălcare a articolului 102 al doilea paragraf litera (c) TFUE; Solvay ar fi invocat faptul că producătorii de sticlă plată și articole din sticlă ar opera pe piețe diferite și astfel nu s-ar afla în situații comparabile doar în scopul de a nega pretinsa lipsă a unei discriminări.

100. Trebuie să recunoaștem că această obiecție ni se pare extrem de formală și puțin convingătoare. În ceea ce privește caracterul discriminatoriu al sistemului de reduceri practicat de Solvay, decizia în litigiu făcea referire în mod expres la articolul 82 al doilea paragraf litera (c) CE⁸⁴. Așadar, se subînțelege că și problema discriminării examinată în fața Tribunalului trebuie analizată în contextul prezentei dispoziții, chiar dacă aceasta nu a mai fost citată în mod expres de părți în memoriile depuse⁸⁵.

101. În plus, potrivit articolului 42 alineatul (2) coroborat cu articolul 118 din Regulamentul de procedură al Curții, este inadmisibil să se invoce noi motive, respectiv mijloace de apărare în cadrul recursului. Totuși, recurența poate să aducă argumente noi referitoare la motivele, respectiv mijloacele de apărare prezentate deja în primă instanță, în

special pentru a răspunde la interpretarea dată de Tribunal în hotărârea atacată⁸⁶.

102. Aceasta este situația în speță: rezultă din rezumatul argumentelor invocate de părți în hotărârea atacată că Solvay invocase încă din primă instanță faptul că producătorii de sticlă plată și-ar desfășura activitatea pe o altă piață decât producătorii de articole din sticlă⁸⁷. Problema examinată în primă instanță, dacă întreprinderile respective își desfășoară activitatea pe piețe diferite, și întrebarea ridicată acum, dacă între aceste întreprinderi există un raport de concurență, reprezintă două fețe ale aceleiași monede. Astfel, prin critica adusă în cadrul recursului față de raportul de concurență, Solvay dezvoltă doar argumentele pe care le-a invocat deja în primă instanță.

103. În plus, această critică adusă de Solvay nu urmărește nicidecum să încurajeze Curtea să facă o apreciere a situației de fapt care nu este admisibilă în cadrul procedurii de recurs. Dimpotrivă, dezbaterea privește problema dacă, prin faptul că nu a analizat raporturile de concurență între producătorii de sticlă plată și producătorii de articole din sticlă, Tribunalul nu ar fi ținut seama de un criteriu pe care era obligat să îl ia în considerare conform articolului 82 al doilea paragraf litera (c) CE.

⁸⁴ — Considerentul (180) al deciziei în litigiu.

⁸⁵ — În orice caz, în legătură cu problema discriminării, Comisia face referire într-adevăr la articolul 82 al doilea paragraf litera (c) CE (a se vedea punctul 396 din hotărârea atacată).

⁸⁶ — Hotărârea PKK și KNK/Consiliul (citată la nota de subsol 80, punctele 64 și 66) și Hotărârea din 11 decembrie 2008, Comisia/Département du Loiret (C-295/07 P, Rep., p. I-9363, punctul 99); a se vedea în același sens Hotărârea din 10 septembrie 2009, Akzo Nobel și alții/Comisia (C-97/08 P, Rep., p. I-8237, punctele 38 și 39; a se vedea și punctul 28 din Concluziile noastre prezentate la 23 aprilie 2009 în respectiva cauză).

⁸⁷ — Punctul 393 ultima teză din hotărârea atacată.

Aceasta reprezintă o problemă de drept care poate fi examinată în procedura de recurs⁸⁸.

104. În ceea ce privește *temeinicia acestei critici*, trebuie să reamintim mai întâi faptul că articolul 82 al doilea paragraf litera (c) CE [articolul 102 al doilea paragraf litera (c) TFUE] prevede un test în două etape. Formularea „creând astfel acestora un dezavantaj concurențial” are un conținut propriu și nu prezintă doar caracterul unei adăugiri explicative ce are un efect declarativ⁸⁹.

105. În consecință, pentru ca toate condițiile de aplicare a articolului 82 al doilea paragraf litera (c) CE să fie întrunite, este necesar să se constate nu numai faptul că întreprinderea în poziție dominantă pe o piață are un comportament discriminatoriu, ci și că urmărește să denatureze acest raport concurențial, cu alte cuvinte să aducă atingere poziției concurențiale a unora dintre partenerii comerciali ai acestei întreprinderi în raport cu alții⁹⁰.

106. Articolul 82 al doilea paragraf litera (c) CE se întemeiază pe raționamentul conform căruia comportamentul comercial al întreprinderii în poziție dominantă nu trebuie să denatureze concurența pe o piață situată în amonte sau în aval, cu alte cuvinte concurența dintre furnizorii sau dintre clienții acestei întreprinderi. Cocontractanții întreprinderii în poziție dominantă nu trebuie să fie favorizați sau defavorizați în raporturile de concurență dintre ei⁹¹.

107. Dacă se transpune prezentei cauze, acest lucru înseamnă că, pentru analiza articolului 82 al doilea paragraf litera (c) CE, Tribunalul nu trebuia nicidecum să omită să ia în considerare raporturile de concurență dintre diferiți clienți ai întreprinderii Solvay. O încălcare a articolului 82 al doilea paragraf litera (c) CE de către Solvay ar fi putut fi constatată doar în măsura în care clienții întreprinderii Solvay s-ar fi aflat în raport de concurență între ei, în această situație fiind relevantă piața sau piețele de sticlă situate în aval, iar nu piața carbonatului de sodiu (soda). În consecință, Tribunalul a comis o eroare de drept atunci când, la punctul 400 din hotărârea atacată, a considerat ca fiind relevantă doar piața carbonatului de sodiu, iar nu cea a sticlei.

108. Pentru a stabili existența unui abuz în sensul articolului 82 al doilea paragraf litera (c) CE, este suficient să se constate că, având în vedere totalitatea circumstanțelor

88 — A se vedea în acest sens punctul 73 din prezentele concluzii și jurisprudența citată la nota de subsol 58.

89 — A se vedea în acest sens Concluziile noastre prezentate în cauza British Airways (citate la nota de subsol 19, punctul 124).

90 — Hotărârea British Airways (citată la nota de subsol 61, punctul 144) și Hotărârea Kanal 5 și TV 4 (citată la nota de subsol 65, punctul 44); a se vedea în același sens Hotărârile din 16 decembrie 1975, Suiker Unie și alții/Comisia (40/73-48/73, 50/73, 54/73-56/73, 111/73, 113/73 și 114/73, Rec., p. 1663, punctele 523 și 524), și Hotărârea United Brands (citată la nota de subsol 39, punctele 232-234).

91 — Hotărârea British Airways (citată la nota de subsol 61, punctul 143).

din speță, comportamentul întreprinderii în poziție dominantă tinde să producă o denaturare a concurenței dintre partenerii comerciali. Într-o astfel de situație, nu s-ar putea impune să se facă, în plus, proba unei deteriorări efective și cuantificabile a poziției concurențiale a partenerilor comerciali considerați în mod individual⁹². Comisia a evidențiat în mod întemeiat acest aspect.

109. Totuși, faptul de a considera raporturile de concurență de pe piața situată în aval unde operează clienții întreprinderii aflate în poziție dominantă ca fiind complet irelevant, astfel cum a procedat Curtea în speță, constituie o eroare de drept.

110. Contrar celor susținute de Comisie, această eroare de drept nu poate fi trecută cu vederea sub pretextul că Durant și Perrier, clienții francezi în cauză, precum și clienții germani din industria sticlei plate și a articolelor din sticlă ar fi doar cazuri individuale. Atunci când Tribunalul analizează – în cadrul examinării unei critici formulate de o parte la procedură – cazuri individuale din decizia în litigiu pentru a stabili existența unor erori de apreciere, acesta trebuie să realizeze această analiză pe baza unor criterii corecte

92 — Hotărârea British Airways (citată la nota de subsol 61, punctul 145).

din punct de vedere juridic. Nu aceasta este situația în speță.

111. Din Hotărârile Hoffmann-La Roche⁹³ și Michelin I⁹⁴ nu reiese o concluzie contrară. Pasajele din respectivele hotărâri invocate de Comisie nu se referă în mod specific la aplicarea articolului 82 al doilea paragraf litera (c) CE⁹⁵, ci conțin observații generale cu privire la caracterul abuziv al sistemelor de rabat practicate de întreprinderile în poziție dominantă.

112. În plus, este suficient să ne referim la hotărârea cu privire la taxele de aeroport practicate în Portugalia, citată de Comisie, pentru a constata că raporturile de concurență dintre partenerii comerciali ai întreprinderii în poziție dominantă sunt relevante în contextul articolului 82 al doilea paragraf litera (c) CE. În hotărârea în cauză, Tribunalul a făcut o referire expresă la „avantajul economic nejustificat” care ar putea fi acordat beneficiarilor rabatului „în raport cu întreprinderile concurente”⁹⁶.

113. Rezultă că primul aspect al celui de al nouălea motiv de recurs este fondat.

93 — Hotărârea Hoffmann-La Roche (citată la nota de subsol 40, punctul 90).

94 — Hotărârea Michelin I (citată la nota de subsol 60, punctul 85); în această hotărâre, existența unei discriminări a fost respinsă, astfel încât nu s-a mai ridicat problema existenței unui dezavantaj concurențial.

95 — La data producerii faptelor, articolul 86 al doilea paragraf litera (c) din Tratatul CEE.

96 — Hotărârea din 29 martie 2001, Portugalia/Comisia (C-163/99, Rec., p. I-2613, punctul 52).

ii) Al doilea aspect al celui de al nouălea motiv de recurs

114. În cadrul celui de al doilea aspect, Solvay contestă în mod special punctul 401 din hotărârea atacată. Acest pasaj din hotărâre are ca obiect argumentarea invocată de Solvay în primă instanță cu privire la preținsele costuri scăzute ale carbonatului de sodiu pentru producătorii de sticlă. În acest sens, Tribunalul precizează că Solvay nu ar fi „adus dovezi” în susținerea acestei „afirmații” care nu ar fi „de natură să repună în discuție caracterul discriminatoriu al practicilor imputate [de Solvay]”. Solvay consideră că, procedând astfel, Tribunalul, pe de o parte, a denaturat înscrisurile acesteia depuse în primă instanță, iar pe de altă parte, ar fi încălcat obligația de motivare în temeiul articolului 36 coroborat cu articolul 53 primul paragraf din Statutul Curții de Justiție, precum și al articolului 102 al doilea paragraf litera (c) TFUE [articolul 82 al doilea paragraf litera (c) CE].

— Cu privire la presupusa denaturare a înscrisurilor depuse de Solvay

115. Critica întemeiată pe o denaturare a înscrisurilor pare nefondată. Nu există dovezi

care să indice că Tribunalul ar fi înțeles în mod vădit greșit sau ar fi redat cu sens modificat observațiile scrise prezentate de recurentă în primă instanță⁹⁷. În evidență: în primă instanță, Solvay a invocat faptul că, deși carbonatul de sodiu constituie materia primă cea mai importantă pentru fabricarea sticlei, acesta ar reprezenta doar 2-6% din prețul de vânzare mediu al sticlei⁹⁸. Tribunalul a reprodus aceste argumente în mod fidel. Lipsa unei referiri explicite, în hotărârea atacată, la elementele complementare similare invocate de Solvay în memoriul în replică nu presupune, prin ea însăși, faptul că Tribunalul ar fi denaturat pe fond argumentele invocate de Solvay în această privință.

— Cu privire la nemotivare

116. Situația este diferită în ceea ce privește critica referitoare la nemotivare. Astfel cum am menționat deja, motivarea unei hotărâri trebuie să menționeze în mod clar și neechivoc raționamentul Tribunalului, astfel încât să dea posibilitatea persoanelor interesate să ia cunoștință de temeiurile deciziei adoptate, iar Curții să își exercite funcția de control⁹⁹.

97 — Cu privire la criteriile pentru stabilirea unei denaturări a argumentelor invocate de părți, a se vedea punctul 94 din prezentele concluzii.

98 — Aceste argumente sunt rezumate la punctul 394 din hotărârea atacată.

99 — A se vedea în acest sens jurisprudența citată la nota de subsol 22.

Chiar interpretat cu o deosebită bunăvoință, punctul 401 nu îndeplinește aceste cerințe.

care pot fi invocate pe fond în susținerea acestei afirmații¹⁰², însă hotărârea atacată nu le menționează nici măcar cu titlu incidental.

117. Tribunalul nu oferă nicio explicație cu privire la motivele pentru care consideră că argumentele invocate de Solvay cu privire la costurile reduse ale carbonatului de sodiu pentru producătorii de sticlă sunt „neîntemeiate”. În special, din motivarea hotărârii nu reiese dacă Tribunalul a luat sau nu a luat cunoștință despre argumentele formulate de Solvay în memoriul în replică depus în primă instanță. În cadrul acestuia, Solvay a invocat în susținerea afirmației sale cu privire la costurile scăzute un regulament antidumping al Comisiei¹⁰⁰, care estimează cota carbonatului de sodiu în costul aferent producției sticlei la 8 %¹⁰¹.

118. Tribunalul nu oferă mai multe explicații nici în ceea ce privește motivul pentru care cota pretins redusă a carbonatului de sodiu în costul aferent producției de sticlă „nu [este] susceptibilă să repună în discuție practicile discriminatorii imputate întreprinderii [Solvay]”. Este posibil să existe motive întemeiate

119. A considerat Tribunalul că costul unei materii prime importante ar fi *în general lipsit de relevanță* pentru evaluarea unei eventuale discriminări între clienții întreprinderilor aflate în poziție dominantă? Sau a considerat acesta că o cotă *din valoarea celei menționate de Solvay (2-6%)* nu ar avea nicio incidență asupra caracterului discriminatoriu al practicilor comerciale în cauză? Iar în cazul unui răspuns afirmativ, pentru ce motiv? Câteva precizări suplimentare în cadrul motivelor hotărârii ar fi putut și ar fi trebuit să aducă clarificări cu privire la acest aspect.

120. Analiza Tribunalului de la punctul 401 din hotărârea atacată nu permite cititorului să înțeleagă motivele pentru care au fost respinse argumentele invocate de întreprinderea Solvay cu privire la pretinsul cost scăzut al carbonatului de sodiu pentru producția sticlei. Rezultă că nici Curtea nu își poate

100 — Regulamentul (CE) nr. 823/95 al Comisiei din 10 aprilie 1995 de instituire a unei taxe antidumping provizorii asupra importurilor de carbonat disodic originar din Statele Unite ale Americii (JO 1995, L 83, p. 8).

101 — Conform considerentului (62) al Regulamentului nr. 823/95, „costurile sodiei (în urma reciclării) reprezintă cel mult 8 % din prețul unei tone de sticlă”.

102 — O denaturare a concurenței dintre partenerii comerciali ai întreprinderii în poziție dominantă nu se limitează în niciun caz la situațiile în care sunt afectați cei mai importanți parametri ai concurenței dintre aceștia. Chiar și avantajele cu privire la factori de cost secundari pot conferi unui client al întreprinderii în poziție dominantă avantaje competitive în raport cu alți clienți ai aceleiași întreprinderi. În special, articolul 82 al doilea paragraf litera (c) CE [articolul 102 al doilea paragraf litera (c) TFUE] nu impune dezavantaje concurențiale grave. O interpretare atât de restrictivă a acestei dispoziții ar determina slăbirea considerabilă a eficacității normelor de drept al Uniunii în materie de concurență. Acest lucru ar fi incompatibil cu obiectivul fundamental al unei economii de piață deschise în cadrul căreia există liberă concurență.

exercita funcția de control. În consecință, motivarea hotărârii atacate, la punctul 401 din cadrul acesteia, este insuficientă, astfel încât al doilea aspect al celui de al nouălea motiv de recurs este întemeiat.

121. În aceste condiții, nu este necesar să se examineze în mod detaliat critica întemeiată pe o încălcare a articolului 102 al doilea paragraf litera (c) din TFUE. În orice caz, acest motiv nu are conținut autonom în raport cu nemotivarea invocată.

iii) Concluzie intermediară

122. Pe scurt, cel de al nouălea motiv este în parte fondat.

B — Cu privire la interdicția de valorificare a probelor prezentate în cadrul verificării efectuate în aprilie 1989 (al doilea motiv de recurs)

123. În cadrul celui de al doilea motiv de recurs îndreptat împotriva punctelor 218-230 din hotărârea atacată, Solvay invocă o încălcare a articolului 14 alineatul (3) și a articolului 20 alineatul (1) din Regulamentul nr. 17 (primul și cel de al doilea aspect ale celui de al

doilea motiv de recurs). În plus, întreprinderea impută Tribunalului o denaturare a faptelor și a mijloacelor de probă (al treilea aspect al celui de al doilea motiv).

124. Acest motiv de recurs își are originea în faptul că decizia de investigare din 5 aprilie 1989, prin care Comisia a solicitat efectuarea unei verificări a spațiilor întreprinderilor care își desfășoară activitatea pe piața europeană a sodiei, face referire doar la posibile încălcări ale articolului 85 din Tratatul CEE (înțelegeri între întreprinderi sau practici concertate), în timp ce decizia în litigiu cu privire la aplicarea unei amenzi constată o încălcare a articolului 86 din Tratatul CEE, respectiv a articolului 82 CE (abuz de poziție dominantă). Solvay consideră că probele adunate în cursul verificărilor referitoare la articolul 85 din Tratatul CEE nu ar fi putut să fie folosite ca temei pentru adoptarea unei decizii conform articolului 86 din Tratatul CEE, respectiv articolului 82 CE.

1. Admisibilitatea celui de al doilea motiv de recurs

125. Comisia consideră că al doilea motiv de recurs este inadmisibil, întrucât acesta se întemeiază pe critici invocate deja de întreprinderea Solvay în cadrul procedurii în primă instanță.

126. Această obiecție este nefondată.

127. Potrivit unei jurisprudențe constante, este adevărat că recurentul nu se poate limita la a reda motivele și argumentele prezentate deja în fața Tribunalului¹⁰³. Or, din moment ce o parte contestă interpretarea sau aplicarea dreptului Uniunii efectuată de către Tribunal, aspectele de drept analizate în primă instanță pot fi rediscutate în cadrul recursului. Într-adevăr, potrivit Curții, dacă o parte nu ar putea să se bazeze în recurs pe motive și argumente utilizate deja în fața Tribunalului, procedura respectivă ar fi lipsită de o parte din sensul său¹⁰⁴.

128. În cererea sa de recurs, Solvay a analizat în detaliu punctele 218-230 din hotărârea atacată și a formulat critici concrete, întemeiate pe hotărârile Curții, care să justifice o evaluare critică a observațiilor Tribunalului. Așadar, nu poate fi vorba despre o simplă repetare generală a motivului invocat în primă instanță.

129. În consecință, admisibilitatea celui de al doilea motiv de recurs nu poate fi serios contestată.

103 — Ordonanța din 26 aprilie 1993, Kupka-Floridi/CES (C-244/92 P, Rec., p. I-2041, punctul 10), Hotărârile din 4 iulie 2000, Bergaderm și Goupil/Comisia (C-352/98 P, Rec., p. I-5291, punctul 35) și France Télécom/Comisia (citată la nota de subsol 22, punctul 69).

104 — Hotărârea din 23 martie 2004, Ombudsmanul/Lamberts (C-234/02 P, Rec., p. I-2803, punctul 75), Hotărârea Bouygues și Bouygues Télécom/Comisia (citată la nota de subsol 29, punctul 112), Hotărârea din 21 septembrie 2010, Suedia/API și Comisia (C-514/07 P, C-528/07 P și C-532/07 P, Rep., p. I-8533, punctul 116), și Hotărârea Deutsche Telekom/Comisia (citată la nota de subsol 22, punctul 25).

2. Temeinicia celui de al doilea motiv de recurs

a) Cu privire la primele două aspecte ale celui de al doilea motiv [încălcarea articolului 14 alineatul (3) și a articolului 20 alineatul (1) din Regulamentul nr. 17]

130. Conform articolului 20 alineatul (1) din Regulamentul nr. 17, informațiile obținute în cadrul unei investigații în temeiul dreptului concurenței solicitate de Comisie sunt utilizate numai în scopul investigației respective. Astfel, dispoziția prevede că probele obținute de Comisie sunt supuse, pe de o parte, unei limitări a scopului, iar pe de altă parte, unei interdicții de valorificare.

131. În speță, domeniul de aplicare al limitării scopului și al interdicției de valorificare este contestat. Între părți nu există consens cu privire la problema dacă, pentru a constata abuzul de poziție dominantă, Comisia se putea întemeia pe probele adunate anterior în cadrul unei investigații cu privire la presupuse încălcări ale interdicției referitoare la acordurile anticoncurențiale încheiate între întreprinderile care își desfășoară activitatea pe aceeași piață.

132. Articolul 20 alineatul (1) din Regulamentul nr. 17 nu cuprinde indicii concrete în

acest sens. Trebuie să facem referire, aşadar, la obiectivul şi la spiritul respectivei dispoziţii.

133. Se admite faptul că articolul 20 alineatul (1) din Regulamentul nr. 17 are ca scop protecţia dreptului la apărare al întreprinderilor afectate de măsurile de investigaţie dispuse de Comisie¹⁰⁵. Astfel cum a constatat Curtea, acest drept ar fi afectat în mod grav în cazul în care Comisia ar putea invoca împotriva întreprinderilor probele obţinute în cadrul unei investigaţii, dar care nu au nicio legătură cu obiectul şi cu scopul acesteia¹⁰⁶.

134. Astfel, scopul şi obiectul investigaţiei în cauză reprezintă criteriul decisiv pentru stabilirea domeniului de aplicare al limitării scopului şi al interdicţiei de valorificare prevăzute la articolul 20 alineatul (1) din Regulamentul nr. 17. Acestea decurg din autorizaţia emisă de Comisie prin care se dispune efectuarea unei investigaţii¹⁰⁷. Conform articolului 14 alineatul (3) a doua teză din Regulamentul nr. 17, acestea trebuie să fie menţionate în decizia Comisiei prin care se dispune efectuarea investigaţiei, ceea ce constituie o garanţie fundamentală a dreptului la apărare al întreprinderilor în cauză¹⁰⁸.

105 — Hotărârea din 17 octombrie 1989, Dow Benelux/Comisia (cunoscută sub numele „Dow Benelux”, 85/87, Rec., p. 3137, punctul 18), şi Hotărârea din 15 octombrie 2002, Limburgse Vinyl Maatschappij şi alţii/Comisia (cunoscută sub numele „PVC II”, C-238/99 P, C-244/99 P, C-245/99 P, C-247/99 P, C-250/99 P, C-252/99 P şi C-254/99 P, Rec., p. I-8375, punctul 299).

106 — Hotărârea Dow Benelux (citată la nota de subsol 105, punctul 18), Hotărârea PVC II (citată la nota de subsol 105, punctul 300) şi Hotărârea din 22 octombrie 2002, Roquette Frères (C-94/00, Rec., p. I-9011, punctul 48).

107 — A se vedea în acest sens Hotărârea Dow Benelux (citată la nota de subsol 105, punctul 17).

108 — Hotărârea din 21 septembrie 1989, Hoechst/Comisia (cunoscută sub numele „Hoechst”, 46/87 şi 227/88, Rec., p. 2859, punctul 41); a se vedea şi Hotărârea Roquette Frères (citată la nota de subsol 106, punctul 47).

135. În speţă, decizia Comisiei din 5 aprilie 1989 prin care aceasta a dispus efectuarea unei investigaţii, în temeiul căreia au fost verificate spaţiile întreprinderii Solvay, face trimitere doar la articolul 85 din Tratatul CEE (articolul 81 CE)¹⁰⁹. Conform constatărilor Tribunalului, la data producerii faptelor, Comisia a intenţionat doar să stabilească dacă Solvay a participat la înţelegeri şi/sau practici concertate; nu există dovezi care permit să se stabilească că la momentul producerii faptelor ar fi existat măcar suspiciunea privind existenţa unui abuz de poziţie dominantă¹¹⁰.

136. Din cele menţionate mai sus, Solvay deduce că o valorificare a probelor obţinute în cadrul investigaţiei pentru constatarea unui abuz de poziţie dominantă în sensul articolului 82 CE (fostul articol 86 CEE) nu era admisibilă.

137. Această abordare nu ne convinge.

138. Într-adevăr, într-o decizie de investigaţie, Comisia trebuie „să indice în mod clar prezumţiile pe care intenţionează să le investigheze”¹¹¹. Astfel se încearcă să se asigure faptul că Comisia nu efectuează investigaţii la întâmplare, în absenţa unor suspiciuni concrete¹¹² – o practică desemnată frecvent prin

109 — A se vedea punctul 220 din hotărârea atacată.

110 — Punctul 222 din hotărârea atacată.

111 — Hotărârea Hoechst (citată la nota de subsol 108, punctul 41, ultima teză).

112 — Concluziile avocatului general Mischo prezentate la 21 februarie 1989 în cauza Hoechst (cite la nota de subsol 108, punctul 206).

termenul englez „fishing expeditions” [partide de pescuit].

contribui la punerea în aplicare a normelor de concurență prevăzute în tratate și de a asigura că concurența de pe piața internă nu este denaturată¹¹⁵.

139. Totuși, obligația de a menționa obiectul și scopul investigației nu poate implica obligația de a determina cu titlu definitiv toate dispozițiile pe care întreprinderea în cauză le-ar fi putut încălca. Aceasta deoarece, în acest stadiu de început al investigațiilor sale, Comisia nici nu trebuie să realizeze o calificare juridică strictă a pretinselor încălcări¹¹³.

142. În acest context, intenția de a limita obiectul și scopul unei investigații în materie de concurență *ex ante* la o anumită situație interzisă de normele de concurență, prevăzută în mod expres în autorizația de investigare, și de a exclude în mod categoric altă interdicție ar fi expresia unei abordări extrem de restrictive și formaliste.

140. În unele cazuri este extrem de dificil să se aprecieze în avans dacă comportamentul unei întreprinderi care are o poziție puternică pe piață conține o încălcare a interdicției privind înțelegerile (articolul 85 din Tratatul CEE, articolul 81 CE, respectiv articolul 101 TFUE) sau dacă reprezintă un abuz de poziție dominantă (articolul 86 din Tratatul CEE, articolul 82 CE, respectiv articolul 102 TFUE). Astfel cum observă în mod întemeiat Comisia, pot exista chiar suprapuneri între domeniul de aplicare obiectiv al interdicției privind înțelegerile și cel al interdicției abuzurilor¹¹⁴.

143. În cadrul unei investigații în materie de concurență este în primul rând vorba despre constatarea faptelor și obținerea probelor¹¹⁶, de exemplu cu privire la existența unui acord special între întreprinderi sau a unui anumit comportament de piață și a raționamentelor economice din spatele acestuia.

144. Comisia nu este solicitată să se pronunțe cu privire la încadrarea juridică exactă a situației de fapt investigate decât mult mai

141. În plus, investigațiile au același obiectiv fundamental din punctul de vedere al ambelor dispoziții, și anume acela de a

115 — Cu privire la situația juridică la momentul adoptării deciziei în litigiu, a se vedea articolul 3 primul paragraf litera (g) CE. Aceleași principii decurg în prezent și din Protocolul nr. 27 privind piața internă și concurența, anexat la tratate (JO 2008, C 115, p. 309; JO 2010, C 83, p. 309), astfel cum a confirmat recent Curtea în ceea ce privește articolul 102 din TFUE (Hotărârea TeliaSonera Sverige, citată la nota de subsol 65, punctele 20-22). A se vedea și articolul 119 primul paragraf din TFUE (fostul articol 4 CE), conform căruia statele membre și Uniunea au obligația de a respecta principiul unei economii de piață deschise, în care concurența este liberă.

113 — Hotărârea Hoechst (citată la nota de subsol 108, punctul 41, prima parte a ultimei teze).

114 — În acest context, Comisia face referire la Hotărârea din 23 octombrie 2003, Van den Bergh Foods/Comisia (T-65/98, Rec., p. II-4653), confirmată prin Hotărârea Unilever Bestfoods/Comisia (citată la nota de subsol 77).

116 — A se vedea în acest sens și Concluziile avocatului general Mischo în cauza Hoechst (citată la nota de subsol 108, punctul 174).

târziu în cadrul procedurii administrative, și anume mai întâi preliminar, sub forma unei comunicări a obiecțiilor, iar apoi permanent, la momentul adoptării deciziei prin care se finalizează acțiunea¹¹⁷. Acest fapt nu afectează dreptul la apărare al întreprinderii în cauză, acesta fiind, dimpotrivă, protejat prin comunicarea obiecțiilor și a dreptului la un proces echitabil aferent.

145. Astfel, Tribunalul nu a comis o eroare de drept când a presupus că documentele obținute în cadrul inspecției din aprilie 1989 puteau fi folosite și în cadrul deciziei în litigiu, întemeiată pe articolul 82 CE¹¹⁸.

b) Cu privire la al treilea aspect al celui de al doilea motiv de recurs (critica întemeiată pe denaturarea situației de fapt)

146. În plus, în cadrul acestui al doilea motiv de recurs, Solvay impută Tribunalului faptul că a denaturat faptele. Tribunalul s-ar întemeia în mod greșit pe o similitudine între înțelegerile încheiate între întreprinderi sau practicile concertate care au făcut obiectul investigației din 1989 și abuzul de poziție

117 — A se vedea în acest sens și Concluziile avocatului general Mischo prezentate în cauza Hoechst (citată la nota de subsol 108, punctul 176).

118 — A se vedea în special punctul 228 din hotărârea atacată.

dominantă, astfel cum a fost constatat în cadrul deciziei în litigiu¹¹⁹.

147. Nici această critică nu este convingătoare, întrucât se întemeiază pe o lectură inexactă a hotărârii atacate.

148. Recurenta nu a ținut seama de faptul că Tribunalul nu a considerat ca fiind similare între ele încălcările prevăzute la articolul 85 din Tratatul CEE (articolul 81 CE, articolul 101 TFUE) și la articolul 86 din Tratatul CEE (articolul 82 CE, articolul 102 TFUE), ci doar faptele („practicile”) examinate de Comisie în cadrul investigației, care s-au aflat în final și la originea deciziei în litigiu¹²⁰. Or, tocmai aceste fapte – iar nu încadrarea juridică a acestora – sunt esențiale pentru a aprecia dacă Comisia a încălcat obligația de limitare a scopului și interdicția de valorificare prevăzute la articolul 20 alineatul (1) din Regulamentul nr. 17¹²¹.

149. Astfel cum a constatat Tribunalul¹²² – fără a fi contrazis în această privință – atât autorizația de investigare aferentă verificării

119 — Solvay face afirmații similare și în partea finală a argumentelor sale cu privire la primul aspect al celui de al doilea motiv de recurs.

120 — Punctul 225 („comportamente”) și punctul 226 („fapte”) din hotărârea atacată.

121 — A se vedea în acest sens și punctele 139 și 143 din prezentele concluzii.

122 — Punctele 223 și 224 din hotărârea atacată.

din anul 1989, cât și decizia în litigiu adoptată în anul 2000 se refereau, *inter alia*, la aplicarea unei obligații de aprovizionare exclusive. În consecință, Tribunalul a putut să hotărască, fără a comite o eroare de drept, că decizia în litigiu avea o legătură suficientă cu obiectul și scopul investigației din 1989¹²³, astfel încât să nu fie încălcată interdicția de valorificare prevăzută la articolului 20 alineatul (1) din Regulamentul nr. 17.

c) Concluzie intermediară

150. Prin urmare, al doilea motiv este în totalitate nefondat.

C — Cu privire la dreptul la apărare (al treilea, al patrulea și al cincilea motiv de recurs)

151. În cadrul celui de al treilea, al celui de al patrulea și al celui de al cincilea motiv, Solvay critică, în esență, o încălcare a dreptului său la apărare.

152. Respectarea dreptului la apărare în orice procedură susceptibilă să conducă la aplicarea unor sancțiuni, în special a unor amenzi

sau a unor penalități cu titlu cominatoriu, constituie un principiu fundamental al dreptului Uniunii, care a fost confirmat în mod repetat în jurisprudența Curții¹²⁴. Între timp, acesta a fost codificat și prin articolul 41 alineatul (2) litera (a) și prin articolul 48 alineatul (2) din Carta drepturilor fundamentale¹²⁵.

153. Criticile formulate de Solvay în cadrul celui de al treilea, al celui de al patrulea și al celui de al cincilea motiv de recurs prezintă o importanță fundamentală și oferă Curții posibilitatea să clarifice jurisprudența sa cu privire la dreptul la apărare în cadrul procedurilor administrative în materie de concurență.

154. Contextul procedural în care se încadrează aceste trei motive de recurs se prezintă după cum urmează:

— Înaintea adoptării, în anul 1990, a primei decizii de aplicare a unei amenzi în acest caz (Decizia 91/299), Comisia a oferit întreprinderii Solvay posibilitatea de a-și prezenta observațiile în temeiul unei comunicări privind obiecțiunile¹²⁶. În realitate, întreprinderii Solvay nu i s-a permis însă accesul la dosar; întreprinderea a

124 — Hotărârea din 14 septembrie 2010, Akzo Nobel Chemicals și Akros Chemicals/Comisia și alții (C-550/07 P, Rep., p. I-8301, punctul 92); a se vedea și Hotărârea din 2 octombrie 2003, Thyssen Stahl/Comisia (cunoscută sub numele „Thyssen Stahl”; C-194/99 P, Rec., p. I-10821, punctul 30), și Hotărârea din 3 septembrie 2009, Papierfabrik August Koehler/Comisia (C-322/07 P, C-327/07 P și C-338/07 P, Rep., p. I-7191, punctul 34).

125 — Carta drepturilor fundamentale a Uniunii Europene a fost proclamată în mod solemn inițial la 7 decembrie 2000 la Nisa (JO 2000, C 364, p. 1) și pentru a doua oară, la 12 decembrie 2007, la Strasbourg (JO 2007, C 303, p. 1, și JO 2010, C 83, p. 389).

126 — Punctele 24 și 27 din hotărârea atacată.

123 — Punctul 226 din hotărârea atacată.

primit doar copii ale înscrisurilor incriminatoare pe care Comisia și-a întemeiat anterior comunicarea privind obiecțiunile¹²⁷. Această practică avea drept scop să „simplifice procedura”¹²⁸.

celelalte acte din dosar, mai exact cinci bibliorafturi¹³³. În plus, Comisia nu a putut prezenta Tribunalului nici măcar o listă completă a înscrisurilor lipsă¹³⁴.

- În anul 2000, adică înainte de adoptarea celei de a doua decizii de aplicare a unei amenzi contestate în speță (Decizia 2003/6), Solvay nu a beneficiat de o nouă audiere¹²⁹ și nici nu i s-a acordat acces la dosar¹³⁰.
  - Abia în cea de a doua acțiune în fața Tribunalului (cauza T-57/01), Comisia a depus o parte dintre documentele care alcătuiau dosarul administrativ ca răspuns la solicitările repetate din partea Tribunalului prin intermediul unor măsuri de organizare a procedurii¹³¹. Solvay a putut să consulte la grefa Tribunalului un număr mare de înscrisuri la care nu avusese acces până atunci. De asemenea, întreprinderea a avut ocazia să prezinte Tribunalului observațiile cu privire la utilitatea respectivelor documente pentru apărarea sa¹³².
  - Comisia a fost nevoită să recunoască în fața Tribunalului că nu a mai putut găsi
155. În acest context, Solvay invocă, pe de o parte, o încălcare a dreptului său de acces la dosar (al treilea și al patrulea motiv de recurs, a se vedea în acest sens secțiunea 1 de mai jos), iar pe de altă parte, o încălcare a dreptului său de a fi ascultată (al cincilea motiv de recurs, a se vedea în acest sens secțiunea 2 de mai jos).
1. Cu privire la dreptul de acces la dosar (al treilea și al patrulea motiv de recurs)
156. Corolar al principiului respectării dreptului la apărare, dreptul de acces la dosar presupune ca întreprinderii în cauză să i se acorde de către Comisie posibilitatea de a examina toate înscrisurile care figurează în dosarul de investigare și care sunt susceptibile să fie pertinente pentru apărarea sa. Acestea cuprind atât documentele incriminatoare, cât și pe cele dezincriminatoare, sub rezerva secretelor comerciale ale altor întreprinderi, a documentelor interne ale Comisiei și a altor informații confidențiale¹³⁵.

127 — Punctele 24, 450 și 451 din hotărârea atacată.

128 — Punctul 451 din hotărârea atacată.

129 — Punctul 43 din hotărârea atacată și considerentul (199) al deciziei în litigiu.

130 — Punctele 455 și 456 din hotărârea atacată.

131 — Punctele 57-65 din hotărârea atacată.

132 — Punctele 67 și 68 din hotărârea atacată.

133 — Punctele 65, 66 și 462 din hotărârea atacată.

134 — Punctele 66, 454 și 464 din hotărârea atacată.

135 — Hotărârea Aalborg Portland (citată la nota de subsol 35, punctul 68) și Hotărârea din 1 iulie 2010, Knauf Gips (cunoscută sub numele „Knauf Gips”, C-407/08 P, Rep., p. I-6375, punctul 22).

157. Este cert că, în cadrul procedurii administrative, întreprinderii Solvay i-au fost aduse la cunoștință numai acele părți ale dosarului pe care Comisia le-a folosit împotriva întreprinderii în decizia în litigiu. Numeroase alte documente din dosar la care Solvay ar fi avut de asemenea drept de acces în temeiul dreptului la apărare nu au fost puse la dispoziția întreprinderii. Astfel, Comisia a încălcat o normă procedurală fundamentală¹³⁶, care reprezintă corolarul dreptului la o bună administrare¹³⁷. O astfel de încălcare a procedurii nu mai poate fi remediată după adoptarea deciziei în litigiu, în special nu prin prezentarea unor înscrisuri individuale în cursul unei proceduri jurisdicționale ulterioare¹³⁸.

158. În stadiul actual, unica întrebare a părților din proces este dacă Tribunalul ar fi trebuit să anuleze decizia în litigiu având în vedere eroarea de procedură comisă de Comisie. Potrivit unei jurisprudențe constante, încălcarea dreptului de acces la dosar în cadrul procedurii administrative determină anularea unei decizii adoptate de Comisie

doar în cazul în care prin această încălcare se aduce atingere dreptului la apărare¹³⁹.

159. Spre deosebire de Comisie și de Tribunal, Solvay consideră că a fost încălcat dreptul său la apărare și invocă o serie de argumente în sprijinul afirmațiilor sale. În această privință, recurenta își întemeiază afirmația în principal pe principiile generale recunoscute de dreptul Uniunii cu privire la respectarea dreptului la apărare, la prezumția de nevinovăție și la repartizarea sarcinii probei. În plus, Solvay invocă o încălcare a obligației de motivare conform articolului 36 coroborat cu articolul 53 primul paragraf din Statutul Curții de Justiție, precum și încălcarea articolului 47 alineatul (2), a articolului 48 și a articolului 52 alineatul (3) din Carta drepturilor fundamentale, a articolului 6 din CEDO și a articolului 6 alineatul (1) TUE.

160. Totuși, Solvay dezvoltă doar argumentele cu privire la dreptul la apărare și doar cu titlu subsidiar pe cele referitoare la prezumția de nevinovăție și la obligația de motivare. Referirile sale punctuale la Carta drepturilor fundamentale, la articolul 6 din CEDO și la

136 — Tribunalul admite de asemenea existența acestei erori procedurale la punctele 453-456 din hotărârea atacată.

137 — A se vedea în acest sens articolul 41 alineatul (2) litera (b) din Carta drepturilor fundamentale.

138 — Hotărârea din 8 iulie 1999, Hercules Chemicals/Comisia (cunoscută sub numele „Hercules”, C-51/92 P, Rec., p. I-4235, punctul 78), Hotărârea din 2 octombrie 2003, Corus UK/Comisia (cunoscută sub numele „Corus UK”, C-199/99 P, Rec., p. I-11177, punctul 128), Hotărârea PVC II (citată la nota de subsol 105, punctul 318) și Hotărârea Aalborg Portland (citată la nota de subsol 35, punctul 104); a se vedea și Hotărârile Tribunalului din 29 iunie 1995, Solvay/Comisia (T-30/91, Rec., p. II-1775, punctul 98) și ICI/Comisia (T-36/91, Rec., p. II-1847, punctul 108).

139 — Hotărârile Hercules (citată la nota de subsol 138, punctul 77), Corus UK (citată la nota de subsol 138, punctul 127) și PVC II (citată la nota de subsol 105, punctele 317, 322 și 323).

articolul 6 alineatul (1) TUE sunt lipsite de conținut autonom, astfel încât nu este necesară analiza detaliată a acestora. Cu privire la articolul 6 alineatul (1) TUE, este suficient să se observe că această dispoziție nu cuprinde, ca atare, garanții ale drepturilor fundamentale. Articolul 6 din CEDO nu se putea aplica în mod direct în privința instituțiilor Uniunii¹⁴⁰, atât timp cât Uniunea Europeană nu adera-se încă la această convenție, dar este luat în considerare la interpretarea și aplicarea principiilor generale de drept și a drepturilor fundamentale ale dreptului Uniunii invocate în speță¹⁴¹.

161. În scopul aprecierii criticilor formulate de Solvay cu privire la dreptul la apărare, prezumția de nevinovăție și obligația de motivare, propunem să respectăm ordinea de examinare sugerată de Comisie, care urmează structura hotărârii atacate. Pentru acest motiv, ne vom pronunța mai întâi cu privire la admisibilitatea celui de al treilea și a celui de al patrulea motiv de recurs [în acest sens, a se vedea litera a) de mai jos], iar ulterior vom examina criticile referitoare la documentele disponibile în primă instanță [al patrulea motiv de recurs, în acest sens a se vedea litera b) de mai jos]; în încheiere vom examina criticile

care au ca obiect documentele dispărute din dosar [al treilea motiv de recurs, a se vedea în acest sens litera c) de mai jos].

a) Admisibilitatea celui de al treilea și a celui de al patrulea motiv de recurs

162. Comisia contestă admisibilitatea celui de al patrulea și a unui aspect al celui de al treilea motiv de recurs. Aceasta susține că evaluarea utilității anumitor documente pentru apărarea unei întreprinderi ar face parte din aprecierea faptelor și a probelor care este de competența exclusivă a Tribunalului și care, în principiu, nu poate fi supusă revizuirii în cadrul procedurii de recurs.

163. Această abordare nu ne convinge. În speță, Curtții nu i se solicită să substituie prin propria apreciere pe cea făcută de Tribunal ceea ce privește diferitele înscrisuri din dosar¹⁴². Dimpotrivă, aceștia i se solicită să verifice dacă aprecierea Tribunalului referitoare la faptele și la mijloacele de probă s-a realizat

140 — Articolul 6 alineatul (2) TUE în versiunea Tratatului de la Lisabona.

141 — A se vedea de exemplu Hotărârea Aalborg Portland (citată la nota de subsol 35, punctul 64); a se vedea în același sens Hotărârea din 28 martie 2000, Krombach (C-7/98, Rec., p. I-1935, punctele 25 și 26), Hotărârea din 14 februarie 2008, Varec (C-450/06, Rep., p. I-581, punctul 44 și 46), și Hotărârea din 23 decembrie 2009, Spector Photo Group și Van Raemdonck (C-45/08, Rep., p. I-12073, punctul 43).

142 — Această practică ar fi într-adevăr inadmisibilă (a se vedea Hotărârea PVC II, citată la nota de subsol 105, punctele 330 și 331, și Hotărârea Aalborg Portland, citată la nota de subsol 35, punctul 77 coroborat cu punctul 76).

conform criteriilor și regulilor corecte. Este vorba despre o problemă de drept care poate fi supusă controlului efectuat de Curte în calitate de instanță de recurs¹⁴³.

b) Cu privire la documentele din dosar care au putut fi consultate doar la grefa Tribunalului (al patrulea motiv de recurs)

164. Al patrulea motiv de recurs contestă punctele 417-446 din hotărârea atacată, care au ca obiect utilitatea pentru apărarea întreprinderii Solvay a documentelor care au putut fi consultate pentru prima dată în cadrul procedurii judiciare. Întrucât Tribunalul a considerat că această utilitate nu a fost demonstrată, acesta a concluzionat că nu a existat o încălcare a dreptului la apărare de către Comisie¹⁴⁴.

i) Primul aspect al celui de al patrulea motiv de recurs

165. Primul aspect al prezentului motiv cuprinde două motive invocate împotriva hotărârii atacate, dintre care îl considerăm nefondat pe primul, însă fondat pe cel de al doilea.

166. Pe de o parte, recurenta consideră că Tribunalul ar fi trebuit să examineze în prealabil pretensele încălcări ale dreptului la apărare din primă instanță, cu alte cuvinte înainte de examinarea criticii privind presupusa eroare de apreciere asupra fondului. În caz contrar, ar exista riscul ca Tribunalul să aprecieze utilitatea diferitelor documente pentru apărarea unei întreprinderi lăsându-se influențat de concluziile analizei pe fond a deciziei în litigiu.

167. Acest prim motiv invocat trebuie respins. Astfel cum a subliniat în mod întemeiat Comisia, nu există o ordine logică obligatorie în care trebuie examinate criticile de drept material și cele de drept procedural¹⁴⁵. (Or, aspectul dacă, în cazul aprecierii motivelor de drept procedural, Tribunalul se poate lăsa influențat, în ceea ce privește fondul, de concluziile formulate în cadrul aprecierii privind motivele de drept material invocate de o întreprindere va trebui să fie examinat separat în cadrul celui de al treilea motiv de recurs¹⁴⁶.)

168. Pe de altă parte, recurenta impută Tribunalului faptul că ar da dovadă de o viziune prea restrictivă asupra scopului accesului la dosar. Aceasta consideră că Tribunalul nu ar fi

143 — Hotărârea Aalborg Portland (citată la nota de subsol 35, punctul 125); a se vedea, cu titlu complementar, punctul 73 din prezentele concluzii și jurisprudența citată la nota de subsol 58.

144 — Punctul 446 din hotărârea atacată.

145 — Și Curtea a examinat în trecut în unele cazuri aspectele de drept material înainte de analiza motivelor procedurale invocate; a se vedea de exemplu Hotărârea Corus UK (citată la nota de subsol 138, punctele 72-114 și 115-138) și Hotărârea din 18 septembrie 2003, Volkswagen/Comisia (C-338/00 P, Rec., p. I-9189, punctele 38-105 și 106-117).

146 — A se vedea punctele 197-200 din prezentele concluzii.

trebuie să respingă utilitatea diverselor documente fie pentru motivul că Solvay cunoștea deja informațiile pe care acestea le conțineau, fie pentru că acestea se refereau la argumente deja invocate de întreprindere.

întreprinderea în cauză în cadrul procedurii administrative, întreprinderea trebuie doar să demonstreze ulterior că nedivulgarea acestora a putut influența, în detrimentul său, derularea procedurii și conținutul deciziei Comisiei¹⁴⁹. În acest sens, este suficient ca întreprinderea să demonstreze că ar fi putut utiliza respectivele înscrisuri dezincriminatoare în apărare¹⁵⁰.

169. Spre deosebire de primul motiv invocat, al doilea motiv este relevant.

170. Scopul dreptului de acces la dosar este acela de a garanta întreprinderilor implicate în procedura administrativă cărora li se impută încălcarea normelor de concurență ale dreptului Uniunii (denumite în continuare și „întreprinderi în cauză”) exercitarea efectivă a dreptului acestora la apărare¹⁴⁷. Acest drept trebuie să le permită să ia cunoștință de elementele de probă care apar în dosarul Comisiei în scopul de a se putea exprima în mod util cu privire la concluziile la care a ajuns Comisia în comunicarea sa privind obiecțiunile, pe baza acestor elemente¹⁴⁸. Dreptul respectiv contribuie de asemenea la asigurarea egalității armelor între întreprinderile implicate și Comisie, precum și, în sfârșit, la o procedură administrativă echitabilă.

172. Cu siguranță, acest fapt se aplică în primul rând în privința acelor înscrisuri care ar fi permis întreprinderii în cauză să invoce noi probe în cadrul procedurii administrative. În Hotărârea Aalborg Portland, Curtea menționează în acest sens „elemente care nu corespundeau cu concluziile Comisiei în această etapă și ar fi putut, așadar, influența, în orice mod, aprecierile Comisiei în eventuala decizie a acesteia, cel puțin în ceea ce privește gravitatea și durata comportamentului care i se reproșa și, prin urmare, nivelul amenzii”¹⁵¹.

173. Totuși, nu considerăm că din Hotărârea Aalborg Portland, precum și din alte câteva hotărâri în care Curtea a folosit formulări

171. În ceea ce privește omisiunea comunicării documentelor dezincriminatoare către

147 — Hotărârile Hercules (citată la nota de subsol 138, punctul 76), Corus UK (citată la nota de subsol 138, punctul 126), PVC II (citată la nota de subsol 105, punctul 315) și Hotărârea din 10 mai 2007, SGL Carbon/Comisia (C-328/05 P, Rep., p. I-3921, punctul 55).

148 — Hotărârile Hercules (citată la nota de subsol 138, punctul 75), Corus UK (citată la nota de subsol 138, punctul 125) și PVC II (citată la nota de subsol 105, punctul 315).

149 — Hotărârile Aalborg Portland (citată la nota de subsol 35, punctul 74) și Knauf Gips (citată la nota de subsol 135, punctul 23).

150 — Hotărârile PVC II (citată la nota de subsol 105, punctele 318 și 324), Aalborg Portland (citată la nota de subsol 35, punctul 75) și Knauf Gips (citată la nota de subsol 135, punctul 23).

151 — Hotărârea Aalborg Portland (citată la nota de subsol 35, punctul 75); a se vedea și Hotărârea Knauf Gips (citată la nota de subsol 135, punctul 23, precum și punctul 28 *in fine*, conform căruia, în cadrul deciziei în litigiu, Comisa ar fi luat deja în considerare anumite argumente).

similare¹⁵² se poate deduce o limitare generală a scopului accesului la dosar la simpla identificare de probe noi. Dimpotrivă, considerăm că, și în Hotărârea Aalborg Portland, Curtea nu a dorit să excludă de la început că dreptul de acces la dosar servește și altor scopuri, și anume în special prin formularea „ar fi putut, așadar, influența, în orice mod”¹⁵³.

174. Astfel cum observă în mod întemeiat Solvay, scopul accesului la dosar nu se limitează la a permite întreprinderii în cauză să prezinte noi argumente sau puncte de vedere în cursul procedurii administrative. Dimpotrivă, accesul la dosar prezintă un interes practic considerabil, întrucât permite întreprinderii în cauză să compare argumentele sale din procedura administrativă cu observațiile terților, de exemplu clienții, furnizorii, concurenții sau asociațiile de întreprinderi. În special, întreprinderea în cauză poate, după caz, utiliza unele observații ale terților pentru a-și consolida propriile argumente invocate în fața Comisiei.

175. Este evident că argumentele prezentate de întreprinderea în cauză împotriva Comisiei pot avea o greutate mai mare în cazul în care se pot întemeia nu doar pe înscrisurile și dovezile interne proprii sau pe surse disponibile publicului larg, ci sunt de asemenea confirmate de observațiile terților care au posibile interese contradictorii¹⁵⁴. Astfel, procedura administrativă nu presupune doar ca întreprinderea în cauză să aducă argumente pertinente, ci și să le susțină în mod temeinic și detaliat.

176. Tribunalul ignoră aceste considerații atunci când afirmă în mai multe fragmente din hotărârea atacată că nedivulgarea anumitor documente în cursul procedurii administrative nu ar putea influența, în detrimentul întreprinderii Solvay, desfășurarea procedurii și conținutul deciziei atacate,

— întrucât întreprinderea „avea cunoștință” despre punctele discutate în documentele în cauză¹⁵⁵,

152 — A se vedea Hotărârea Corus UK (citată la nota de subsol 138, punctul 134), invocată de Comisie, precum și Hotărârea Knauf Gips (citată la nota de subsol 135, punctul 23, precum și punctul 28 *in fine*).

153 — Hotărârea Aalborg Portland (citată la nota de subsol 35, punctul 75), confirmată recent de Hotărârea Knauf Gips (citată la nota de subsol 135, punctul 23).

154 — Comisia a analizat în mod greșit acest argument esențial invocat de recurentă doar în cadrul unei note de subsol la memoriul în răspuns, pentru ca ulterior să îl respingă ca fiind „ieftin”.

155 — Punctele 423 și 424 din hotărârea atacată.

- întrucât întreprinderea era în măsură să prezinte ea însăși anumite informații¹⁵⁶, fără să se întemeieze pe documentele concurenților săi¹⁵⁷,
- ii) Al doilea aspect al celui de al patrulea motiv de recurs

- întrucât întreprinderea prezentase deja unele argumente deduse din documente¹⁵⁸ sau

- întrucât Comisia ar fi cunoscut deja situația reală descrisă în documente¹⁵⁹.

177. Dreptul de acces la dosar trebuie să permită întreprinderii în cauză să se apere mai bine¹⁶⁰ decât ar fi putut prin mijloace proprii. Ca urmare a analizei sale prea restrictive a scopului dreptului de acces la dosar, care nu ține seama de considerațiile menționate mai sus¹⁶¹, Tribunalul a interpretat în mod eronat domeniul de aplicare al dreptului la apărare în cursul procedurii administrative și a comis astfel o eroare de drept.

156 — Punctul 427 din hotărârea atacată.

157 — Punctul 442 din hotărârea atacată.

158 — Punctul 432 din hotărârea atacată.

159 — Punctul 440 din hotărârea atacată.

160 — În consecință, Curtea subliniază în jurisprudența sa cu privire la procedurile în materie de concurență și anti-dumping faptul că existența unei încălcări a dreptului la apărare trebuie presupusă întotdeauna în cazul în care întreprinderea în cauză *s-ar fi putut apăra mai bine* în absența unei erori de procedură (Hotărârea Thyssen Stahl, citată la nota de subsol 124, punctul 31, și Hotărârea din 1 octombrie 2009, Foshan Shunde Yongjian Housewares & Hardware/Consiliul, cunoscută sub numele „Foshan”, C-141/08 P, Rep., p. I-9147, punctul 94).

161 — A se vedea punctele 174-176 din prezentele concluzii.

178. În cadrul celui de al doilea aspect al prezentului motiv, Solvay impută Tribunalului faptul că ar fi impus condiții prea dure cu privire la elementele necesare pentru a stabili existența unei încălcări a dreptului la apărare. În acest sens, recurenta se raportează la anumite pasaje din hotărârea atacată, în care Tribunalul afirmă

- că Solvay „nu a dovedit că nedivulgarea [anumitor documente] a influențat, în detrimentul acesteia, derularea procedurii și conținutul deciziei atacate”¹⁶², iar

- probele aduse de Solvay în urma consultării documentelor la grefă nu ar pune la îndoială analiza efectuată de Comisie în cadrul deciziei în litigiu¹⁶³.

179. Astfel cum invocă în mod întemeiat Solvay, criteriul pentru stabilirea unei încălcări a dreptului la apărare ca urmare a unei nereguli de procedură care afectează accesul la dosar nu este acela dacă nedivulgarea unui document dezincriminător „a influențat”, în

162 — Punctul 441 din hotărârea atacată.

163 — Punctul 428 din hotărârea atacată.

detrimentul întreprinderii, derularea procedurii și conținutul deciziei Comisiei, ci dacă „a putut influența” derularea procedurii și conținutul deciziei Comisiei¹⁶⁴.

180. La prima vedere, diferența dintre formulările „a influențat” și „a putut influența” pare nesemnificativă, astfel încât am putea fi tentați să considerăm critica adusă de Solvay ca fiind un simplu subterfugiu semantic.

181. În realitate însă, din aceste nuanțe lingvistice reiese faptul că Tribunalul a aplicat criteriile greșite pentru a stabili dacă a avut loc, astfel cum susține Solvay, o încălcare a dreptului său la apărare: acesta a solicitat în mod neîntemeiat dovezi în sensul că rezultatul procedurii administrative ar fi fost diferit în cazul divulgării documentelor în cauză¹⁶⁵. Tribunalul ar fi trebuit să ia în considerare doar problema dacă întreprinderea în cauză a demonstrat că exista o *șansă*, oricât de redusă, ca documentele care nu au fost accesibile în cursul procedurii administrative să îi fi fost utile pentru apărarea sa¹⁶⁶. Astfel, întreprinderea în cauză nu trebuie să demonstreze că decizia Comisiei ar fi avut un conținut diferit în cazul în care întreprinderea ar fi avut acces la documentele care nu au fost comunicate¹⁶⁷.

182. În consecință, Tribunalul a comis o eroare de drept atunci când a apreciat dreptul la apărare.

183. În plus, în acest context, Solvay invocă și o încălcare a prezumției de nevinovăție, însă considerăm că această critică nu are conținut autonom în raport cu presupusa încălcare a dreptului la apărare, astfel încât nu vom insista asupra acesteia.

184. În sfârșit, Solvay susține că motivarea hotărârii atacate este contradictorie, întrucât Tribunalul a citat cu titlu introductiv criteriile de apreciere corecte („o *șansă*, oricât de redusă, ca documentele care nu au fost accesibile în cursul procedurii administrative să îi fi fost utile pentru apărarea sa”¹⁶⁸), însă ulterior a aplicat criteriile mai stricte (Solvay „nu ar fi demonstrat că nedivulgarea documentelor a influențat, în detrimentul său, derularea procedurii și conținutul deciziei Comisiei”¹⁶⁹ și nu ar fi contestat „analiza Comisiei din hotărârea atacată”¹⁷⁰). Totuși, astfel cum am arătat mai sus¹⁷¹, cerințele care trebuie îndeplinite pentru a dovedi existența unei încălcări a dreptului la apărare reprezintă o problemă de fond, iar nu una de motivare a hotărârii atacate. Este posibil ca Tribunalul să fi comis o

164 — Hotărârea Aalborg Portland (citată la nota de subsol 35, punctul 74).

165 — Hotărârea Knauf Gips (citată la nota de subsol 135, punctul 28).

166 — Hotărârea Aalborg Portland (citată la nota de subsol 35, punctul 131).

167 — Hotărârile Hercules (citată la nota de subsol 138, punctul 81), Corus UK (citată la nota de subsol 138, punctul 128) și PVC II (citată la nota de subsol 105, punctul 318).

168 — Punctul 407 din hotărârea atacată.

169 — Punctul 441 din hotărârea atacată.

170 — Punctul 428 din hotărârea atacată.

171 — A se vedea punctul 180 din prezentele concluzii.

eroare de drept în ceea ce privește dreptul la apărare, însă acest fapt nu implică și existența unei nemotivări.

iii) Concluzie intermediară

185. Astfel, al patrulea motiv invocat de recurentă în susținerea recursului formulat este în mare parte întemeiat. Pe de o parte, Tribunalul a interpretat în mod eronat scopul acce-sului la dosar atunci când a analizat utilitatea documentelor care nu au putut fi consultate în cadrul procedurii administrative, iar pe de altă parte, a impus cerințe exagerate pentru a dovedi existența unei încălcări a dreptului la apărare.

c) Cu privire la pierderea unor acte din dosar (al treilea motiv de recurs)

186. Al treilea motiv are ca obiect pierderea unor acte din dosarul Comisiei. Prin acesta se contestă punctele 465-482 din hotărârea atacată, în cadrul căroră Tribunalul a analizat problema dacă absența a cinci clasoare a determinat o încălcare a dreptului la apărare al Solvay¹⁷², răspunsul oferit de acesta fiind negativ¹⁷³.

172 — Punctul 465 din hotărârea atacată.

173 — Punctele 481 și 482 din hotărârea atacată.

187. Recurenta aduce numeroase critici în privința fragmentului din hotărârea în cauză, care fac obiectul celor șase aspecte ale celui de al treilea motiv de recurs. Totuși, între acestea există numeroase suprapuneri. În esență, toate formulează aceeași întrebare: avea Tribunalul competența să excludă utilitatea documentelor pierdute pentru apărarea întreprinderii Solvay¹⁷⁴?

188. Împărtășim opinia recurenteii conform căreia răspunsul la această întrebare este negativ.

189. Ar trebui să se plece de la premisa că o întreprindere căreia i-a fost refuzat în mod ilicit accesul la anumite documente din dosar în cadrul procedurii administrative trebuie doar să dovedească în fața Tribunalului că ar fi putut folosi înscrisurile în discuție pentru apărarea sa¹⁷⁵. Este suficientă că întreprinderea să probeze existența unei șanse, oricât de redusă, ca înscrisurile care nu au fost accesibile în cursul procedurii administrative să fi fost utile pentru apărarea sa¹⁷⁶.

174 — A se vedea în special punctul 479 din hotărârea atacată.

175 — Hotărârile PVC II (citată la nota de subsol 105, punctele 318 și 324), Aalborg Portland (citată la nota de subsol 35, punctul 75) și Knauf Gips (citată la nota de subsol 135, punctul 23).

176 — Hotărârea Aalborg Portland (citată la nota de subsol 35, punctul 131).

190. Într-adevăr, în speță, sarcina Tribunalului de a aprecia utilitatea elementelor din dosar la care Solvay nu a avut acces a fost îngreunată de faptul că înscrisurile respective nu au putut fi găsite.

191. Ar fi, cu siguranță, inoportun să se plece întotdeauna, în mod automat, de la premisa că documentele pierdute din dosar pot fi utile pentru apărarea întreprinderii în cauză. Astfel, dacă, de exemplu, dintr-o listă suficient de detaliată și credibilă a documentelor se poate conchide că elementele din dosarul în cauză conțin exclusiv documente care nu ar fi făcut, în orice caz, obiectul dreptului de acces la dosar – în special cazul proiectelor de decizie și al notelor interne ale Comisiei și chiar, dacă este cazul, al altor documente confidențiale¹⁷⁷ –, putem exclude, așadar, *ex ante* o încălcare a dreptului la apărare.

192. În speță s-a dovedit însă imposibilă reconstituirea, chiar și cu aproximație, a unei părți din conținutul înscrisurilor pierdute din dosar¹⁷⁸. Se constată că în jurisprudență nu s-a clarificat încă problema privind persoana care trebuie să suporte consecințele. Aceasta

deoarece hotărârile pronunțate până în prezent se refereau la înscrisuri din procedura administrativă al căror conținut era cert și putea fi verificat de Tribunal¹⁷⁹.

193. În principiu, întreprinderii în cauză îi revine sarcina stabilirii situației de fapt și sarcina probei utilității elementelor din dosar, la care i-a fost interzis în mod ilicit accesul în cadrul procedurii administrative, pentru apărarea sa¹⁸⁰. Totuși, acest lucru se aplică doar în măsura în care întreprinderea dispune cel puțin de dovezi concludente cu privire la autorii, precum și la natura și conținutul documentelor la care i-a fost refuzat accesul.

194. Dimpotrivă, pierderea unor părți din dosar este responsabilitatea Comisiei. Astfel, conform principiului bunei administrări, aceasta are obligația să asigure întocmirea adecvată și păstrarea în siguranță a dosarului. Întocmirea adecvată a dosarului include, nu în ultimul rând, și elaborarea unui liste complete a documentelor pentru a permite ulterior accesul la dosar.

195. În cazul în care conținutul elementelor pierdute din dosar nu poate fi, precum în speță, reconstituit cu exactitate din cauza lipsei unei astfel de liste complete a

177 — Hotărârile Aalborg Portland (citată la nota de subsol 35, punctul 68) și Knauf Gips (citată la nota de subsol 135, punctul 22).

178 — Punctul 464 din hotărârea atacată.

179 — A se vedea în special Hotărârile PVC II (citată la nota de subsol 105), Aalborg Portland (citată la nota de subsol 35), Corus UK (citată la nota de subsol 138) și Knauf Gips (citată la nota de subsol 135).

180 — Hotărârile PVC II (citată la nota de subsol 105, punctele 318 și 324), Aalborg Portland (citată la nota de subsol 35, punctele 74, 75 și 131) și Knauf Gips (citată la nota de subsol 135, punctele 23 și 24).

documentelor, se poate trage o singură concluzie în ceea ce privește dreptul la apărare: nu se poate exclude faptul că întreprinderea în cauză ar fi putut folosi documentele pierdute în apărarea sa.

196. Totuși, în hotărârea atacată instanța a reținut exact contrariul: în opinia Tribunalului, nu există niciun indiciu că Solvay ar fi putut descoperi în dosarele pierdute înscrisuri care să îi permită combaterea constatărilor Comisiei¹⁸¹.

197. Tribunalul își motivează punctul de vedere prin faptul că toate obiecțiunile de drept material („motive de fond”) invocate de Solvay împotriva deciziei în litigiu ar trebui respinse¹⁸². Așadar, aprecierea utilității elementelor pierdute din dosar pentru apărarea Solvay este legată de temeinicia obiecțiilor aduse de aceasta constatării cu privire la abuzul de poziție dominantă¹⁸³. Cu alte cuvinte: Tribunalul pare să presupună că acela care nu a avut mână bună în trecut nu va găsi ași nici în documentele rămase.

198. Această abordare este o eroare de drept. Fără îndoială, problema încălcării dreptului la apărare trebuie examinată în funcție de împrejurările specifice ale fiecărui caz în parte. Cu toate acestea, analiza trebuie realizată în

funcție de ceea ce *Comisia* impută întreprinderii în cauză, așadar în funcție de criticile pe care aceasta le aduce la adresa întreprinderii¹⁸⁴, deoarece întreprinderea trebuie să se apere împotriva acestor „critici” ale Comisiei. În schimb, sunt pe deplin irelevante criticile ridicate pe fond de *întreprindere* față de decizia în litigiu, precum și problema dacă aceste critici au fost fondate.

199. Tribunalul condiționează în mod eronat utilitatea documentelor dispărute pentru Solvay de problema dacă argumentele aduse de întreprindere până la acea dată sunt „inoperante”¹⁸⁵ sau „inexacte din punct de vedere material”¹⁸⁶ și dacă Solvay a contestat anumite concluzii ale Comisiei¹⁸⁷ sau dacă până la momentul actual nu a clarificat anumite aspecte¹⁸⁸.

200. Ar fi fost recomandabil ca Tribunalul să se limiteze să examineze doar problema dacă elementele dispărute din dosar ar fi putut să conțină informații care ar fi permis Solvay să își susțină mai bine argumentele invocate până la acea dată împotriva deciziei în litigiu sau chiar să aducă argumente noi.

181 — Punctul 479 din hotărârea atacată.

182 — Punctele 469-478 din hotărârea atacată.

183 — Punctul 468 din hotărârea atacată.

184 — Hotărârea Aalborg Portland (citată la nota de subsol 35, punctele 127, 128 și 131).

185 — Punctele 470, 475 și 480 din hotărârea atacată.

186 — Punctul 478 din hotărârea atacată.

187 — Punctele 472, 474, 477 și 478 din hotărârea atacată.

188 — Punctul 476 din hotărârea atacată.

201. Tribunalul evită această întrebare, aducând în prim-plan probele existente prezentate de Comisie cu privire la existența unei poziții dominante și a abuzului de poziție dominantă¹⁸⁹. Procedând astfel, acesta ignoră în mare măsură faptul că documentele pierdute ar putea conține informații care ar putea pune sub semnul întrebării aceste dovezi sau care, în orice caz, le-ar putea pune într-o altă lumină. Solvay a subliniat acest lucru în mod întemeiat.

202. În primul rând, în acest context trebuie menționat că, deși cotele de piață invocate reprezintă *prima facie* dovada unei poziții dominante, această afirmație se aplică, astfel cum precizează însuși Tribunalul¹⁹⁰, doar sub rezerva unor circumstanțe excepționale¹⁹¹. Totuși, Tribunalul nu explică motivul pentru care Solvay însăși ar trebui să cunoască toate situațiile excepționale care ar putea exista astfel încât documentele pierdute să nu mai poată oferi noi probe pentru apărarea acesteia¹⁹². Nu este exclus nici ca observațiile terților să furnizeze informații relevante cu privire la cotele de piață, la puterea concurenților și la

amplerea posibilei puteri compensatorii a clienților întreprinderii în cauză¹⁹³.

203. În al doilea rând, trebuie subliniat faptul că, deși caracterul abuziv al anumitor practici ale Solvay, precum, de exemplu, rabaturile oferite de aceasta, decurge din „probele directe cu înscrisuri”¹⁹⁴, existența unui abuz poate fi totuși infirmată, contrar acestei prime impresii, în cazul în care există dovezi în sprijinul existenței unei justificări economice obiective¹⁹⁵. Astfel de dovezi nu trebuie să provină în mod obligatoriu din sfera întreprinderii în poziție dominantă, ci pot fi furnizate și de terți precum clienții întreprinderii în cauză. În consecință, nu este exclus ca aceste dovezi să poată rezulta din elementele dispărute din dosar¹⁹⁶.

204. Contrar opiniilor susținute de Tribunal, întreprinderii Solvay nu îi revenea obligația să prezinte detaliat în ce măsură elementele pierdute din dosar ar fi putut să furnizeze indicii în favoarea sa. În fața Tribunalului nu a fost posibilă reconstituirea conținutului acestor documente și nimănui nu i se poate cere imposibilul. De asemenea, Solvay nu poate fi

189 — Punctele 470-478 din hotărârea atacată.

190 — Punctul 470 din hotărârea atacată.

191 — A se vedea în acest sens și punctele 50-53 și 57-62 din prezentele concluzii.

192 — Aceasta este *mutatis mutandis* concluzia Tribunalului de la punctul 470 din hotărârea atacată.

193 — În mod interesant, Comisia însăși pare să pornească de la premisa că cel puțin unele dintre bibliorafurile dispărute „cuprindeau corespondență în conformitate cu articolul 11 din Regulamentul nr. 17” cu alte cuvinte cereri de informații adresate de Comisie diverselor întreprinderi și răspunsurile acestora (a se vedea punctul 66 din hotărârea atacată).

194 — A se vedea în special punctele 473 și 476 din hotărârea atacată.

195 — A se vedea în acest sens punctul 77 din prezentele concluzii și jurisprudența citată la nota de subsol 65.

196 — A se vedea în acest sens și observația de la nota de subsol 193.

obligată să suporte consecințele rezultate din această imposibilitate, întrucât dispariția documentelor în cauză intra în sfera de responsabilitate a Comisiei¹⁹⁷. În consecință, teza susținută de Tribunal adusă în mod constant în discuție, conform căreia Solvay ar fi trebuit să prezinte dovezi în favoarea utilității documentelor dispărute pentru apărarea sa¹⁹⁸, era viciată de o eroare de drept.

205. Pe scurt, atunci când a examinat problema dacă documentele dispărute din dosar ar fi putut fi utile pentru apărarea societății Solvay, Tribunalul a aplicat criteriile greșite. Acesta a interpretat în mod eronat cerințele care decurg în această privință din dreptul la apărare. În consecință, trebuie să se admită al treilea motiv.

206. Încălcarea prezumției de nevinovăție, de asemenea criticată de Solvay în acest context, este nefondată și nu depășește aspectele referitoare la obligația de a prezenta situația de fapt și la sarcina probei dezbătute în cadrul dreptului la apărare. Așadar, acest motiv nu mai trebuie analizat separat.

197 — A se vedea punctul 194 din prezentele concluzii.

198 — A se vedea de exemplu punctele 473 („este obligația reclamantei să stabilească”), 474 („reclamanta ar fi trebuit să stabilească”) și 476 din hotărârea atacată („reclamanta nu a explicat”).

2. Cu privire la dreptul de a fi ascultat (al cincilea motiv de recurs)

207. Prin intermediul celui de al cincilea motiv, Solvay contestă punctele 184-193 din hotărârea atacată, în cadrul cărora Tribunalul a concluzionat că, înaintea adoptării deciziei în litigiu, Comisia nu avea obligația să audieze din nou întreprinderea¹⁹⁹. Dimpotrivă, Solvay consideră că ar fi trebuit să aibă loc o audiere în anul 2000 în cursul procedurii administrative, întrucât prima decizie de aplicare a unei amenzi (Decizia 91/299) a fost anulată de Tribunal nu numai pentru că procedura de adoptare nu a fost corect îndeplinită, ci fusese adoptată fără să fi fost oferit accesul necesar la dosar.

a) Primul aspect al celui de al cincilea motiv de recurs

208. Prin intermediul primului aspect al motivului menționat, Solvay critică încălcarea de către Curte a obligației de motivare conform articolului 36 coroborat cu articolul 53 primul paragraf din Statutul Curții de Justiție. Recurenta susține că hotărârea atacată nu ar fi examinat problema dacă erorile de procedură referitoare la accesul la dosar, care au afectat prima procedură administrativă, ar fi impus organizarea unei noi audieri. Așadar,

199 — A se vedea în special punctul 191 din hotărârea atacată.

Tribunalul ar fi omis să examineze o critică invocată de Solvay în acțiunea în primă instanță.

209. Acest argument trebuie să fie respins. Tribunalul a analizat, chiar dacă numai în cuprinsul unei teze, necesitatea unei noi audieri ca urmare a erorilor de procedură anterioare cu privire la accesul la dosar: pentru a răspunde la întrebarea respectivă, acesta a făcut trimitere la observațiile sale referitoare la accesul la dosar²⁰⁰. Din punctul de vedere al Tribunalului, aceasta era calea logică și consecventă, întrucât considera că, prin refuzarea accesului la dosar, Comisia nu ar fi încălcat dreptul la apărare al întreprinderii în cauză²⁰¹. Așadar, ținând seama de abordarea reținută în hotărârea atacată, nu mai era necesar să se audieze din nou societatea Solvay.

210. În consecință, observațiile Tribunalului cu privire la dreptul de a fi ascultat sunt suficiente de motivate. Or, problema dacă acestea sunt lipsite, pe fond, de erori de drept face obiectul celui de al doilea aspect al prezentului motiv, pe care îl voi examina în continuare.

b) Al doilea aspect al celui de al cincilea motiv de recurs

211. În cadrul celui de al doilea aspect al prezentului motiv, Solvay examinează pe fond

întrebarea dacă erorile de procedură survenite în anul 1990 cu privire la accesul la dosar impuneau ulterior – înainte de adoptarea, în anul 2000, a celei de a doua decizii de aplicare a unei amenzi care se află la originea prezentei cauze (Decizia 2003/6) – necesitatea să se audieze din nou întreprinderea.

212. Solvay invocă, în esență, încălcarea dreptului său de a fi ascultată, precum și a dreptului său la apărare în general. De asemenea, recurenta critică încălcarea articolului 47 alineatul (2), a articolului 48 și a articolului 52 alineatul (3) din Carta drepturilor fundamentale, a articolului 6 din CEDO, a articolului 6 alineatul (1) TUE, a principiului unei administrări, precum și a articolului 266 TFUE (fostul articol 233 CE). Toate aceste critici au în comun faptul că Tribunalul nu a recunoscut necesitatea unei noi audieri a Solvay de către Comisie.

213. Dreptul de a fi ascultat este parte integrantă a dreptului la apărare care trebuie respectat în cadrul procedurii administrative desfășurate în materie de concurență. Respectarea dreptului de a fi ascultat presupune ca întreprinderea care face obiectul unei investigații să aibă posibilitatea ca, în cursul procedurii administrative, să își facă cunoscut în mod util punctul de vedere cu privire la realitatea și la relevanța faptelor invocate, precum și cu privire la documentele reținute

200 — Punctul 192 din hotărârea atacată.

201 — A se vedea în aceste sens punctele 156-206 din prezentele concluzii.

de către Comisie²⁰². La nivel strict legislativ, acest principiu a fost consacrat, la data adoptării deciziei în litigiu, prin articolul 19 alineatul (1) din Regulamentul nr. 17²⁰³.

214. Este cert că, în speță, Solvay a fost ascultată în prealabil de Comisie în anul 1990 – înainte de adoptarea primei decizii de aplicare a unei amenzi (Decizia 91/299) – în temeiul unei comunicări privind obiecțiunile. Litigiul se referă doar la problema dacă măsurile care trebuiau adoptate de Comisie în temeiul articolului 233 CE (în prezent articolul 266 TFUE) ca urmare a anulării acestei prime decizii de aplicare a unei amenzi includeau o nouă audiere.

215. În cadrul unei proceduri administrative în materie de concurență reglementate de Regulamentul nr. 17, articolul 233 CE nu impune în mod necesar Comisiei obligația să reia cazul în integralitatea sa. Dimpotrivă, Comisia poate relua procedura din etapa în care instanțele Uniunii au constat existența unei erori de procedură. În măsura în care actele

de procedură desfășurate anterior comiterii erorii de procedură erau legale, nu este necesară repetarea acestora.

216. În cauza PVC, în care o primă decizie a Comisiei a fost anulată ca urmare a unui viciu de formă apărut cu ocazia adoptării sale definitive de către colegiul comisarilor, Curtea a admis că Comisia a adoptat o a doua decizie având un conținut în esență identic, fără să audieze din nou întreprinderile în cauză²⁰⁴. Tribunalul s-a întemeiat pe această jurisprudență în hotărârea atacată pentru a motiva că nici în speță nu era necesar ca Solvay să fie audiată din nou²⁰⁵.

217. La prima vedere, cazul PVS și prezentul caz par într-adevăr similare. Astfel, și în speță, prima decizie de aplicare a unei amenzi adoptată de Comisie (Decizia 91/299) a fost anulată ca urmare a unui viciu de formă survenit la finalul procedurii administrative, mai exact în cursul redactării deciziei.

218. Totuși, o analiză mai detaliată scoate în evidență o diferență decisivă: spre deosebire de cauza PVC, în speță, procedura administrativă era afectată de un alt viciu grav care

202 — Hotărârile din 25 ianuarie 2007, Dalmine/Comisia (C-407/04 P, Rep., p. I-829, punctul 44), și SGL Carbon/Comisia (citată la nota de subsol 147, punctul 71); a se vedea și Hotărârea din 7 iunie 1983, Musique Diffusion française și alții/Comisia (100/80-103/80, Rec., p. 1825, punctul 10), Hotărârea Michelin I (citată la nota de subsol 60, punctul 7), Hotărârea PVC II (citată la nota de subsol 105, punctul 85) și Hotărârea Impala (citată la nota de subsol 52, punctul 61); în același sens – din alte domenii juridice – Hotărârea din 24 octombrie 1996, Comisia/Lisrestal și alții (C-32/95 P, Rec., p. I-5373, punctul 21), Hotărârea din 3 septembrie 2008, Kadi și Al Barakaat International Foundation/Consiliul și Comisia (C-402/05 P și C-415/05 P, Rep., p. I-6351, în special punctul 348), și Hotărârea Foshan (citată la nota de subsol 160, punctul 83).

203 — În prezent se aplică articolul 27 alineatele (1) și (2) din Regulamentul nr. 1/2003.

204 — Hotărârea PVC II (citată la nota de subsol 105, în special punctul 88).

205 — A se vedea în special punctele 184 și 185 din hotărârea atacată.

survenise cu mult înaintea etapei de adoptare definitivă și de redactare a deciziei de aplicare a unei amenzi: întreprinderii implicate, Solvay, nu i se acordase accesul la dosar conform cerințelor legale²⁰⁶.

219. Prin urmare, instanțele Uniunii nu au examinat dreptul de acces la dosar și dreptul la apărare în hotărârile lor referitoare la prima decizie de aplicare a amenzilor (Decizia 91/299)²⁰⁷ și, dimpotrivă, acestea s-au limitat să analizeze exclusiv aspectul referitor la redactare. De aici, nu se poate însă concluziona că instanțele Uniunii ar fi confirmat astfel desfășurarea legală a procedurii administrative din punctul de vedere al accesului la dosar și al respectării dreptului la apărare.

220. Dimpotrivă, Tribunalul a constatat în ceea ce privește Decizia 91/297, care a fost adoptată la sfârșitul aceleiași proceduri administrative în materie de concurență, precum și Decizia 91/299, o încălcare a dreptului la apărare ca urmare a unui acces incomplet la dosar²⁰⁸. În plus, exista încă din anul 1982 o

practică clară a Comisiei în materia accesului la dosar²⁰⁹.

221. Comisiei i se poate ierta faptul că diferitele hotărâri ale Tribunalului din 29 iunie 1995 nu conțineau indicii uniforme referitoare la obiectivele și la importanța necesității de acordare a accesului la dosar²¹⁰. Totuși, cel târziu la data adoptării celei de a doua decizii de aplicare a unei amenzi în anul 2000, în litigiul în speță, toate eventualele incertitudini în această privință fuseseră, în orice caz, clarificate de mult timp²¹¹.

222. În aceste circumstanțe, în urma anulării primei decizii de aplicare a unei amenzi, Comisia ar fi trebuit, în speță, să reia procedura administrativă în etapa imediat următoare notificării comunicării privind obiecțiunile. Conform cerințelor legale, aceasta ar fi trebuit

206 — A se vedea în acest sens punctele 453-456 din hotărârea atacată, precum și punctele 154 și 157 din prezentele concluzii.

207 — A se vedea în acest sens probele de la nota de subsol 11.

208 — Hotărârea Solvay/Comisia (T-30/91, citată la nota de subsol 138, în special punctele 99, 103 și 104) și Hotărârea ICI/Comisia (T-36/91, citată la nota de subsol 138, în special punctele 109, 113 și 118). Aceste hotărâri au fost adoptate în aceeași zi cu hotărârea în cauza T-32/91 (citată la nota de subsol 11), prin care Tribunalul a anulat Decizia 91/299 pe motivul unei autentificări defectuoase.

209 — A se vedea în acest sens publicarea Comisiei din Al doispzezecelea raport privind politica în domeniul concurenței (1982), p. 40 și 41 (din care au fost reproduse câteva extrase la punctul 452 din hotărârea atacată).

210 — A se vedea în special Hotărârea Tribunalului din 29 iunie 1995, ICI/Comisia (T-37/91, Rec., p. II-1901, punctele 61-66 și 73), care neagă o încălcare a dreptului la apărare.

211 — A se vedea, pe de o parte, Hotărârea Hercules din anul 1999 (citată la nota de subsol 138, punctele 75 și 76) și, pe de altă parte, Angajamentul Comisiei de a acorda acces la dosar, publicat încă din anul 1997 [„Comunicarea Comisiei privind regulile de procedură internă pentru tratamentul cererilor de acces la dosar în cauzele în temeiul articolelor 85 și 86 din Tratatul CE, al articolelor 65 și 66 din Tratatul CECO și al Regulamentului (CEE) nr. 4064/89 al Consiliului”, JO 1997, C 23, p. 3].

să acorde Solvay acces complet la dosar și să audieze din nou, în acest temei, întreprinderea menționată.

223. Nici faptul că cea de a doua decizie de aplicare a unei amenzi (Decizia 2003/6), în litigiu în speță, nu se întemeie pe o obiecțiune nouă²¹² nu are nicio incidență asupra obligației Comisiei de a asculta din nou întreprinderea după ce i-a permis acesteia accesul la dosar. Solvay a avut, desigur, încă din anul 1990 posibilitatea să își prezinte o dată observațiile cu privire la toate obiecțiunile care se aflau atât la baza primei, cât și a celei de a doua decizii de aplicare a unei amenzi. Societatea a trebuit totuși să facă acest lucru în condițiile în care nu cunoștea bine dosarul, întrucât îi fuseseră comunicate doar documentele incriminatorie²¹³.

224. Dreptul de a fi ascultat nu se limitează la dreptul de a-și prezenta observațiile cu privire la ansamblul obiecțiunilor invocate de Comisie. Dimpotrivă, întreprinderea implicată trebuie să aibă posibilitatea de a-și prezenta în cunoștință de cauză punctul de vedere asupra tuturor elementelor din dosar la care are acces în mod legal. În caz contrar, dreptul la apărare ar fi lipsit de o bună parte a eficacității sale în cadrul procedurilor desfășurate în materia concurenței.

225. Posibilitatea de a-și prezenta observațiile are o natură complet distinctă

dacă întreprinderea în cauză a beneficiat anterior de acces la dosar conform cerințelor legale. În special, este evident că o întreprindere căreia i s-a acordat accesul nu doar la documente incriminatorie, ci și la documente dezincriminatorie, este mai în măsură să se apere împotriva obiecțiunilor invocate de Comisie comparativ cu o întreprindere căreia i-au fost prezentate numai documentele incriminatorie.

226. Tribunalul a comis, așadar, o eroare de drept în privința dreptului de a fi ascultat atunci când a apreciat că nu era necesară o nouă audiere a întreprinderii Solvay de către Comisie. În final, este vorba despre o perpetuare a erorilor de drept care afectează hotărârea atacată în legătură cu dreptul de acces la dosar²¹⁴.

227. Nu este necesar să se examineze aici mai în detaliu principiul bunei administrări pe care Solvay îl invocă de asemenea, întrucât argumentele întemeiate pe acesta sunt lipsite de conținut autonom în raport cu cele referitoare la respectarea dreptului la apărare și la dreptul de a fi ascultat. Astfel cum s-a menționat deja²¹⁵, nu este necesar să se examineze nici articolul 6 din CEDO și nici articolul 6 alineatul (1) TUE.

212 — Punctele 42, 186 și 190 din hotărârea atacată.

213 — Punctele 24, 450 și 451 din hotărârea atacată.

214 — A se vedea în acest sens punctele 156-205 din prezentele concluzii.

215 — A se vedea în acest sens punctul 160 din prezentele concluzii.

c) Concluzie intermediară

228. În concluzie, al doilea aspect al celui de al cincilea motiv trebuie admis.

D — Cu privire la dreptul de a fi judecat într-un termen rezonabil (primul motiv de recurs)

229. Prin intermediul primului motiv de recurs, îndreptat împotriva punctelor 119-142 din hotărârea atacată, Solvay invocă o încălcare a dreptului său de a fi judecată într-un termen rezonabil. Conform jurisprudenței Curții, acest drept fundamental este recunoscut ca principiu general de drept al Uniunii, atât în cazul procedurii administrative desfășurate în fața Comisiei, cât și în cadrul procedurii judiciare desfășurate în fața instanțelor Uniunii²¹⁶. Acest principiu a fost consacrat între timp inclusiv la articolul 41 alineatul (1) și la articolul 47 alineatul (2) din Carta drepturilor fundamentale.

230. În pofida faptului că instanțele Uniunii s-au pronunțat deja în repetate rânduri

216 — Hotărârea PVC II (citată la nota de subsol 105, punctul 179). În ceea ce privește aplicarea acestui principiu fundamental în special în cadrul procedurii contencioase, a se vedea și Hotărârea din 17 decembrie 1998, *Bausahlgewebe/Comisia* (cunoscută sub numele „*Bausahlgewebe*”, C-185/95 P, Rec., p. I-8417, punctul 21), Hotărârea *Thyssen Stahl* (citată la nota de subsol 124, punctul 154), Hotărârea *Sumitomo* (citată la nota de subsol 29, punctul 115) și Hotărârea din 16 iulie 2009, *Der Grüne Punkt – Duales System Deutschland/Comisia* (cunoscută sub numele „*Der Grüne Punkt*”, C-385/07 P, Rep., p. I-6155, punctele 177-179); cu privire la aplicarea aceluiași principiu în procedura administrativă, a se vedea Hotărârile din 21 septembrie 2006, *Nederlandse Federatieve Vereniging voor de Groothandel op Elektrotechnisch Gebied/Comisia* (cunoscută sub numele „*FEG*”, C-105/04 P, Rec., p. I-8725, punctele 35-52) și *Technische Unie/Comisia* (cunoscută sub numele „*TU*”, C-113/04 P, Rec., p. I-8831, punctele 40-57).

asupra problemei privind caracterul rezonabil al duratei procedurii în cauzele în materia concurenței, suntem de părere că problemele de drept ridicate de Solvay prezintă o importanță deosebită. Pe de o parte, acestea privesc o cauză în care durata totală a procedurii, ținând seama de toate etapele procedurii administrative și ale celei judiciare, a fost, în mod sigur, deosebit de lungă. Pe de altă parte, aceste critici sunt invocate în contextul intrării în vigoare a Tratatului de la Lisabona la 1 decembrie 2009, prin care Carta drepturilor fundamentale a Uniunii Europene a dobândit valoare juridică obligatorie [articolul 6 alineatul (1) TUE].

231. Primul motiv cuprinde cinci aspecte care se referă parțial la aprecierea duratei procedurii (a se vedea secțiunea 1 de mai jos) și parțial la consecințele juridice ale unei proceduri excesiv de lungi (a se vedea secțiunea 2 de mai jos).

1. Cerințele privind aprecierea duratei procedurii (primul și al doilea aspect ale primului motiv de recurs)

232. Cerințele juridice referitoare la aprecierea duratei procedurii fac obiectul primelor două aspecte ale prezentului motiv.

a) Cu privire la întrebarea preliminară dacă criticile invocate de Solvay au caracter inoperant

ambele aspecte, al treilea și al cincilea aspect ale primului motiv de recurs fiind consacrate în mod special consecințelor juridice.

233. Contrar celor susținute de Comisie, criticile invocate de Solvay referitoare la durata procedurii nu sunt nicidecum „în mare parte inoperante”. Este adevărat că o eventuală anulare a hotărârii atacate ar presupune un alt element suplimentar – și anume analiza sancțiunilor aferente unei durate excesive. Cu toate acestea, examinarea duratei procedurii, ca atare, apare ca fiind indispensabilă²¹⁷, în lipsa constatării unei durate excesiv de lungi a procedurii, nu se poate considera *a priori* că a fost încălcat principiul termenului rezonabil. Criteriile stabilite de Tribunal în scopul aprecierii duratei procedurii nu pot fi însă exceptate de la orice verificare efectuată de Curte în cadrul procedurii de recurs.

235. În acest context, obiecțiunea ridicată de Comisie referitoare la caracterul pretins inoperant al criticilor trebuie respinsă.

234. Criticile invocate de Solvay referitoare la durata procedurii ar fi cel mult inoperante în cazul în care recurenta le-ar fi invocat în mod independent de criticile având ca obiect consecințele juridice generate ca urmare a duratei excesive a procedurii. Totuși, nu aceasta este situația în speță. Dimpotrivă, hotărârea atacată face obiectul criticilor sub

b) Cu privire la necesitatea aprecierii globale a duratei procedurii (primul aspect al primului motiv de recurs)

236. Prin intermediul primului aspect al primului motiv de recurs, Solvay impută Tribunalului faptul că în cadrul aprecierii referitoare la durata procedurii a examinat în mod izolat fiecare dintre etapele procedurii administrative și ale celei judiciare, fără să aprecieze durata globală a procedurii începând din momentul verificărilor efectuate în aprilie 1989.

217 — A se vedea în acest sens și Hotărârea PVC II (citată la nota de subsol 105, punctele 176-178); în Hotărârea Der Grüne Punkt (citată la nota de subsol 216, punctele 176-196), Curtea a examinat de asemenea caracterul rezonabil al duratei procedurii, în pofida faptului că nu s-a putut constata nicio incidență asupra soluționării litigiului.

237. Caracterul rezonabil al termenului trebuie apreciat în funcție de circumstanțele proprii fiecărei cauze și în special de importanța litigiului pentru persoana interesată, de complexitatea cauzei, precum și de comportamentul reclamantului și de cel al

autorităților competente²¹⁸. Curtea a precizat în această privință că lista criteriilor relevante nu este exhaustivă²¹⁹.

238. Examinarea adecvată a duratei procedurii presupune, fără îndoială, aprecierea separată din partea Tribunalului a duratei fiecărei etape a procedurii respective²²⁰. Dacă durata uneia dintre etapele procedurii apare ca fiind excesivă, această împrejurare justifică *per se* constatarea unei încălcări a dreptului de a fi judecat într-un termen rezonabil²²¹.

239. O examinare adecvată a duratei procedurii nu presupune însă numai o astfel de apreciere „bucată cu bucată”, ci și o apreciere globală a duratei procedurii administrative,

precum și a duratei unor eventuale proceduri jurisdicționale²²².

240. Necesitatea unei aprecieri globale nu poate fi contestată pentru motivul că procedurile administrative și jurisdicționale sunt diferite ca natură și că cerințele pe care administrația și instanțele trebuie să le îndeplinească sunt enunțate la articole diferite ale Cartei drepturilor fundamentale a Uniunii Europene. Singurul element care prezintă interes pentru întreprinderea în cauză este problema privind momentul în care „cauza” va fi soluționată în mod definitiv de către o instanță imparțială. Articolul 41 alineatul (1) și articolul 47 alineatul (2) din Carta drepturilor fundamentale a Uniunii conțin doar două enunțuri ale unuia și aceluiași principiu de drept procedural, și anume principiul conform căruia justițiabilii au dreptul de a fi judecați într-un termen rezonabil.

241. Ca regulă generală, nu se poate admite existența unei încălcări a dreptului de a fi judecat într-un termen rezonabil atunci când

218 — Hotărârile Baustahlgewebe (citată la nota de subsol 216, punctul 29), PVC II (citată la nota de subsol 105, punctul 187), Thyssen Stahl (citată la nota de subsol 124, punctul 155), Sumitomo (citată la nota de subsol 29, punctul 116) și Der Grüne Punkt (citată la nota de subsol 216, punctul 181).

219 — Hotărârile Thyssen Stahl (citată la nota de subsol 124, punctul 156), Sumitomo (citată la nota de subsol 29, punctul 117) și Der Grüne Punkt (citată la nota de subsol 216, punctul 182); a se vedea și Hotărârea PVC II (citată la nota de subsol 105, punctul 188).

220 — A se vedea în acest sens Hotărârea PVC II (citată la nota de subsol 105, punctul 184), precum și Hotărârile FEG (în special punctele 37, 38 și 40) și TU (în special punctele 42, 43 și 45), menționate la nota de subsol 216.

221 — Această constatare nu acoperă întrebarea cu privire la consecințele care decurg dintr-o asemenea încălcare a normelor de procedură; a se vedea în acest sens punctele 248-281 și 323-356 din prezentele concluzii.

222 — Deși Curtea de Justiție nu s-a pronunțat definitiv asupra acestui punct din cadrul Hotărârii PVC II (citată la nota de subsol 105, punctele 229 și 230), jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului nu lasă loc să se întrevadă nicio îndoială în ceea ce privește relevanța unei aprecieri globale a duratei procedurii. A se vedea în acest sens în special Hotărârea Eckle împotriva Germaniei din 15 iulie 1982 (seria A, nr. 51, cererea nr. 8130/78); în această hotărâre, Curtea EDO a făcut referire la durata totală a procedurii litigioase (§ 79 și 80) și a precizat că termenul acoperă întreaga procedură, inclusiv procedura desfășurată în fața instanțelor de recurs („couvre l'ensemble de la procédure en cause, y compris les instances de recours”, § 76). În Hotărârea Gorou împotriva Greciei (punctul 2, Marea Cameră) din 20 martie 2009 (cererea nr. 12686/03, § 46) se reține o încălcare a articolului 6 din CEDO ca urmare a duratei procedurii în ansamblu („durée de la procédure dans son ensemble”); a se vedea, în același sens, Hotărârea Kakamoukas și alții împotriva Greciei (Marea Cameră) din 15 februarie 2008 (cererea nr. 38311/02, § 32), care are ca obiect calcularea duratei totale a procedurii litigioase („calcul de la durée totale des procédures litigieuses”).

durata fiecărei etape a procedurii administrative și jurisdicționale, considerată în mod izolat, nu a fost niciodată excesiv de lungă, însă cu cât procedura cuprinde în ansamblul său mai multe etape – care constau în una sau în mai multe proceduri administrative și/sau jurisdicționale –, cu atât mai importantă devine aprecierea duratei globale a procedurii.

administrative și a celei judiciare până la data pronunțării hotărârii atacate. Întrucât Tribunalul a omis să efectueze o astfel de apreciere globală, hotărârea atacată este afectată de eroare de drept. Astfel, primul aspect al primului motiv este întemeiat.

242. În speță, o primă parte a procedurii administrative (1989-1990) și o primă parte a procedurii judiciare (1991-2000) au fost urmate de o a doua parte a procedurii administrative (2000) – chiar dacă rudimentară –, precum și de o a doua procedură judiciară (începând cu luna martie 2001)²²³. Durata totală a tuturor acestor etape procedurale, calculată de la data pronunțării hotărârii atacate, a depășit deja mai mult de 20 de ani; până la data prezentării concluziilor au trecut chiar 22 de ani. Nicio altă procedură în materia europeană a concurenței nu a durat atât de mult²²⁴.

c) Cu privire la nemotivarea invocată (al doilea aspect al primului motiv de recurs)

244. Solvay invocă, în plus, lipsa motivării (articolul 36 coroborat cu articolul 53 primul paragraf din Statutul Curții de Justiție), pentru motivul că Tribunalul nu ar fi ținut seama de durata propriei sale proceduri în cadrul analizei referitoare la durata procedurii.

243. În aceste circumstanțe, o apreciere corectă a duratei procedurii nu ar putea să nu ia în considerare durata globală a procedurii

223 — A se vedea în acest sens privirea de ansamblu cronologică care figurează la punctul 11 din prezentele concluzii.

224 — Durata totală a procedurii în cauza cunoscută sub numele „PVC” era totuși foarte similară procedurii din speță, dacă se ține seama de faptul că primele verificări ale Comisiei avuseseră loc în anul 1983 (a se vedea Hotărârea Tribunalului din 20 aprilie 1999, *Limburgse Vinyl Maatschappij și alții/Comisia*, T-305/94-T-307/94, T-313/94-T-316/94, T-318/94, T-325/94, T-328/94, T-329/94 și T-335/94, Rec., p. II-931, punctul 1) și că ultima hotărâre în cursul procedurii menționate (Hotărârea PVC II, citată la nota de subsol 105) a fost pronunțată în octombrie 2002.

245. Într-adevăr, Tribunalul nu menționează deloc durata procedurii care se desfășoară în fața acestuia (procedura în cauza T-57/01). Trebuie totuși să se țină seama de faptul că motivarea poate fi și implicită, cu condiția de a permite persoanelor interesate să cunoască motivele pentru care Tribunalul nu a admis argumentele acestora, iar Curții să

dispună de elemente suficiente pentru a exercita controlul²²⁵.

juridice rezultate dintr-o eventuală depășire a duratei rezonabile a procedurii administrative și a celei judiciare.

246. În speță, Tribunalul a plecat de la premisa conform căreia anularea deciziei în litigiu nu se poate întemeia exclusiv pe durata procedurii, ci este condiționată de existența unei încălcări a dreptului la apărare generate de durata procedurii. Întrucât, în opinia Tribunalului, nu s-a putut reține nicio încălcare a dreptului la apărare, în hotărârea atacată se poate renunța la aprecierea expresă, în fața instanței, a argumentelor invocate de întreprinderea Solvay referitoare la durata procedurii. În această privință, nu se poate reține o nemotivare.

a) Necesitatea existenței unei atingeri aduse dreptului la apărare (al treilea aspect al primului motiv de recurs)

247. În aceste condiții, al doilea aspect al primului motiv nu poate fi admis.

249. Al treilea aspect al primului motiv ridică o problemă de drept fundamentală. Litigiul dintre părți are ca obiect aspectul dacă o eventuală încălcare a principiului de a fi judecat într-un termen rezonabil justifică, *per se*, anularea deciziei în litigiu sau dacă, în plus, este necesar să se dovedească existența unei atingeri aduse posibilităților de apărare ale întreprinderii în cauză²²⁶.

2. Consecințele juridice ale unei proceduri excesiv de lungi (al treilea și al cincilea aspect ale primului motiv de recurs)

250. În hotărârea atacată²²⁷, Tribunalul a plecat de la premisa că o procedură excesiv de lungă ar putea avea drept rezultat anularea unei decizii a Comisiei numai dacă se dovedește că durata procedurii a afectat posibilitățile de apărare ale întreprinderii în cauză. Această abordare este conformă unei jurisprudențe constante a Curții care examinează într-un mod general aspectul dacă

248. Solvay consacră al treilea și al cincilea aspect ale primului motiv consecințelor

226 — În pofida faptului că această dezbatere are loc și în cadrul altor aspecte ale primului motiv de recurs, vom examina schimbul de argumente referitor la acest punct numai în cadrul celui de al treilea aspect al primului motiv de recurs.

225 — A se vedea punctul 35 de mai sus și nota de subsol 30 din prezentele concluzii.

227 — Punctul 132; a se vedea și punctele 139-141 din respectiva hotărâre.

durata unei proceduri poate avea repercusiuni asupra rezultatului acesteia²²⁸.

251. Solvay consideră totuși că această jurisprudență este depășită și invită Curtea să acopere această carență având în vedere caracterul juridic obligatoriu dobândit de Carta drepturilor fundamentale odată cu intrarea în vigoare a Tratatului de la Lisabona.

252. O importanță deosebită în această privință o prezintă prevederile articolului 52 alineatul (3) din cartă. Această dispoziție enunță, în prima teză, principiul omogenității în temeiul căruia drepturile fundamentale garantate prin cartă, care corespund unor drepturi garantate prin CEDO, au același înțeles și întindere ca și cele prevăzute de convenție.

253. Principiul pronunțării unei hotărâri într-un termen rezonabil, în calitate de drept fundamental al Uniunii, prevăzut la articolul 41 alineatul (1) și la articolul 47 alineatul (2) din Carta drepturilor fundamentale, corespunde articolului 6 alineatul (1) din CEDO²²⁹. Contrar celor susținute de Solvay, articolul 6 alineatul (1) din CEDO, astfel cum este interpretat în prezent de Curtea EDO, nu impune însă anularea unei decizii de aplicare a unei amenzi în cazul formării unei înțelegeri și sistarea procedurii administrative exclusiv pentru motivul depășirii unui termen rezonabil de pronunțare a hotărârii.

228 — Hotărârile Baustahlgewebe (citată la nota de subsol 216, punctul 49) și Der Grüne Punkt (citată la nota de subsol 216, punctul 193); în special cu privire la legătura cu dreptul la apărare, a se vedea Hotărârile FEG (citată la nota de subsol 216, în special punctele 42, 43 și 60-62) și TU (citată la nota de subsol 216, în special punctele 47, 48 și 69-71).

229 — Explicații cu privire la Carta drepturilor fundamentale (JO C 303, p. 17), a se vedea în special explicațiile cu privire la articolul 47 alineatul (2) (cite mai sus, p. 30).

254. Ca regulă generală, astfel cum Comisia a arătat în mod întemeiat, se impune constatarea faptului că CEDO conferă statelor semnatare o anumită marjă de apreciere în ceea ce privește modalitățile și mijloacele pentru remedierea eventualelor încălcări ale drepturilor fundamentale²³⁰.

255. În plus, din jurisprudența Curții EDO referitoare la articolul 6 alineatul (1) din CEDO rezultă faptul că anularea totală a sancțiunilor penale și încheierea respectivei proceduri penale nu reprezintă altceva decât o formă de înlăturare a urmărilor juridice rezultate din încălcarea unui drept fundamental prin durata excesivă a procedurii în sensul articolului 41 din CEDO²³¹. Această jurisprudență nu face referire nicidecum la o *obligație* a autorităților naționale de anulare a sancțiunilor și de încetare a procedurii penale. Dimpotrivă, Curtea EDO recunoaște în mod expres chiar și că o reducere a amenzi aplicate poate constitui o modalitate adecvată

230 — În Hotărârea Kudla împotriva Poloniei din 26 octombrie 2000 (cerere introductivă nr. 30210/96, *Recueil des arrêts et décisions* 2000-XI, § 154), Marea Cameră a Curții Europene a Drepturilor Omului a recunoscut că în prezent nu există, în ordinile juridice ale statelor contractante, un sistem predominant în materia căilor de atac care permit denunțarea duratelor excesive a procedurii („pour l'heure il n'existe pas, dans les ordres juridiques des Etats contractants, un système prédominant en matière de recours permettant de dénoncer les durées excessives de procédure”); a se vedea și Curtea Europeană a Drepturilor Omului, Hotărârea Simaldone împotriva Italiei din 31 martie 2009 (cererea nr. 22644/03, § 78). Un studiu comparativ [Studiul nr. 316/2004, disponibil la adresa [http://www.venice.coe.int/docs/2006/CDL-AD\(2006\)036rev-Lpdf](http://www.venice.coe.int/docs/2006/CDL-AD(2006)036rev-Lpdf), ultima actualizare la 26 ianuarie 2011] a fost realizat în anul 2006 în cadrul Consiliului European de către Comisia Europeană pentru Democrație prin Drept (Comisia de la Veneția). Cu privire la diferitele soluții propuse în cadrul Uniunii Europene, a se vedea și Concluziile avocatului general Léger prezentate la 3 februarie 1998 în cauza Baustahlgewebe (citată la nota de subsol 216, punctele 52 și 53).

231 — Curtea Europeană a Drepturilor Omului, Hotărârile Eckle împotriva Germaniei (citată la nota de subsol 222, § 94) și Ommer împotriva Germaniei (nr. 1) din 13 noiembrie 2008 (cererea nr. 10597/03, § 68); a se vedea și Curtea Europeană a Drepturilor Omului, Ordonanța Sprotte împotriva Germaniei din 17 noiembrie 2005 (cererea nr. 72438/01).

de reparare a încălcării termenului rezonabil²³². Curtea EDO a considerat ca fiind suficiente constatarea duratei excesive a procedurii și o reducere a amenzii în special într-un caz de criminalitate economică având ca obiect infracțiuni grave de fraudă care s-a caracterizat printr-o durată a procedurii de 17 ani²³³. În opinia noastră, o astfel de soluție poate fi aplicată, prin analogie, și asupra procedurilor în materia concurenței care prezintă unele similitudini cu procedurile penale în materie economică.

256. La aceasta se adaugă, în ceea ce privește dreptul concurenței, faptul că Curtea EDO însăși nu pare să considere această ramură a dreptului ca făcând parte din dreptul penal clasic; în afara sferei „nucleului dur” al dreptului penal, Curtea EDO pleacă de la prezumția că garanțiile desprinse din articolul 6 alineatul (1) din CEDO nu trebuie să se aplice în mod necesar cu toată rigoarea²³⁴.

232 — Curtea Europeană a Drepturilor Omului, Hotărârile Dzelili împotriva Germaniei din 10 noiembrie 2005 (cererea nr. 65745/01, § 103), Ohlen împotriva Danemarcei din 24 februarie 2005 (cererea nr. 63214/00, § 29 și 30) și Ommer împotriva Germaniei (nr. 1) (citată la nota de subsol 231, § 68) precum și Ordonanța Menelaou împotriva Ciprului din 12 iunie 2008 (cererea nr. 32071/04); a se vedea în același sens și Hotărârea Eckle împotriva Germaniei (citată la nota de subsol 222, § 67), care recunoaște cel puțin în principiu că reducerea sancțiunii poate fi o modalitate de a repara daunele. A se vedea și punctele 119-123 din Studiul nr. 316/2004 al Comisiei de la Veneția (citată la nota de subsol 230).

233 — Curtea Europeană a Drepturilor Omului, Hotărârea Eckle împotriva Germaniei (punctul 50) din 21 iunie 1983 (seria A, nr. 65, cererea nr. 8130/78, § 24).

234 — Curtea Europeană a Drepturilor Omului, Hotărârea Jusila împotriva Finlandei (Marea Cameră) din 23 noiembrie 2006 (cererea nr. 73053/01, § 43).

257. Rezultă că, în stadiul actual al dreptului Uniunii, trebuie să se admită că din principiul omogenității enunțat la articolul 52 alineatul (3) prima teză din Carta drepturilor fundamentale nu se deduce nicio obligație a instanțelor Uniunii să sancționeze, prin anularea deciziei în litigiu, o încălcare a dreptului fundamental de a fi judecat într-un termen rezonabil care a intervenit în cadrul dreptului european al concurenței.

258. Desigur, articolul 52 alineatul (3) a doua teză din Carta drepturilor fundamentale permite dreptului Uniunii să confere o protecție mai largă decât cea garantată de dispozițiile CEDO. În acest context al dreptului concurenței, nu există însă niciun motiv pentru a recurge la această protecție.

259. La momentul pronunțării unei sancțiuni pentru încălcarea dreptului fundamental de a fi judecat într-un termen rezonabil trebuie să se țină seama în mod corespunzător atât de interesele întreprinderii în cauză, cât și de interesul general.

260. Interesul întreprinderii în cauză constă în obținerea unei remedieri cât mai ample posibil a consecințelor juridice rezultate în urma încălcării dreptului fundamental²³⁵. Interesul general constă în asigurarea eficacității punerii în aplicare a normelor de concurență ale

235 — A se vedea în acest sens și articolul 41 din CEDO.

pieței unice europene²³⁶, care fac parte dintre dispozițiile fundamentale ale tratatelor²³⁷.

continue sau să revină la un comportament considerat incompatibil cu dreptul Uniunii²³⁹.

261. În cazul în care o decizie a Comisiei de aplicare a unei amenzi în materia concurenței ar fi anulată exclusiv pentru motivul depășirii termenului rezonabil în cadrul unei proceduri administrative sau judiciare, acest lucru ar avea drept rezultat nu doar anularea amenzii aplicate, ci și constatarea unei încălcări a normelor de concurență ca atare. O astfel de soluție ar contraveni interesului general referitor la asigurarea eficacității punerii în aplicare a normelor de concurență și ar depăși interesul legitim al întreprinderii în cauză de a obține o reparare cât mai amplă posibil a încălcării dreptului fundamental suferite de aceasta.

263. În aceste condiții, considerăm că nu există niciun motiv să propunem Curții să își revizuiască jurisprudența actuală în materie. În consecință, al treilea aspect al primului motiv de recurs trebuie respins.

b) Efectele aferente duratei procedurii asupra posibilității întreprinderii Solvay de a se apăra în speță (al patrulea aspect al primului motiv de recurs)

262. Întreprinderii nu i se poate permite să repună în discuție existența unei încălcări numai pentru motivul nerespectării unui termen de soluționare rezonabil²³⁸. Sancțiunea pentru încălcarea termenului rezonabil al procedurii nu poate avea în niciun caz drept consecință să permită unei întreprinderi să

264. Cel de al patrulea aspect al primului motiv de recurs este consacrat punctelor 132-136 din hotărârea atacată, în care Tribunalul constată că, printr-o eventuală încălcare a principiului termenului rezonabil al procedurii, nu ar fi fost afectată posibilitatea întreprinderii Solvay de a se apăra efectiv și că dreptul său la apărare nu a fost astfel încălcat. Solvay invocă în această privință, în esență, o nemotivare și încălcarea principiului respectării dreptului la apărare, precum și a principiului termenului rezonabil al procedurii. Tribunalul nu ar fi ținut suficient seama de dificultățile cu care se confruntă Solvay pentru a asigura apărarea sa după un termen atât de lung.

236 — Hotărârea Der Grüne Punkt (citată la nota de subsol 216, punctul 194). A se vedea în același sens, cu privire la procedurile penale în general, punctele 228-232 din studiul Comisiei de la Veneția (citată anterior la nota de subsol 230); la punctul 241, Comisia de la Veneția subliniază faptul că achitarea și încetarea procedurii penale reprezintă măsuri care trebuie aplicate doar în cazuri excepționale („[l]’acquittement et l’abandon des poursuites devraient rester des mesures exceptionnelles”).

237 — Importanța aplicării eficiente a prevederilor articolelor 101 și 102 TFUE (fostele articole 81 și 82 CE) a fost subliniată anterior de exemplu în Hotărârea din 11 iunie 2009, X (C-429/07, Rep., p. I-4833, punctele 33-35), și în Hotărârea din 7 decembrie 2010, VEBIC (C-439/08, Rep., p. I-12471, punctele 59 și 61).

238 — Hotărârea Der Grüne Punkt (citată la nota de subsol 216, punctul 194).

239 — Concluziile avocatului general Bot prezentate la 31 martie 2009 în cauza Der Grüne Punkt (citată la nota de subsol 216, punctele 305 și 306); aceste argumente sunt reluate de Curte la punctul 194 din hotărârea pronunțată în respectiva cauză.

i) Cu privire la nemotivarea invocată

nu ar fi efectuat nicio investigație de la prima procedură judiciară și că nu ar fi luat în considerare niciun element nou care să necesite exercitarea dreptului la apărare²⁴¹.

265. Nemotivarea invocată în sensul articolului 36 coroborat cu articolul 53 primul paragraf din Statutul Curții de Justiție constă în faptul că Tribunalul nu ar fi răspuns la numeroase argumente prezentate de Solvay în prima instanță referitoare la dificultățile cu care s-a confruntat pentru a-și asigura apărarea.

268. Chiar dacă Solvay nu este de acord cu analiza de fond a circumstanțelor din speță, din aceasta nu reiese însă existența unei nemotivări din partea Tribunalului²⁴².

266. Această argumentare nu este convingătoare. Astfel cum am menționat deja, obligația de motivare nu impune Tribunalului să realizeze o motivare care să urmeze în mod exhaustiv și unul câte unul toate argumentele prezentate de părțile în litigiu și, prin urmare, motivarea poate fi implicită, cu condiția de a permite persoanelor interesate să cunoască motivele pentru care Tribunalul nu le-a admis argumentele, iar Curții să dispună de elemente suficiente pentru a exercita controlul²⁴⁰.

ii) Cu privire la erorile de fond invocate

269. Afirmăția Tribunalului conform căreia scurgerea timpului nu ar fi afectat posibilitatea întreprinderii Solvay de a se apăra efectiv este de asemenea contestată pe fond de recurentă. Solvay consideră că o astfel de concluzie poate reprezenta o încălcare a dreptului la apărare, precum și a principiului termenului rezonabil al procedurii.

267. Tribunalul răspunde chiar în mod expres în cadrul hotărârii atacate, fie și în mod lapidar, la argumentele invocate de Solvay referitoare la dificultățile cu care aceasta s-a confruntat pentru a se apăra după un timp atât de lung împotriva acuzațiilor aduse de Comisie. Solvay indică, în esență, că Comisia

270. La prima vedere, ar putea părea că Solvay solicită prin aceasta Curții să substituie prin propria apreciere pe cea efectuată de Tribunal cu privire la situația de fapt, ceea ce ar constitui o cerere inadmisibilă în cadrul procedurii de recurs²⁴³.

240 — A se vedea punctul 35 și nota de subsol 30 din prezentele concluzii.

241 — Punctele 133-135 din hotărârea atacată.

242 — A se vedea punctul 30 din prezentele concluzii și jurisprudența citată la nota de subsol 26.

243 — A se vedea în acest sens jurisprudența citată la nota de subsol 45.

271. O analiză mai atentă relevă faptul că Solvay nu impută însă Tribunalului o astfel de apreciere eronată a situației de fapt, ci, dimpotrivă, aspectul referitor la nerecunoașterea unei circumstanțe importante din punctul său de vedere: Tribunalul nu ar fi luat în considerare faptul că timpul scurs de la începutul procedurii ar fi afectat posibilitatea întreprinderii Solvay de a se apăra *în cursul procedurii judiciare*. Tribunalul s-ar fi limitat în mod neîntemeiat să examineze doar efectele scurgerii timpului asupra posibilității Solvay de a se apăra în fața Comisiei (și anume *în cursul procedurii administrative*).

272. Aceste argumente sunt întemeiate.

273. Atunci când Tribunalul examinează dacă o durată pretins excesivă a procedurii are o incidență negativă asupra posibilității întreprinderii în cauză de a se apăra, acesta nu poate să își limiteze analiza la o anumită etapă a procedurii. Dimpotrivă, Tribunalul trebuie să examineze în general dacă durata procedurii este susceptibilă să afecteze *posibilitatea întreprinderii de a se apăra împotriva acuzațiilor aduse de Comisie*²⁴⁴.

274. Desigur, această apărare are loc în primul rând în cadrul procedurii administrative în cursul căreia întreprinderea este ascultată pe baza comunicării privind obiecțiunile.

Apărarea nu se limitează însă la procedura administrativă. Dimpotrivă, întreprinderea în cauză poate sesiza instanțele Uniunii prin formularea unei acțiuni împotriva unei decizii a Comisiei de aplicare a unei amenzi [articolul 263 al patrulea paragraf TFUE, fostul articol 230 alineatul (4) CE]. Și în cadrul unei astfel de proceduri judiciare, întreprinderea trebuie să aibă posibilitatea să se apere în mod eficace împotriva acuzațiilor aduse de Comisie împotriva sa – care se prezintă în această etapă sub forma unei decizii oficiale.

275. Tribunalul s-a limitat, așadar, în mod greșit să examineze problema posibilității apărării eficiente a Solvay *în cursul procedurii administrative*²⁴⁵ și dacă durata unei proceduri judiciare *încheiate* – procedura jurisdicțională în cauza T-32/91 referitoare la prima decizie de aplicare a amenzilor (Decizia 91/299) – a avut o incidență negativă²⁴⁶. Tribunalul a omis să țină seama în analiza sa de asemenea de posibilitățile *actuale* ale întreprinderii de a se apăra în cursul celei de a doua proceduri judiciare (procedura în cauza T-57/01 referitoare la decizia în litigiu în speță, și anume Decizia 2003/6).

276. Luarea în considerare a posibilităților de apărare în fața Tribunalului în cauza T-57/01 ar fi trebuit să se impună în speță pentru două motive: pe de o parte, datorită cererii exprese formulate de Solvay, prin care se solicita să se ia în considerare durata procedurii judiciare

244 — O abordare asemănătoare stă deja la baza Hotărârilor FEG (citată la nota de subsol 216, punctele 45-49) și TU (citată la nota de subsol 216, punctele 50-54), din care rezultă că Tribunalul trebuie să ia în considerare durata tuturor etapelor procedurii administrative și efectele acestora asupra posibilităților de apărare ale întreprinderii în cauză.

245 — Punctele 134 și 135 din hotărârea atacată.

246 — Punctele 137-140 din hotărârea atacată (faptul că este vorba despre procedura judiciară anterioară cu privire la Decizia 91/299 este evident în special din paragraful introductiv de la punctul 137).

în curs de desfășurare la acea dată, precum și, pe de altă parte, ca urmare a faptului că Solvay a obținut în realitate acces la dosar abia în cursul procedurii judiciare menționate, mai exact în anul 2005. Așadar, aspectul dacă, în anul 2005, Solvay se mai putea încă apăra în mod eficace împotriva acuzațiilor sau constatărilor Comisiei prezenta o importanță decisivă.

277. Dreptul fundamental de a fi judecat într-un termen rezonabil implică adoptarea în timp util de către Comisie a deciziei sale finale de aplicare a unei amenzi în cadrul unei proceduri administrative în materia concurenței, astfel încât întreprinderea în cauză să aibă posibilitatea să se apere în mod eficace în fața instanțelor Uniunii.

278. Întrucât Tribunalul nu a abordat în niciun fel această împrejurare juridică relevantă, hotărârea atacată este afectată de o eroare de drept.

iii) Cu privire la unele dintre celelalte critici

279. În final, Solvay invocă în cadrul celui de al patrulea aspect al primului motiv de recurs o denaturare a situației de fapt, precum și o încălcare a articolului 6 din CEDO și a articolului 6 alineatul (1) TUE.

280. Nu este necesară examinarea în mod detaliat a acestor critici suplimentare. Critica întemeiată pe denaturarea situației de fapt nu este prezentată în mod suficient²⁴⁷ și nu remarcăm nici existența vreunui indiciu cu privire la o astfel de denaturare. În ceea ce privește articolul 6 din CEDO și articolul 6 alineatul (1) TUE, se impune constatarea faptului că prima dispoziție nu se aplică în mod direct și că cea de a doua dispoziție nu conține, ca atare, nicio garantare a drepturilor fundamentale²⁴⁸.

iv) Concluzie intermediară

281. Al patrulea aspect al primului motiv este în parte întemeiat.

c) Cu privire la pretinsa renunțare din partea Solvay la o reducere a amenzii (al cincilea aspect al primului motiv de recurs)

282. Prin intermediul celui de al cincilea și ultimul aspect al primului motiv, Solvay contestă în mod special punctul 141 din hotărârea atacată. Tribunalul precizează că, „în

²⁴⁷ — A se vedea în acest sens jurisprudența citată la nota de subsol 35.

²⁴⁸ — Cu privire la articolul 6 din CEDO și la articolul 6 alineatul (1) TUE, a se vedea și punctul 160 din prezentele concluzii.

cererea introductivă, [Solvay] ar fi renunțat expres la posibilitatea reducerii amenzii cu titlu de despăgubire pentru pretinsa încălcare a dreptului său de a i se soluționa cauza într-un termen rezonabil”. Solvay consideră că acest lucru constituie o denaturare a argumentelor sale invocate în primă instanță.

283. Astfel cum am precizat deja într-un alt context, existența unei astfel de denaturări trebuie admisă numai în cazul în care dovezile aduse de parte au fost înțelese vădit greșit sau atunci când acestea au fost prezentate în așa fel încât conținutul lor a fost denaturat ²⁴⁹.

284. Din nefericire, Tribunalul nu indică, în fragmentul respectiv din hotărârea atacată, partea din cererea introductivă la care face referire Solvay. În cadrul procedurii de recurs, părțile la procedură au căzut însă de acord asupra faptului că punctele 149 și 150 din cererea introductivă ar putea reprezenta punctul de plecare al afirmației Tribunalului criticate de Solvay. La punctul 149 din cererea sa introductivă, întreprinderea subliniază în esență că, în opinia sa, doar o anulare a deciziei în litigiu ar putea să elimine încălcarea invocată a principiului unui proces echitabil; o simplă reducere a amenzii nu ar fi susceptibilă să elimine încălcarea invocată a articolului

6 din CEDO. La punctul 150 din cererea introductivă, Solvay conchide că depășirea evidentă a termenului rezonabil, invocată de ea în speță, ar putea determina doar simpla anulare a deciziei în litigiu ²⁵⁰.

285. Nu putem identifica, în fragmentul citat din cererea introductivă, renunțarea întreprinderii la o eventuală reducere a amenzii ca urmare a duratei procedurii. Cu atât mai puțin se poate desprinde din observațiile scrise formulate de Solvay o oarecare „renunțare expresă” la o reducere a amenzii ca urmare a duratei excesive a procedurii, astfel cum a fost aceasta admisă de Tribunal.

286. Dimpotrivă, la punctele 149 și 150 din cererea introductivă depusă de Solvay în primă instanță, aceasta se limitează să își prezinte în mod insistent analiza sa juridică. Întreprinderea precizează efectele juridice corespunzătoare, în opinia sa, în cazul încălcării pretinse a principiului termenului rezonabil al procedurii: nu o reducere a amenzii, ci anularea deciziei în litigiu.

287. Există o diferență fundamentală între prezentarea unei analize juridice și renunțarea expresă la posibilitatea reducerii amenzii cu titlu de despăgubire pentru o

249 — A se vedea punctul 94 din prezentele concluzii.

250 — În limba originală franceza: „La requérante estime dès lors que le dépassement manifeste du délai raisonnable dans la présente procédure [...] ne peut qu'entraîner l'annulation pure et simple de la décision attaquée [...]” (punctul 150 din cererea introductivă din primă instanță, citat la punctul 50 din cererea de recurs formulată de Solvay).

încălcare susținută de Comisie. Tribunalul nu a recunoscut această diferențiere la punctul 141 din hotărârea atacată.

3. Concluzie intermediară

291. Primul motiv de recurs este în parte întemeiat.

288. Punctul 141 din hotărârea atacată ne întărește convingerea că Tribunalul a înțeles în mod vădit greșit argumentația prezentată de Solvay în primă instanță și că, în plus, acesta a redat-o astfel încât i-a modificat conținutul. Acest lucru constituie o denaturare a argumentației prezentate de recurentă.

E — Anularea hotărârii atacate

292. Astfel cum rezultă din considerațiile prezentate mai sus, următoarele motive de recurs trebuie să fie respinse: al doilea, al șaselea, al șaptelea și al optulea motiv.

289. Această denaturare devine deosebit de clară dacă se ia în considerare faptul că Solvay a solicitat, într-un alt context, în cererea sa introductivă depusă în primă instanță, o reducere a amenzii de către Tribunal, făcând astfel referire în mod expres la „argumentația prezentată în cadrul motivelor de anulare”, așadar și la argumentele sale referitoare la durata excesivă a procedurii²⁵¹.

293. Al nouălea motiv este în parte întemeiat. Însă acesta se referă doar la problema specifică a discriminării conform articolului 82 al doilea paragraf litera (c) CE. Acesta nu aduce atingere celorlalte aspecte ale comportamentului de piață al Solvay pe care Comisia le consideră abuzive și în privința cărora Tribunalul nu a comis erori de drept. În consecință, admiterea parțială a celui de al nouălea motiv de recurs nu justifică în sine anularea hotărârii atacate.

290. În consecință, al cincilea aspect al primului motiv trebuie admis.

251 — Punctul 439 din cererea introductivă formulată în primă instanță (din care au fost citate câteva extrase la punctul 52 din cererea de recurs formulată de Solvay) prevede: „[S]i, par impossible, le Tribunal devait rejeter l'ensemble des moyens d'annulation développés par la requérante, la requérante invite le Tribunal à prendre en compte [...] l'ensemble des considérations présentées dans la présente requête au titre des moyens d'annulation dans son appréciation de la nécessité d'infliger une amende à la requérante et du montant de celle-ci [...]”.

294. Pe de altă parte, motivele de recurs care au ca obiect dreptul la apărare (al treilea, al patrulea și al cincilea motiv de recurs), precum și motivul cu privire la durata procedurii (primul motiv) sunt într-o mare măsură fondate. Temeinicia fiecăruia dintre motivele menționate justifică, *per se*, anularea în totalitate a hotărârii atacate.

F — *Examinarea acțiunii formulate în primă instanță*

1. Cu privire la dreptul de acces la dosar

295. În conformitate cu articolul 61 primul paragraf din Statutul Curții, aceasta poate să soluționeze ea însăși în mod definitiv litigiul atunci când acesta este în stare de judecată.

298. Este cert că dreptul de acces la dosar acordat societății Solvay anterior adoptării deciziei în litigiu nu îndeplinea cerințele legale²⁵².

296. Aceasta este situația în prezenta cauză. Toate aspectele de fapt și de drept necesare soluționării acțiunii formulate de Solvay au fost deja abordate de Tribunal în primă instanță, iar părțile au avut ocazia să își prezinte argumentele în această privință. Prin urmare, nu este necesar ca Curtea să trimită cauza Tribunalului, ci este competentă să soluționeze ea însăși acțiunea în anulare a deciziei în litigiu formulată de Solvay. Având în vedere durata excesiv de lungă a procedurii – 22 de ani de la verificările efectuate de Comisie în aprilie 1989 până la această dată –, este oportun ca Curtea să facă uz de această posibilitate.

299. După cum s-a arătat, nu se poate exclude faptul că Solvay ar fi putut să găsească în elementele pierdute din dosar, al căror conținut nu este cunoscut, informații care ar fi putut să îi fie utile pentru apărarea sa. Acest lucru este cu atât mai valabil, cu cât Comisia însăși pleacă de la ipoteza că unele dintre clasoarele care au dispărut conțineau „corespondența în temeiul articolului 11 din Regulamentul nr. 17”, așadar solicitări de informații adresate unui număr diferit de întreprinderi și răspunsurile la acestea²⁵³. Astfel de observații din partea terților ar fi putut furniza informații relevante cu privire la problema poziției dominante a Solvay (de exemplu cu privire la cotele de piață, puterea concurenților Solvay și amploarea posibilei puteri compensatorii a clienților săi); în plus, acestea ar fi putut conține dovezi cu privire la existența sau la inexistența unei justificări economice obiective a comportamentului de piață al Solvay²⁵⁴.

297. În cadrul considerațiilor care urmează, ne vom limita să examinăm validitatea deciziei în litigiu din trei puncte de vedere precise: dreptul de acces la dosar (a se vedea secțiunea 1 de mai jos), dreptul de a fi ascultat (a se vedea secțiunea 2 de mai jos) și durata procedurii (a se vedea secțiunea 3 de mai jos).

252 — A se vedea punctele 154 și 157 din prezentele concluzii.

253 — Punctul 66 din hotărârea atacată.

254 — A se vedea punctele 202 și 203 din prezentele concluzii.

300. În consecință, exista cel puțin posibilitatea ca, în cazul acordării unui acces suficient la dosar, procedura administrativă să fi condus la un rezultat diferit, fie și numai în ceea ce privește cuantumul amenzii aplicate.

301. Prin urmare, trebuie să se anuleze în totalitate decizia în litigiu, chiar și numai pentru motivele deja invocate referitoare la viciile de procedură în legătură cu accesul la dosar și cu elementele din dosar care au dispărut. (Astfel, nu mai este necesară nicio analiză suplimentară a utilității elementelor din dosar care au putut fi consultate la grefă pentru apărarea Solvay.)

2. Cu privire la dreptul de a fi ascultat

302. În continuare, este cert că Solvay nu a fost ascultată din nou de Comisie înaintea adoptării în anul 2000 a deciziei în litigiu, în pofida faptului că acest lucru ar fi fost necesar conform cerințelor legale²⁵⁵. Acest viciu de procedură este strâns legat de accesul insuficient la dosar.

303. Nu poate fi exclus faptul că procedura administrativă ar fi avut un rezultat diferit în cazul în care Comisia ar fi acordat întreprinderii, în anul 2000, posibilitatea să își

prezinte – după ce i s-a acordat în mod corespunzător accesul la dosar – observațiile cu privire la criticile invocate din nou de serviciile sale²⁵⁶.

304. Inclusiv pentru acest motiv, decizia în litigiu trebuie anulată în integralitatea sa.

3. Cu privire la dreptul de a fi judecat într-un termen rezonabil

305. În sfârșit, în ceea ce privește durata procedurii, aceasta trebuie apreciată ținând seama de toate circumstanțele din speță²⁵⁷.

306. În speță, trebuie observată inactivitatea Comisiei în cursul perioadei cuprinse între anularea primei sale decizii de aplicare a unei amenzi (Decizia 91/299) și data pronunțării primei hotărâri a Curții în calitate de instanță de recurs²⁵⁸. În acest mod, au trecut patru ani și șapte luni fără niciun rezultat în speță²⁵⁹.

307. Această inacțiune din partea Comisiei nu poate fi justificată prin referire la recursul

²⁵⁶ — A se vedea punctele 211-227 din prezentele concluzii.

²⁵⁷ — A se vedea punctul 237 și nota de subsol 218 din prezentele concluzii.

²⁵⁸ — Hotărârea Comisia/Solvay din 6 aprilie 2000 (citată la nota de subsol 11).

²⁵⁹ — A se vedea în acest sens lista cronologică de la punctul 11 din prezentele concluzii.

²⁵⁵ — A se vedea punctele 154 și 222 din prezentele concluzii.

formulat de aceasta împotriva hotărârii de anulare a primei decizii de aplicare a unei amenzi. Astfel, Comisia are posibilitatea să facă pe deplin uz de căile procesuale de care dispune și, în cazul în care concluziile sale în primă instanță sunt respinse, aceasta poate sesiza Curtea cu un recurs. Acest lucru nu înseamnă însă nicidecum că, în cursul unei astfel de proceduri de recurs, Comisia are posibilitatea să suspende procedura administrativă²⁶⁰.

308. Recursul nu are efect suspensiv (articolul 60 primul paragraf din Statutul Curții). În consecință, începând din 29 iunie 1995, data pronunțării hotărârii în primă instanță în cauza T-32/91, Comisia avea obligația, în temeiul articolului 233 alineatul (1) CE (în prezent articolul 266 primul paragraf TFUE), să ia toate măsurile necesare impuse în sarcina sa prin hotărârea de anulare pronunțată de către Curte. Principiul bunei administrări ar fi impus de asemenea fie să se asigure adoptarea neîntârziată a unei noi decizii asupra fondului, fie să se sisteze procedura administrativă.

309. Pentru Comisie ar fi fost mai ușoară reluarea procedurii administrative începând cu luna iulie 1995, în loc să aștepte luna aprilie

2000 pentru a face acest lucru²⁶¹. În noua sa decizie de aplicare a unei amenzi, Curtea ar fi trebuit să se rezume la a preciza că decizia menționată ar deveni caducă dacă ar fi fost admisă de către instanța de recurs.

310. În aceste circumstanțe, ajungem la concluzia că, în speță, durata procedurii administrative a fost deja excesiv de lungă numai dacă se ia în considerare inactivitatea Comisiei în cursul unei perioade de aproape cinci ani, și anume începând din iulie 1995 și până în aprilie 2000. Astfel cum am arătat deja²⁶², nu mai este, așadar, necesar să se examineze în detaliu durata altor etape ale procedurii și, în mod global, procedura în ansamblul său²⁶³.

311. Totuși, încălcarea principiului termenului rezonabil astfel constatată justifică o anulare a deciziei în litigiu doar atunci când au fost afectate posibilitățile de apărare ale întreprinderii în cauză²⁶⁴. Sarcina probei în această privință incumbă întreprinderii.

260 — Solvay a atras atenția asupra acestui lucru în mod întemeiat în primă instanță (a se vedea punctul 112 din hotărârea atacată). În Hotărârea PVC II (citată la nota de subsol 105, în special punctele 204 și 205), Curtea nu s-a pronunțat cu privire la această problemă, deoarece recurenții nu invocasera nicio critică în acest sens.

261 — În aprilie 2000 a fost pronunțată Hotărârea Curții în cauza Comisia/Solvay (citată la nota de subsol 11).

262 — A se vedea punctul 238 din prezentele concluzii.

263 — Cu privire la durata procedurii în primă instanță în fața Tribunalului în cauza T-57/01 și la aprecierea de ansamblu a duratei procedurii, a se vedea punctele 335-348 din prezentele concluzii.

264 — A se vedea punctele 249-263 din prezentele concluzii.

312. Curtea de Justiție impune, în general, cerințe stricte cu privire la o astfel de probă²⁶⁵: argumentele invocate de întreprinderea respectivă trebuie să se întemeieze pe elemente de probă convingătoare și nu pot avea un caracter exagerat de abstract și imprecis²⁶⁶. Astfel, de exemplu, în cazul în care se afirmă că – precum în speță – posibilitățile de apărare ar fi limitate ca urmare a plecării unor foști angajați, trebuie să se precizeze, în mod obișnuit, numele persoanelor respective, să se indice funcțiile lor, precum și data plecării acestora; de asemenea, este necesar să se precizeze natura și conținutul informațiilor sau precizărilor așteptate de la acestea sau să fie oferite explicații de către persoanele respective, precum și circumstanțele care au făcut imposibil ca aceste persoane să facă o declarație²⁶⁷.

313. Nu există nicio îndoială cu privire la faptul că Solvay nu a prezentat astfel de informații atât de detaliate în cursul prezentei proceduri judiciare desfășurate în fața instanțelor Uniunii.

314. Totuși, în speță trebuie avut în vedere faptul că, la momentul adoptării celei de a doua decizii de aplicare a unei amenzi la finalul lui 2000, trecuseră deja 10 până la 17 ani de la perioada 1983-1990 în care Solvay a fost acuzată de abuz de poziție dominantă. În anul 2005, când Solvay a obținut în final acces la dosar, trecuseră deja între 15 și 22 de ani de

la momentul constatării de către Comisie a încălcării.

315. Este evident că memoria angajaților unei întreprinderi – în special a foștilor angajați – nu mai păstrează exact toate amănunțele după o perioadă atât de îndelungată. În plus, în speță, o parte dintre unitățile în care Solvay producea carbonat de sodiu (sodă) au fost închise între timp²⁶⁸.

316. Totuși, în cadrul procedurii în primă instanță, Solvay s-a oferit să enumere în fața Tribunalului personalul de conducere care era angajat în perioada în discuție în cadrul departamentului „Bicarbonat” și data plecării acestora.

317. Ținând seama de aceste circumstanțe deosebite ale speței, nu se putea pretinde în mod rezonabil nimic mai mult din partea întreprinderii Solvay.

318. În special, nu poate fi reținut în detrimentul recurenteii faptul că aceasta nu a prezentat în detaliu procesele și elementele de probă în privința cărora foștii săi angajați ar fi putut furniza informații. Astfel, până la momentul actual, întreprinderea nu cunoaște toate părțile dosarului de procedură care,

265 — Hotărârile FEG (citată la nota de subsol 216, punctele 56-60) și TU (citată la nota de subsol 216, punctele 64, 67 și 69).

266 — Hotărârile TU (citată la nota de subsol 216, punctul 69) și FEG (citată la nota de subsol 216, punctul 56).

267 — Hotărârile FEG (citată la nota de subsol 216, punctele 57 și 58) și TU (citată la nota de subsol 216, punctele 64-69).

268 — În acest context, Solvay menționează sediile sale permanente din Tavaux (Franța), Couillet (Belgia) și Heilbronn (Germania).

în realitate, ar fi trebuit să îi fie aduse la cunoștință²⁶⁹. Întreprinderii Solvay nu i se poate cere să dovedească dacă și în ce măsură foștii săi angajați ar fi putut furniza informații cu privire la părțile pierdute din dosarul de procedură al căror conținut este necunoscut și care nu au fost accesibile la niciun moment în timpul procedurii.

Solvay de a se apăra împotriva Comisiei. Astfel, această circumstanță impune, *per se*, anularea deciziei în litigiu.

319. Într-un mod foarte general, cerințele care trebuie îndeplinite pentru a dovedi o atingere adusă posibilităților de apărare ca urmare a trecerii timpului nu trebuie să fie atât de mari încât orice prezentare de probe să fie în practică imposibilă sau excesiv de dificilă pentru întreprinderea în cauză.

320. În ceea ce privește pierderea iremediabilă a unei părți din dosarul de procedură care conținea corespondența dintre Comisie și întreprinderile terțe²⁷⁰, nu poate fi exclus faptul că, în cazul în care ar fi fost disponibili, foștii angajați ai Solvay ar fi putut fi de ajutor pentru apărarea întreprinderii. În special, nu se poate exclude faptul că respectivii angajați ar fi putut furniza informații contextuale care nu reușeau dintr-o simplă consultare a înscrisurilor.

321. Având în vedere toate considerațiile care precedă, există suficiente indicii care să susțină faptul că durata excesiv de lungă a procedurii a afectat posibilitatea întreprinderii

4. Concluzie intermediară

322. Din examinarea anumitor probleme de drept referitoare la accesul la dosar, dreptul de a fi ascultat și durata procedurii, invocate în primă instanță de recurentă, rezultă deja că decizia în litigiu (Decizia 2003/6) adoptată de Comisie trebuie anulată în totalitate. Nu mai este, așadar, necesar să se examineze celelalte motive invocate de întreprinderea Solvay în primă instanță.

V — Cu privire la cererea de reducere a amenzii

323. Alături de anularea hotărârii atacate și a deciziei în litigiu²⁷¹, Solvay solicită de asemenea anularea sau reducerea amenzii – al cărei quantum a fost modificat de Tribunal – și anume cu titlu de despăgubire pentru prejudiciul grav pe care aceasta susține că l-ar fi

269 — A se vedea punctele 154 și 186-206 din prezentele concluzii.

270 — Punctul 66 din hotărârea atacată.

271 — A se vedea în acest sens secțiunea IV de mai sus (punctele 15-322 din prezentele concluzii).

suferit ca urmare a duratei neobișnuit de lungi a procedurii.

articolul 340 al doilea paragraf TFUE [fostul articol 235 CE coroborat cu fostul articol 288 alineatul (2) CE]²⁷⁵.

324. Conform soluției pe care o propunem, care presupune anularea hotărârii atacate²⁷² și a deciziei în litigiu²⁷³, acest capăt de cerere separat invocat de Solvay devine caduc. Totuși, din motive de exhaustivitate, vom examina în continuare, cu titlu subsidiar, și acest capăt de cerere.

326. În cadrul ședinței, Comisia și-a exprimat preferința pentru cea de a doua soluție propusă, astfel cum a fost aceasta prezentată în cauza *Der Grüne Punkt*. Comisia și-a motivat opțiunea invocând necesitatea de a asigura punerea în aplicare în mod eficient a normelor de concurență. În opinia acesteia, o reducere a amenzii ar aduce atingere eficacității punerii în aplicare a normelor europene de concurență.

A — Observație preliminară

327. Acest argument nu este convingător.

325. Din jurisprudența actuală a Curții se pot deduce două abordări diferite în ceea ce privește problema referitoare la durata excesivă a procedurii: în cauza *Baustahlgewebe*, în care întreprinderii în cauză i s-a aplicat o amendă în temeiul dreptului concurenței, Curtea a acordat acestei întreprinderi o reducere a amenzii²⁷⁴. În schimb, în cauza *Der Grüne Punkt*, în care nu s-a aplicat nicio astfel de amendă, Curtea a putut doar să propună întreprinderii în cauză posibilitatea de a introduce o acțiune în despăgubire în conformitate cu articolul 268 TFUE coroborat cu

328. Pe de o parte, punerea în aplicare a normelor europene în materie de concurență, care sunt indispensabile funcționării pieței interne²⁷⁶, constituie, fără îndoială, un obiectiv fundamental al tratatelor²⁷⁷. Pentru atingerea acestui obiectiv, sunt indispensabile sancțiuni eficiente și disuasive.

329. Pe de altă parte, într-o procedură precum procedura administrativă desfășurată în

272 — A se vedea în acest sens punctul 294 din prezentele concluzii.

273 — A se vedea în acest sens punctele 298-322 din prezentele concluzii.

274 — Hotărârea *Baustahlgewebe* (citată la nota de subsol 216, punctele 48, 141 și 142).

275 — Hotărârea *Der Grüne Punkt* (citată la nota de subsol 216, punctul 195).

276 — Hotărârea din 1 iunie 1999, *Eco Swiss (C-126/97, Rec., p. I-3055, punctul 36)*, și Hotărârea din 20 septembrie 2001, *Courage și Crehan (C-453/99, Rec., p. I-6297, punctul 20)*.

277 — A se vedea în acest sens jurisprudența citată la nota de subsol 236.

materie de concurență, care prezintă caracteristici similare procedurii penale²⁷⁸, trebuie să se ia în mod deosebit în considerare garanțiile procedurale elementare. Dreptul concurenței poate fi pus în aplicare doar prin mijloace ireproșabile conforme cerințelor statutului de drept. Astfel, în cazul în care în cadrul procedurii desfășurate în materie de concurență se încalcă un drept precum dreptul de a fi judecat într-un termen rezonabil, întreprinderea în cauză are dreptul la o cale de atac eficientă.

330. Stabilirea sancțiunii adecvate în cazul depășirii termenului rezonabil trebuie să răspundă, așadar, în mod necesar, pe de o parte, cerințelor contradictorii cu privire la necesitatea punerii în aplicare a normelor de concurență și, pe de altă parte, celor privind necesitatea existenței unei căi de atac eficiente în caz de încălcare a unui drept fundamental.

278 — A se vedea în acest sens Concluziile avocatului general Sharpston prezentate la 10 februarie 2011 în cauza *KME Germany și alții/Comisia* (C-272/09 P, în special punctul 64), Concluziile avocatului general Bot prezentate la 26 octombrie 2010 în cauzele pendinte *ArcelorMittal Luxembourg/Comisia și alții* (C-201/09 P și C-216/09 P, Rep., p. I-2239, în special punctul 41) și *ThyssenKrupp Nirosta/Comisia și alții* (C-352/09 P, Rep., p. I-2359, în special punctul 49), precum și Concluziile noastre prezentate la 3 iulie 2007 în cauza *ETI și alții* (C-280/06, Rep., p. I-10893, punctul 71) și Concluziile noastre prezentate la 23 aprilie 2009 în cauza *Akzo Nobel și alții/Comisia* (citată la nota de subsol 86, punctul 39); a se vedea în același sens și Concluziile noastre prezentate la 8 septembrie 2005 în cauzele *FEG* (citată la nota de subsol 216, punctul 108) și *TU* (citată la nota de subsol 216, punctul 100).

331. Din motive de economie procesuală și pentru a asigura întreprinderii în cauză un remediu imediat și eficient, Curtea ar trebui să urmeze în continuare, în cazul în care acest lucru este posibil, și anume în cauzele în care s-au aplicat amenzi, abordarea enunțată în *Hotărârea Baustahlgewebe*²⁷⁹.

332. Într-un asemenea caz, normele de concurență sunt puse în aplicare în mod eficient în măsura în care se constată încălcarea și se obligă întreprinderea în cauză să înceteze această încălcare²⁸⁰. Amenda stabilită inițial de Comisie, respectiv de Tribunal continuă să aibă un efect disuasiv asupra celorlalți actori de pe piață. Curtea nu pune în discuție caracterul adecvat al cuantumului său în raport cu faptele constitutive ale încălcării. „Metoda *Baustahlgewebe*” determină doar un fel de compensare între valoarea inițială a amenzii și cuantumul considerat drept despăgubire adecvată pentru durata excesivă a procedurii²⁸¹.

279 — *Hotărârea Baustahlgewebe* (citată la nota de subsol 216, în special punctul 48). Observăm cu titlu incident că însăși Comisia pare uneori să admită posibilitatea unei reduceri a amenzii atunci când ajunge la concluzia că durata unei proceduri administrative derulate de serviciile sale este excesivă (a se vedea în acest sens *Hotărârile FEG și TU*, citate la nota de subsol 216, punctul 9 în fiecare caz).

280 — A se vedea în acest sens punctele 261 și 262 din prezentele concluzii.

281 — În acest sens, *Hotărârea Baustahlgewebe* (citată la nota de subsol 216, în special punctul 141).

B — *Reducerea amenzii*

de comportamentul reclamantului și de cel al autorităților competente.

333. Practica în cauza *Baustahlgewebe*²⁸² se întemeiază în cele din urmă pe competența de fond a Curții recunoscută în temeiul articolului 261 TFUE în ceea ce privește sancțiunile aplicate în materie de drept al concurenței în sensul articolului 17 din Regulamentul nr. 17²⁸³. Astfel, Curtea poate anula, reduce sau majora, conform propriei aprecieri, amenzile sau penalitățile cu titlu cominatoriu aplicate.

336. În această privință, trebuie să se examineze separat diferitele etape ale procedurii; în plus, este necesar să se realizeze o apreciere globală a duratei procedurilor administrative și judiciare²⁸⁵.

334. Conform practicii din cauza *Baustahlgewebe*, trebuie să se aprecieze mai întâi durata procedurii (a se vedea în acest sens secțiunea 1 de mai jos) și ulterior să se determine întinderea unei posibile reduceri a amenzii (a se vedea în acest sens secțiunea 2 de mai jos).

337. Dintre diferitele etape ale procedurii, în special două sunt susceptibile să ridice probleme cu privire la principiul termenului rezonabil: perioada caracterizată de lipsa de inacțiune completă din partea Comisiei în cursul primei proceduri de recurs (procedura în cauzele conexe C-287/95 P și C-288/95 P), precum și cea de a doua procedură desfășurată în fața Tribunalului (procedura în cauza T-57/01)²⁸⁶.

1. Cu privire la durata excesivă a procedurii administrative și a celei judiciare

335. Caracterul rezonabil al duratei procedurii trebuie apreciat, astfel cum am precizat deja²⁸⁴, în funcție de circumstanțele proprii fiecărei cauze și în special de importanța litigiului pentru persoana interesată, de complexitatea cauzei, precum și

338. S-a stabilit deja că *inacțiunea Comisiei* pentru o perioadă de patru ani și șapte luni, și anume în perioada iulie 1995-aprilie 2000 – mai exact pe durata primei proceduri de recurs –, constituie o încălcare a dreptului fundamental al Solvay la pronunțarea unei hotărâri într-un termen rezonabil²⁸⁷. Prin urmare, pentru desfășurarea prezentei

282 — Hotărârea *Baustahlgewebe* (citată la nota de subsol 216, punctele 48 și 142).

283 — Pentru situațiile viitoare: articolul 31 din Regulamentul nr. 1/2003.

284 — A se vedea punctul 237 din prezentele concluzii.

285 — A se vedea în special punctele 238-241 din prezentele concluzii.

286 — A se vedea în acest sens lista cronologică de la punctul 11 din prezentele concluzii.

287 — A se vedea punctele 306-310 din prezentele concluzii.

proceduri, este lipsit de importanță aspectul dacă, în aceeași perioadă, Curții, în calitate de instanță de recurs, i se poate de asemenea imputa faptul că a tergiversat pronunțarea hotărârii timp de patru ani și șapte luni.

339. În ceea ce privește *cea de a doua procedură desfășurată în fața Tribunalului* (cauza T-57/01), o durată de opt ani și nouă luni pare încă de la prima vedere nepermis de lungă.

340. Astfel cum recurenta subliniază în mod întemeiat, un termen de soluționare atât de lung nu poate fi justificat în prezenta cauză printr-o presupusă complexitate de orice natură a cauzei: Tribunalul s-a confruntat doar cu două părți, nevoile de traducere au fost neglijabile²⁸⁸, iar aspectele de fapt și de drept invocate de părțile la procedură nu prezentau dificultăți deosebite. În pofida faptului că exista un raport de conexitate cu procedura aflată simultan pe rol în cauza paralelă T-58/01, faptul că multe dintre motivele invocate în ambele cauze erau identice ar fi trebuit să producă efecte de sinergie în ceea ce privește soluționarea lor, astfel încât procedura ar fi trebuit să fie mai degrabă accelerată decât încetinită.

288 — Întrucât limba de procedură este franceza, memoriile tuturor participanților la procedură au fost scrise în limba în care a fost deliberată hotărârea atacată. Doar la începutul procedurii judiciare a existat o cerere de traducere nesemnificativă în vederea publicării în *Jurnalul Oficial al Comunităților Europene* [a se vedea articolul 24 alineatul (6) din Regulamentul de procedură al Tribunalului]. Cererea de traducere de la finalul procedurii desfășurate în primă instanță în vederea publicării hotărârii atacate nu a împiedicat Tribunalul să pronunțe hotărârea în limba de procedură și să o notifice părților la sfârșitul deliberărilor.

341. Desigur, o mare parte a întârzierii procedurii se explică prin necesitatea de a acorda întreprinderii Solvay acces la dosar în cursul procedurii judiciare²⁸⁹. Este însă total inacceptabil faptul că pentru acest lucru a fost necesară o perioadă de un an și jumătate și chiar doi ani, dacă ar fi să luăm în calcul și memoriile depuse de părți²⁹⁰. Această pierdere de timp nu poate să producă efecte în sarcina întreprinderii Solvay. Tribunalul ar fi trebuit, dacă este cazul, să stabilească termene clare pentru Comisie și, în cazul nerespectării acestor termene, să aplice Comisiei sancțiunile necesare care se impun în această privință.

342. Pe de altă parte, se pot constata și câteva perioade de inactivitate prelungită din partea Tribunalului în cursul procedurii în primă instanță. Cu titlu de exemplu, trebuie amintite cele 29 de luni care s-au scurs de la data depunerii observațiilor Comisiei cu privire la utilitatea anumitor documente pentru apărarea întreprinderii Solvay și până la deschiderea procedurii orale²⁹¹. Trebuie menționate de asemenea cele aproape 18 luni care s-au scurs

289 — Punctele 57-67 din hotărârea atacată.

290 — La 19 decembrie 2003, Tribunalul a solicitat Comisiei să prezinte o listă detaliată a tuturor documentelor care constituiau dosarul de procedură administrativă; la 14 aprilie 2005, Solvay a primit la grefa Tribunalului acces la elementele din dosar prezentate de Comisie (punctele 57 și 67 din hotărârea atacată). Dacă ar fi să ținem cont și de perioada care a trecut până la momentul depunerii observațiilor de către Comisie la 18 noiembrie 2005, în ceea ce privește utilitatea elementelor din dosar pentru apărarea Solvay s-au scurs aproape doi ani.

291 — Comisia a depus observațiile sale la 18 noiembrie 2005, iar procedura orală a fost deschisă în mai 2008 (punctele 68 și 72 din hotărârea atacată).

între ședința din 26 iunie 2008 și pronunțarea hotărârii atacate la 17 decembrie 2009²⁹².

343. Se subînțelege că problemele de organizare internă a Tribunalului, de exemplu cele cauzate de reînnoirea periodică a judecătorilor sau de împiedicarea acestora, nu trebuie să producă efecte în detrimentul justițabililor²⁹³.

344. În aceste condiții, atât procedura administrativă, cât și cea judiciară au avut, în prezenta cauză, o durată excesivă.

345. Această impresie este confirmată de examinarea duratei globale a tuturor etapelor procedurii administrative și ale celei judiciare din speță:

— Potrivit jurisprudenței Curții EDO referitoare la articolul 6 alineatul (1) din CEDO, data începerii procedurii este data la care întreprinderea Solvay a fost expusă pentru prima dată măsurilor adoptate ca

urmare a suspiciunilor existente împotriva sa și care aveau efecte considerabile asupra situației sale²⁹⁴. În speță, acea dată era cu mult anterioară comunicării privind obiecțiunile (care ar fi comparabilă cu o „punere sub acuzare” formală): este vorba despre ziua în care Comisia a efectuat verificări la sediul întreprinderii Solvay, în luna aprilie 1989²⁹⁵.

— în acest timp, procedura nu a fost întreruptă în niciun moment.

— drept termen prevăzut pentru încheierea procedurii poate fi considerată data pronunțării de către Curte a hotărârii în prezentul recurs²⁹⁶.

346. Astfel, până la momentul actual, durata totală a procedurii este deja de 22 de ani. Nu este necesar să se examineze aspectul dacă o durată atât de lungă a procedurii poate fi justificată. În orice caz, o astfel de justificare ar impune existența unor circumstanțe excepționale precum complexitatea deosebită a aspectelor de fapt și de drept care

292 — Cu titlu comparativ: în cazul Baustahlgewebe, în care 11 cauze conexe au fost alăturate de Tribunal în vederea procedurii orale, Curtea a admis o încălcare a principiului termenului rezonabil, întrucât în cadrul procedurii în primă instanță s-a scurs un interval de 32 de luni între încheierea procedurii scrise și data pronunțării ordonanței prin care s-a dispus deschiderea procedurii orale, precum și un interval de 22 de luni între procedura orală și pronunțarea hotărârii Tribunalului (Hotărârea Baustahlgewebe, citată la nota de subsol 216, punctele 45 și 46).

293 — A se vedea în acest sens Concluziile noastre prezentate la 4 martie 2010 în cauza Gogos/Comisia (citată la nota de subsol 26, punctul 88).

294 — Curtea Europeană a Drepturilor Omului, Hotărârea Pedersen și Baadsgaard împotriva Danemarcei (Marea Cameră) din 17 decembrie 2004 (cererea nr. 49017/99, *Recueil des arrêts et décisions* 2004-XI, § 44); a se vedea în același sens și Hotărârea Ringelsen împotriva Austriei din 16 iulie 1971 (seria A, nr. 13, § 110) și Hotărârea Hozee împotriva Olandei din 22 mai 1998 (*Recueil des arrêts et décisions* 1998-III, § 43).

295 — Hotărârea PVC II (citată la nota de subsol 105, punctul 182); a se vedea la modul general și Concluziile prezentate de noi la 8 decembrie 2005 în cauzele FEG (citată la nota de subsol 216, punctele 108-112) și TU (citată la nota de subsol 216, punctele 100-104).

296 — Curtea Europeană a Drepturilor Omului, Hotărârea König împotriva Germaniei din 28 iunie 1978 (seria A, nr. 27, cererea nr. 6232/73, § 98) și Hotărârea Eckle împotriva Germaniei (citată la nota de subsol 222, § 76).

trebuie analizate, precum și o răspundere solidară considerabilă a întreprinderii, care ar putea explica întârzierea în legătură cu anumite etape ale procedurii. În speță, aceste circumstanțe lipsesc în mod evident.

347. Vom menționa, cu titlu pur incidental, că simplul fapt că termenul de prescripție a acțiunilor nu a expirat încă nu este suficient pentru a justifica, *per se*, durata totală a procedurii²⁹⁷. Termenul de prescripție stabilește astfel numai cadrul temporal în cursul căruia pot fi adoptate măsurile de aplicare a unei amenzi care vizează sancționarea încălcărilor normelor europene de concurență. În cadrul termenului de prescripție, principiul termenului rezonabil impune obligația privind efectuarea de investigații și pronunțarea neîntârziată a unei hotărâri, precum și evitarea oricărei perioade nejustificate de inactivitate. Aceste precizări se justifică prin faptul că, pe durata unei proceduri în curs de desfășurare, întreprinderile în cauză sunt expuse unei presiuni sporite și se confruntă în permanență cu o incertitudine cu privire la data la care se va

încheia acțiunea îndreptată împotriva acestora și care va fi rezultatul acțiunii. În această situație, principiul termenului rezonabil le conferă o protecție sporită, care depășește protecția oferită de termenul de prescripție a acțiunilor²⁹⁸.

348. Având în vedere toate considerațiile anterioare, ajungem la concluzia că dreptul fundamental al întreprinderii Solvay de a fi judecată într-un termen rezonabil a fost încălcat.

349. Potrivit practicii din cauza Baustahlgeewebe²⁹⁹, durata excesiv de lungă a procedurii ar trebui să determine anularea hotărârii atacate cel puțin în ceea ce privește stabilirea cuantumului amenzii la 19 milioane de euro.

2. Cu privire la întinderea reducerii amenzii

350. Din răspunsurile oferite în cadrul ședinței rezultă că părțile au opinii total diferite în ceea ce privește întinderea reducerii

297 — Termenul de prescripție este de cinci ani de la momentul în care încetează încălcarea și este întrerupt de orice act de cercetare sau de urmărire în justiție. Termenul de prescripție absolut este atins cel târziu la data la care s-a scurs o perioadă egală cu dublul termenului de prescripție fără ca o amendă sau penalități cu titlu cominatoriu să fi fost stabilite de Comisie. Însă termenul de prescripție se suspendă atât timp cât decizia Comisiei face obiectul unei acțiuni pendinte în fața Curții de Justiție a Uniunii Europene. A se vedea articolele 1-3 din Regulamentul (CEE) nr. 2988/74 al Consiliului din 26 noiembrie 1974 privind termenele de prescripție a acțiunilor și a aplicării sancțiunilor conform normelor Comunității Economice Europene privind transporturile și concurența (JO L 319, p. 1); în viitor se aplică articolul 25 din Regulamentul nr. 1/2003. Avocatul general Bot abordează diverse probleme cu privire la prescripție și la suspendarea acesteia în timpul procedurii judiciare în cadrul Concluziilor sale prezentate în cauzele ArcelorMittal Luxembourg/Comisia și alții (citată la nota de subsol 278, în special punctele 66-81 și 245-251) și ThyssenKrupp Nirosta/Comisia (citată la nota de subsol 278, în special punctele 177-212).

298 — A se vedea Concluziile noastre prezentate în cauzele FEG (citată la nota de subsol 216, punctul 111) și TU (citată la nota de subsol 216, punctul 103).

299 — Hotărârea Baustahlgeewebe (citată la nota de subsol 216, punctele 48 și 142).

care ar trebui aplicată amenzii în speță. În timp ce Solvay, având în vedere durata procedurii, solicită reducerea amenzii astfel încât sancțiunea să aibă doar un caracter simbolic, Comisia susține un punct de vedere diametral opus: aceasta consideră că nu amenda, ci reducerea ar trebui să fie simbolică.

351. În cauza *Baustahlgewebe*, singurul exemplu disponibil până în prezent, reducerea aplicată amenzii de către Curte a fost doar marginală: o amendă stabilită de Tribunal la 3 milioane ECU a fost redusă cu 50000 ECU³⁰⁰, ceea ce reprezintă o reducere de 1,67%.

352. Avem îndoieli cu privire la aspectul dacă o reducere atât de mică aplicată amenzii ar mai putea să fie adecvată în prezent în lumina prevederilor CEDO. Conform jurisprudenței Curții EDO referitoare la articolul 6 alineatul (1) din CEDO, care trebuie de asemenea luată în considerare în dreptul Uniunii în

conformitate cu articolul 52 alineatul (3) prima teză din Carta drepturilor fundamentale, acordarea de despăgubiri depinde de măsura în care a fost depășit termenul rezonabil³⁰¹.

353. În speță, atât diferitele etape din cadrul procedurii administrative și al celei judiciare, considerate în mod izolat, cât și toate etapele de procedură, privite în ansamblu, indică o depășire considerabilă a duratei procedurii: o perioadă de inacțiune de patru ani și șapte luni în cadrul procedurii administrative³⁰², o procedură judiciară în primă instanță cu o durată de opt ani și nouă luni³⁰³ și o durată totală a procedurii de 22 de ani până la momentul actual³⁰⁴ depășesc – în absența unor împrejurări excepționale – orice limită care poate fi încă considerată ca fiind un termen rezonabil.

354. În aceste condiții, o reducere relativ nesemnificativă a cuantumului amenzii, astfel cum a fost stabilită de Curte în Hotărârea *Baustahlgewebe* și pe care Comisia pare să o preconizeze și în speță, nu ar putea fi considerată, în niciun caz, adecvată.

300 — Hotărârea *Baustahlgewebe* (citată la nota de subsol 216, punctele 141 și 142).

301 — Curtea Europeană a Drepturilor Omului, Hotărârile *Dzehlili împotriva Germaniei* (citată la nota de subsol 232, § 103) și *Ommer împotriva Germaniei* (citată la nota de subsol 231, § 50).

302 — A se vedea punctele 306-310 și punctul 338 din prezentele concluzii.

303 — A se vedea punctele 339-343 din prezentele concluzii.

304 — A se vedea punctele 345 și 346 din prezentele concluzii.

355. Încălcarea unui drept fundamental ca urmare a unei durate excesive a procedurii impune o sancțiune eficientă. În această privință, trebuie să se ia în considerare, pe de o parte, gravitatea încălcării săvârșite de întreprinderea în cauză și, pe de altă parte, gravitatea încălcării dreptului fundamental ca urmare a duratei excesive a procedurii³⁰⁵.

356. În speță, trebuie să se rețină existența unei încălcări grave a dreptului fundamental de a fi judecat într-un termen rezonabil. Acest lucru justifică o reducere semnificativă a cuantumului amenzii. În același timp însă trebuie avut în vedere faptul că în cazul înțelegerii încheiate între Solvay și CFK era vorba, conform constatărilor Comisie, despre o „încălcare gravă” a dispozițiilor fundamentale ale pieței interne (articolul 82 CE)³⁰⁶. Având în vedere toate circumstanțele din speță, considerăm, prin urmare, ca fiind adecvată o reducere a cuantumului amenzii cu 50%. În această privință, trebuie să se utilizeze ca referință pentru efectuarea calculului cuantumului amenzii stabilit de Tribunal.

305 — A se vedea în acest sens Curtea Europeană a Drepturilor Omului, Hotărârea Eckle împotriva Germaniei (punctul 50) (citată la nota de subsol 233, § 24).

306 — În considerentul (191) al deciziei în litigiu. Tribunalul a confirmat calificarea comportamentului de piață al Solvay ca fiind „gravă” și a susținut că niciunul dintre argumentele prezentate de Solvay nu ar sprijini ipoteza conform căreia Comisia ar fi apreciat în mod eronat gravitatea încălcării (punctele 499 și 501 din hotărârea atacată). În cadrul procedurii de recurs, Solvay nu a contestat această parte a hotărârii atacate.

357. În consecință, în cazul în care Curtea nu ar anula în totalitate hotărârea atacată și decizia în litigiu³⁰⁷, propunem cel puțin reducerea cu 50% a amenzii în valoare de 19 milioane de euro.

VI — Cheltuieli de judecată

358. Potrivit articolului 122 primul paragraf din Regulamentul de procedură, când recursul este fondat, iar Curtea soluționează ea însăși în mod definitiv litigiul, aceasta se pronunță asupra cheltuielilor de judecată.

359. În conformitate cu articolul 69 alineatul (2) coroborat cu articolul 118 din Regulamentul de procedură al Curții, partea care cade în pretenții este obligată, la cerere, la plata cheltuielilor de judecată. Întrucât Solvay a solicitat obligarea Comisie la plata atât a cheltuielilor de judecată efectuate în cadrul procedurii de recurs, cât și a celor efectuate în primă instanță și întrucât Comisia, prin argumentele aduse, a căzut în pretenții în ambele instanțe, aceasta trebuie obligată la plata cheltuielilor efectuate în cadrul ambelor proceduri.

307 — A se vedea în acest sens în special punctele 294 și 322 din prezentele concluzii.

VII — Concluzie

360. Având în vedere considerațiile care precedă, propunem Curții să se pronunțe după cum urmează:

- „1) Anulează Hotărârea Tribunalului din 17 decembrie 2009 în cauza T-57/01, Solvay/Comisia.

- 2) Anulează Decizia 2003/6/CE a Comisiei din 13 decembrie 2000.

- 3) Obligă Comisia la plata cheltuielilor de judecată efectuate în cadrul ambelor proceduri.”